

גמרא סדורה

מסכת

ראש השנה

פרק ראשון ב. - כב.

”אַרְבַּעַה רְאֵשֵׁי שָׁנִים הֵם”

מוקדש לע”ן

ציפורה בת מרדכי גורטנברג לבית רוזן ז”ל

מהדורה מנוקדת, מפוסקת,
מחולקת לסוגיות ולפסקאות

עם רש”י

יצא לאור על ידי עמותת

”וכל בניך לימודי ה”

כ”ה אייר תשע”ד

בהצלחה - יגעת ומצאת - תאמין!!!

להארות והערות
 דניאל ברק ווינט
 טל' - 0526071122
 דוא"ל vinetd@neto.net.il
 עתניאל ד.ד. הר חברון 90407

©

כל הזכויות על הטקסט, ניקוד ופיסוק
 שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים.
 כל הזכויות על החלוקה לסוגיות ופסקאות
 שמורות לעמותת "וכל בניך לימודי ה".

ניתן לצלם ולהדפיס לשם לימוד וללא מטרות רווח.

מסכת ראש השנה פרק א' - "אַרְבַּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים הֵם"

רס"י

1. ב, א-ב

מתני'

ארבעה ראשי שנים: למלכים. רגילים היו למנות זמן שטרותיהם לשנות המלך משנה שעמד בה המלך כדאמרין במסכת גיטין (ד' פ.) משום שלום מלכות וקבעו חכמים אחד בניסן לתחלת שנתו ואפילו עמד בשבת או באדר כלתה שנתו משהגיע ניסן ויתחילו למנות לו שנה שניה:

ולרגלים. מפרש בגמרא (ד' ד.):

למעשר בהמה. שאין מעשרין מן הנולדים בשנה זו על הנולדים בחבירתה דכתיב (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה ואמר מר בבכורות בפרק מעשר בהמה (דף נג.): בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן:

לשנים. מפרש בגמרא (דף ח.):

לשמיטין וליובלות. משכנס תשרי אסור לחרוש ולזרוע מן התורה:

לנטיעה. למנין שני ערלה ואפילו נטעה באב כלתה שנתה הראשונה לסוף אלול ובכולהו מפרש טעמא בגמרא:

לירקות. למעשר ירק שאין תורמין ומעשרין מן הנלקט לפני ר"ה על של אחר ר"ה:

לאילן. לענין מעשר שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבת על שחנטו לאחר שבת שבאילן הולך אחר חנטה ובגמרא מפרש מאי שנא שבת:

גמרא

למאי הלכתא. כלומר למה הוקבע יום מיוחד למנין המלכים אימא שעל כל מלך ומלך תתחיל שנתו מיום שעמד בו:

לשטרות. להבחין איזה שטר חוב מוקדם למלוה ואיזה מאוחר:

דתנן. במסכת שביעית (פ"י מ"ה):

שטרי חוב המוקדמין פסולין. לפי שרצה לטרוף לקוחות שלקחו שדה מן הלוה מזמן שבשטר ושלא כדין הוא שהרי קדמה מכירה להלוואה ובשטר מעיד שהלוואה קדמה לפיכך קנסוהו מלגבות בו ולא יטרוף אפילו מזמן המלוה ואינו אלא כמלוה על פה שאינו גובה מן המשועבדים ואם לא קבעו יום לתחילת שנות המלך אלא כל מלך ומלך לפי יום שעמד אין להבחין אם השטר מוקדם או מאוחר כגון אם כתוב בו בכסליו בשנה שלישית ליה פלוני מפלוני מנה והעדים אמרו כשחתמנו בו לא ראינו שהלוה אלא הלוה אמר לנו חתמו עלי שאני חייב לפלוני מנה כאותה ששנינו (ב"ב ד' קסז:) כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו ואין אנו יודעין אם הלוה קודם לכן או אחר כן אבל ראינו שהלוה מנה בתמוז בשנה שלישית למלך פלוני ואם אין הדיינין יודעין באיזה חדש עמד המלך אין להבחין אם תמוז קודם לכסליו אם כסליו קודם לתמוז אם שנתו מתחלת בין תמוז לכסליו נמצא כסליו קודם לתמוז בכל שנותיו ושטר מוקדם הוא ואם עמד בין כסליו לתמוז שלאחריו נמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו ושטר מאוחר הוא ועכשיו שקבעו ניסן ר"ה לעולם תמוז קודם לכסליו:

עלתה לו שנה. כלומר כלתה לו שנתו ומעתה מונין לו שנה שניה:

מאי קמ"ל לא גרסי' אלא קמ"ל ניסן

ר"ה למלכים וכו': דאימנו עליה. נמנו

וגמרו השרים למנותו:

מתניתין

ארבעה ראשי שנים הם:

באחד בניסן - ראש השנה למלכים ולרגלים.

באחד באילול - ראש השנה למעשר בהמה.

רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים:

באחד בתשרי.

באחד בתשרי - ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות.

באחד בשבת - ראש השנה לאילן.

נדברי בית שמאי.

בית הלל אומרים:

בחמשה עשר בו.

גמרא

"למלכים" - למאי הלכתא?

אמר רב חסדא:

לשטרות.

דתנן:

"שטרי חוב המוקדמין - פסולין,

והמאוחרין - פשוטין" (שביעית י"ה).

תנו רבנן:

"מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר,

בין שהגיע אחד בניסן - עלתה לו שנה.

ואם לא עמד אלא באחד בניסן - אין מונין לו שנה עד שיגיע ניסן אחר."

אמר מר:

"מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר בין שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה."

ב, ה **הא אקא משמע לן:**

דניסן ראש השנה למלכים.

יום אחד בשנה - חשוב שנה.

"ואם לא עמד אלא באחד בניסן - אין מונין לו שנה עד שיגיע ניסן אחר."

פשיטא!

לא צריכא דאימנו עליה מאדר,

מהו דתימא: נימנו ליה תרתין שנין,

קא משמע לן.

2. ב, ב

רס"י

לזה ולזה. הבא לכתוב שטר באדר לאחר שעמד השני אם רצה לכתוב בשטר בשנת פלוני למלך שמת כותב ואם רצה כותב בשנה ראשונה למלך פלוני שעמד:

מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן. והוא הדין אם עמד באחד מכל החדשים שעד ניסן הבא ורוצה למנות בכל השטרות שיכתבו משעמד השני למנין שנות הראשון מונה והרוצה כותב בשנה ראשונה למלך שעמד:

ושניה לשני. הבא לכתוב משעמד זה לא ימנה שנה שניה למלך שמת שאין שנה זו שלו ולא ימנה את הראשונה לשני לקרות שנה שעמד בה שניה אלא שניה זו ראשונה לשני:

שתא לבי תרי לא מנינן. משנכנס בה המלך שמת אפ"י יום אחד לא יכתבו כל שנה זו בשטר למנין מלך העומד אלא למלך המת:

בסוף שנה. כגון מלך העומד באדר כלתה לו שנה כשיצא אדר וחשוב לו יום שבסוף שנה זו כשנה שלימה להיות שנה הבאה נקראת שנה שניה:

אבל יום אחד בתחילת שנה. לא יחשוב לו יום אחד שנה ולא יכתבו שטר בשנה זו לשמו משמת:

ומלך בן מלך הוא. דאי משום דאימנו עליה לא איצטריך לאשמעינן דשמעינן לה מרישא אבל השתא דאיכא תרתי אימא נימנו ליה מקמייתא קמ"ל וטעמו של דבר לפי שהמלכות ירושה היא דכתיב (דברים יז) למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו:

תנו רבנן:

"מת באדר ועמד אחר תחתיו באדר - מונין שנה לזה ולזה.

מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן - מונין שנה לזה ולזה.

מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן - מונין ראשונה לראשון ושניה לשני."

אמר מר:

"מת באדר ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה."

פשיטא!

מהו דתימא: שתא לבי תרי לא מנינן - קא משמע לן.

"מת בניסן ועמד אחר תחתיו בניסן מונין שנה לזה ולזה."

פשיטא!

מהו דתימא:

כי אמרינן: "יום אחד בשנה חשוב שנה" בסוף שנה,

אבל בתחילת שנה - לא אמרינן,

קא משמע לן.

"מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן מונין ראשונה לראשון ושניה לשני."

פשיטא!

לא צריכא דאימנו עליה מאדר,

ומלך בן מלך הוא,

מהו דתימא: נימנו ליה תרתין שנין,

קא משמע לן.

3. ב, ב

ר"י

בחדש זיו. הוא אייר כדמפרש קרא הוא החדש השני ואמרינן לקמן (ד' ז'): ניסן ר"ה לסדר מנין החדשים: **למלך שלמה על ישראל.** אשנה רביעית קאי ומקרא מסורס הוא בשנה רביעית למלך שלמה על ישראל בחדש זיו הוא החדש השני הי"ג כתיב קרא אחרינא לקמן ויחל לבנות בחדש השני [בשני] בשנת ארבע למלכותו (דה"ב ג): **מקיש מלכות שלמה.** לענין מנין השנים ליציאת מצרים שהרי המקרא הזה מנה שנה זו שנת ד' מאות ושמונים ליציאת מצרים ובשנת ארבע למלוך שלמה: **מה יציאת מצרים.** מנין השנים שמונין לה מתחילין מניסן אף מלכות שלמה מניסן: **אימא מתשרי.** אע"פ שיצאו בניסן משהגיע תשרי קראו לו שנה שניה לפי שתשרי ר"ה לשנים הנמנים לבריאת עולם והוא הדין ליציאת מצרים: **ויהי בארבעים שנה הואיל משה באר את התורה.** מכלל דתשרי לאו ר"ה דאי תשרי ר"ה הוא הוה ליה בשבט שנת מ"א: **דילמא להקמת המשכן.** שהיה בשנה השנית: **כדאמר רב פפא.** לקמיה: **שנת עשרים שנת עשרים לגזרה שוה.** רב פפא כולהו שנת שבפסוק דצריכי ללמוד זה מזה כולהו גמר להו רב פפא מרבו ללמוד סתום מן המפורש על ידי דין גזירה שוה: **דילמא מעשה דשבט קדים.** ובתשרי שלפניו נכנסה שנת ארבעים: **אחרי הכותו את סיוחן.** נאמר במשנה תורה: **אלא וייראו.** נתגלו: **כדריש לקיש.** כי גוע נתינת טעם הוא לדבר שלפניו נתגלו העדה לפי שגוע אהרן שלשון כי בדי' לשונות משמש במקרא פעמים בא במקום אם פעמי' בא במקום דילמא שמא פעמי' בא במקום דהא שנותן טעם לדבר פעמים בא במקום אלא וסותר את דבור שלפניו כי יהיה להם דבר (שמות יח) כי תפגע (שם כג) כי יקרא קן (דברים כב) כולן לשון אם הם וכן כי תבאו (שמות יב) כי תלכו (שם ג) כי תכלה (דברים כו) כי תשא (שמות לו) וכל המשמשין במקום כאשר ובמקום אשר כולן לשון אם הם שמצינו בכמה מקומות אם משמש לשון כאשר ולשון אשר כמו ואם יהיה היובל (במדבר לו) שהרי בודאי יהיה ואם תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב) הרי זה וכאשר תקריב שהרי חובה הוא וכן אם כסף תלוה (שמות כב) אם יבלענו ממקומו (איוב ח) המדבר בשלות רשעים דילמא כגון כי תאמר בלבבך (דברים ז) שמא תאמר רבים הגוים האלה לא תאמר כן לא תירא מהם כי תאמרו מה נרדף לו (איוב יט) וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית (ויקרא כה) כי תראה חמור שונאך וחדלת (שמות כג) (כי תראה והתעלמת) והרבה כאלו לשון שמא הן לא צחקתי כי יראה (בראשית יח) הי"ז לשון דהא לפי שיראה ויאמר לא כי צחקת (שם) הי"ז לשון אלא כי גוע אהרן כשאתה קורא וייראו הרי זה לשון דהא הודו לה' כי טוב (תהלים קיח) שהרי טוב לא תקפוץ את ירך גוי (דברים טו) אלא פתוח תפתח:

אמר רבי יוחנן:

מנין למלכים שאין מונין להם אלא מניסן?

שנאמר: **"ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים, בשנה הרביעית בחדש זיו, הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל"** (מלכים א ו-א). מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים, מה יציאת מצרים מניסן - אף מלכות שלמה מניסן.

ויציאת מצרים גופה מנלן דמניסן מנינו, דילמא מתשרי מנינו?

לא סלקא דעתך,

דכתיב: **"ויעל אהרן הפהן אל הר ההר על פי ה'**

וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים, בחדש החמישי באחד לחדש".

וכתיב: **"ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר החדש באחד לחדש,**

דבר משה אל-בני ישראל ככל אשר צוה ה' אתו אלהם" (דברים א-ג).

מדקאי באב,

וקרי לה שנת ארבעים,

וקאי בשבט,

וקרי לה שנת ארבעים,

מכלל דראש השנה - לאו תשרי הוא.

בשלמא היאך, מפרש דליציאת מצרים,

אלא האי ממאי דליציאת מצרים, דילמא להקמת המשכן?

כדאמר רב פפא:

"שנת עשרים" (נחמיה ב, א) **"שנת עשרים"** (נחמיה א, א) - לגזרה שוה.

הכא נמי: **"שנת ארבעים"** **"שנת ארבעים"** - לגזרה שוה.

מה פאן ליציאת מצרים, אף פאן ליציאת מצרים.

וממאי דמעשה דאב קדים, דילמא מעשה דשבט קדים?

לא סלקא דעתך,

דכתיב: **"אחרי הכותו את סיוחן"** (דברים א-ד),

וכי נח נפשיה דאהרן אפתי הנה סיוחן קיים,

גא דכתיב: **"וישמע הפנעני מלך ערד"** - מה שמועה שמע?

שמע שמת אהרן,

ונסתלקו ענני כבוד,

וכסבור: ניתנה רשות להלחם בישראל,

והיינו דכתיב: **"וייראו כל העדה פי גוע אהרן"** (במדבר כ-כט).

ואמר רבי אבהו:

אל תקרי **"וייראו"** אלא **"וייראו"**.

כדריש לקיש,

דאמר ריש לקיש:

"כי" משמש בארבע לשונות:

אי,

דילמא,

אלא,

רס"י

סייח. עייר בן סוס :
 ערוך. חמור הבר :

ואימא אב ואימא אדר. דכל
 חדשים שבין אב לשבט פקע לן
 לעיל מדקאי באב וקרי ליה שנת
 ארבעים כו' :

מאי שני. דהדר כתב פעם
 אחרת בקרא בשני מהכא שמעיי
 דשני לירח שמונין בו למלכים :
 שני בחדש בהדיא הוי כתיב
 ביה. כדכתיב בכמה מקומות
 באחד לחדש וכתיב בשנה
 השלישית בעשור לחדש :
 שני בשבת לא אשכחן דכתיב
 ביה קרא. דהדר ביה קרא
 בשני :

דהא.

מי דמי?!
 הָתָם - כְּנַעַן,
 הָכָא - סִיחֹן.

תנא:

"הוא 'סיחון', הוא 'ערד', הוא 'כנען'.
 'סיחון' - שְׂדוּמָה לְסִיחַ בַּמְדָּבָר.
 'כנען' - עַל שֵׁם מַלְכוּתוֹ.
 וזֶמָּה שְׂמוֹ? 'ערד' שְׂמוֹ."

איכא דאמרי:

"'ערד' - שְׂדוּמָה לְעָרוֹד בַּמְדָּבָר.
 'כנען' - עַל שֵׁם מַלְכוּתוֹ.
 וזֶמָּה שְׂמוֹ? 'סיחון' שְׂמוֹ."

ואימא ראש השנה אייר!

לא סלקא דעתך,
 דכתיב: "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוּקָם הַמִּשְׁכָּן" (שמות מ-ז)
 וכתב: "ויהי בשנה השנית בחדש השני נעלה הענן מעל משכן העדות" (במדבר י-יא).
 מדקאי בניסן וקרי לה שנה שנית,
 וקאי באייר וקרי לה שנה שנית,
 מכלל דראש השנה לאו אייר הוא.

ואימא ראש השנה סיון!

לא סלקא דעתך,
 דכתיב: "בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים" (שמות יט-א).
 ואם איתא, 'בחדש השלישי בשנה השנית לצאת בני ישראל מארץ מצרים' מיבעי ליה.

ואימא תמוז!

ואימא אב!

ואימא אדר!

אלא אמר רבי אליעזר:

מהכא: "ויחל לבנות בחדש השני בשני בשנת ארבע למלכותו" (דברי הימים ב ג-ב).
 מאי "שני"? לאו שני לירח שמונין בו למלכותו.

מתקיף לה רבינא:

ואימא: שני בחדש!

אם כן 'שני בחדש' בהדיא הוה כתיב ביה.

ואימא בשני בשבת!

חדא דלא אשכחן שני בשבת דכתיב.
 ועוד מקיש שני בתרא לשני קמא,
 מה שני קמא חדש - אף שני בתרא חדש.

כ"י

תניא כוותיה דר' יוחנן. בכולי קראי דאייתי לעיל:

תניא פותיה דרבי יוחנן:

"מניין שאין מונין להם למלכים אלא מניסין?"

שנאמר: "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים,

בשנה הרביעית בחדש זה הוא החדש השני למלך שלמה על-ישראל ויבן הבית לה" (מלכים א ו-א).

ובתיב: "ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה', ויקם שם,

בשנת הארבעים לצאת בני-ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש" (במדבר לג-לה).

ובתיב: "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר החדש" (דברים א-ג).

ובתיב: "אחרי מותו את סיוחן" וגו' (דברים א-ד).

ואומר: "וישמע הפנעני" וגו' (במדבר כא, א; לג, מ).

ואומר: "וידאו כל העדה פי גוע אהרן" וגו' (במדבר כ, כט).

ואומר: "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית" וגו' (שמות מ, יז).

ואומר: "ויהי בשנה השנית בחדש השני" וגו' (במדבר י, יא).

ואומר: "בחדש השלישי לצאת בני ישראל" וגו' (שמות יט, א).

ואומר: "ויהל לבנות" וגו' (דברי הימים ב, ג, ב).

4. ג, א - ד, א

רפ"י

ויבא חנני. מירושלים בא שכבר עלו בני הגולה מימות כורש והיו שם בימיו ובימי אחשורוש וארתחשסתא זהו דריוש שאחר אחשורוש שנבנה הבית בשנת שתים לדריוש והרבה נשארו בבבל ונחמיה בן חכליה היה שר המשקים למלך בשושן הבירה:

בששי בשנת שתים. שניהם בנבואות חגי נבדק במקרא ולא נמצא כתוב בפסוק שני בשנת שתים אך י"ל שלפסוק של מעלה הימנו קאי שכתוב בו בשנת שתים:

כורש מלך כשר היה. כלומר על שם שהיה כשר קראוהו כורש ושמו מעיד עליו לפיכך מנו לו כמלכי ישראל:

חדא. דאם מניסן מנינן קשו קראי אהדדי:

אמר רב חסדא:

לא שגנו אלא: למלכי ישראל,

אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן,

שנאמר: **"דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסליו שנת עשרים"** וגו' (נחמיה א-א).

וכתיב: **"ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא"** וגו' (נחמיה ב-א).

מדקאי בכסליו וקרי ליה שנת עשרים,

וקאי בניסן וקרי ליה שנת עשרים,

מקלל דראש השנה לאו ניסן הוא.

בשלמא היא, מפרש דלארתחשסתא,

ג, אלא האי - ממאי דלארתחשסתא? דילמא א' למנינא אחרנא הוא!

אמר רב פפא:

"שנת עשרים" "שנת עשרים" לגזירה שוה.

מה התם לארתחשסתא - אף הכא לארתחשסתא.

וממאי דמעשה דכסליו קדים, דילמא מעשה דניסן קדים?

לא סלקא דעתך:

דתניא:

"דברים שאמר חנני לנחמיה בכסליו, אמרו נחמיה למלך בניסן.

דברים שאמר חנני לנחמיה בכסליו,

שנאמר: "דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסליו שנת עשרים ואני הייתי בשושן הבירה.

ויבא חנני אחד מאחי הוא ואנשים מיהודה ואשאלם על היהודים הפליטה אשר נשאר מן השבי ועל ירושלים.

ויאמרו לי: הנשארים אשר נשאר מן השבי שם במדינה ברעה גדולה ובחרפה,

וחומת ירושלים מפורצת ושעריה נצתו באש" (נחמיה א-א).

אמרו נחמיה למלך בניסן,

שנאמר: "ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא המלך, ויון לפניו,

ואשא את חיון ואתנה למלך, ולא הייתי רע לפניו.

ויאמר לי המלך: מדוע פניך רעים? ואתה אינך הולה, אין זה כי אם רע לב!

ואיך הרבה מאד, ואומר למלך: המלך לעולם יחיה!

מדוע לא ירעו פני, אשר העיר, בית קברות אבותי הרבה ושעריה אופלו באש?

ויאמר לי המלך: על מה זה אתה מבקש?

ואתפלל אל אלהי השמים. ואומר למלך: אם על המלך טוב ואם ייטב עבדך לפניך,

אשר תשלחני אל יהודה אל עיר קברות אבותי, ואבננה.

ויאמר לי המלך, והשגל יושבת אצלו: עד מתי יהיה מהלכך, ומתי תשוב?

וייטב לפני המלך, וישלחני ואתנה לו זמן!"

מתיב רב יוסף:

"ביום עשרים וארבעה לחדש בששי בשנת שתים לדריוש" (חגי א-טו).

וכתיב: **"בשביעי (בשנת שתים) בעשרים ואחד לחדש"** (חגי ב-א).

ואם איתא, בשביעי בשנת שלש מיבעי ליה!

אמר רבי אבהו:

כורש מלך קשר הנה,

לפיכך מנו לו כמלכי ישראל.

מתקיף לה רב יוסף:

חדא, דאם בן קשו קראי אהדדי!

דכתיב: **"ושיצא ביתא דנא עד יום תלתא לירח אדר די היא שנת שית למלכות דריוש מלכא"** (עזרא ו-טו).

ותניא:

ר"י

באותו זמן לשנה הבאה. ע"כ שביעית היא לו ממה נפשך: **וכתיב בעזרא ויבא ירושלים בחדש החמישי היא שנת השביעית למלך.** ואי מנו לו מניסן שמינית היא: **ועוד.** אגן בדריוש קיימינן ואת אמרת כורש מלך כשר היה: **הוא כורש כו'.** אף דריוש שאחר אחשורוש נקרא כורש: **החמיץ.** נעשה רשע כשעלה עזרא כבר החמיץ: **ומי החמיץ.** כשעלה עזרא: **והכתיב.** באגרת ששלח ביד עזרא לפחות שהיו לו בארץ יהודה: **ומה חשחן.** כלומר כל מה שחפצים הכהנים תנו להם משלי: **מטונך.** ממשאך שבאת עלינו להשיבנו אני משיבך תשובה ראה מה כתוב בה די להון מהקרבין וגוי ומצלין לחיי מלכא למדת שלא לשם שמים עשה כי אם להנאתו: **הרי זה צדיק גמור.** אם רגיל בכך: **כאן בישראל.** שלבו לשמים ואם מריעין לו בחייו אינו קורא לו תגר אלא תולה היסורין בעונו אבל עובד כוכבים אם אין מטיבין לו כגמולו קורא תגר: **נדבכין די אבן גלל.** כתב ששלח ביד עזרא כתוב בו שורות של אבני שיש שלש בחומות הבית והרביעי של עץ:

"באותו זמן לשנה הבאה עליה עזרא מבבל וגלותו עמו" (עזרא ו-טו).
 וכתבי: "ויבא ירושלים בחדש החמישי היא שנת השביעית למלך" (עזרא ז-ח).
 ואם איתא, שנת השמינית מיבעי ליה!

ועוד, מי דמי?!
 הָתָם - כּוֹרֵשׁ,
 הָכָא - דְרִיּוּשׁ!

תנא:
 "הוא כורש, הוא דריוש, הוא ארתחשסתא.
 כורש - שמלך כשר היה.
 ארתחשסתא - על שם מלכותו.
 ומה שמו? דריוש שמו".

מכל מקום קשיא!

אמר רבי יצחק:
 לא קשיא:
 כאן - קודם שהחמיץ,
 כאן - לאחר שהחמיץ.

מתקיף לה רב כהנא:
 ומי החמיץ?!

ד, א, והכתיב: ^ "ומה חשחן, ובני תודין ודכרין ואמרין לעלון לאלה שמיא, הנטין מלח חמור ומשח, כמאמר פהניא די בירושלם להוא מתיהב להם יום ביום די לא שלו" (עזרא ו-טו)!

אמר לו רבי יצחק:
 רבי, מטונך, "די להון מהקרבין ניהוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובגוהי" (עזרא ו-טו)!

ומאן דעבד הכי, לאו מעליותא היא?
 והתניא:

"האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני,
 ובשביל שאזנה בה לחיי העולם הבא,
 הרי זה צדיק גמור!"

לא קשיא:
 כאן - בישראל,
 כאן - בעובדי כוכבים.

ואיבעית אימא:
 מנלן דאחמיץ?
 דכתיב: "נדבכין די אבן גלל תלתא ונדבה די אע חדת ונפקתא מן בית מלכא תתיהב" (עזרא ו-ד).
 למה ליה דעבד הכי?
 סבר אי מרדו בי יהודאי - איקלייה בגורא.

אטו שלמה לא עבד הכי?!
 והכתיב: "שלשה טורי גזית וטור פרתות ארזים" (מלכים א ו-לו)!

שלמה עבד מלמעלה - ואיהו עבד מלמטה.
 שלמה שקעיה בבנינא - איהו לא שקעיה בבנינא.
 שלמה סדייה בסידא - איהו לא סדייה בסידא.

רס"י

כלבתא. למשכב ובני נח הוזהרו על כך שנאמר (בראשית ב) והיו לבשר אחד יצאו בהמה וחיה ועוף שאינן נעשין בשר אחד שאין יולדין מן האדם: **בנות מלכים ביקרותיך.** מיקרות אותך לעתיד לבא: **לעולם שגל.** דעלמא מלכתא היא: **ורבה בר לימא.** להאי שגל דהכא גמרא גמר לה מרביה דכלבתא הואי: **עד כסף ככרין מאה.** תנו להם לבוני הבית:

רב יוסף ואיתימא רבי יצחק אמר:

מנלן דאחמיין?

מהכא: **"ויאמר לי המלך והשגל יושבת אצלו"** (נחמיה ב-ו).

מאי **"שגל"**?

אמר רבה בר לימא משמיה דרב:

כלבתא.

אלא מעתה,

הא דכתיב: **"ועל מרא שמיא התרוממת, ולמאנייא די ביתיה היתיו קדמה,**

ואנת ורבבניך שגלתך ולחנתך חמרא שתין בהון" (דניאל ה-כג).

ואי **"שגל"** - כלבתא היא, כלבתא פת משתיא חמרא היא!?

הא לא קשיא:

דמלפא לה ושתייא.

אלא מעתה,

דכתיב: **"בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינה בכתם אופיר"** (תהילים מה-י).

ואי **"שגל"** - כלבתא היא, מאי קא מבשר להו נביא לישראל?

הכי קאמר:

בשכר שחביבה תורה לישראל כשגל לעובדי כוכבים,

זכיתם לכתם אופיר.

ואיבעית אימא:

לעולם **"שגל"** מלכתא היא,

ורבה בר לימא גמרא גמיר לה.

ואמאי קרי לה **"שגל"**?

שהיתה חביבה עליו כשגל.

אי נמי,

שהושיבה במקום שגל.

איבעית אימא:

מנלן דאחמיין?

מהכא: **"עד כסף פריין מאה, ועד חנטין פורין מאה, ועד חמר בתין מאה, ועד בתין משה מאה,**

ומלח די לא כתב" וגו' (עזרא ז-כב).

מעיקרא - בלא קיצותא,

והשתא - בקיצותא.

ודילמא מעיקרא לא הוה קים ליה בקיצותא?

אלא מחוורתא כדשניין מעיקרא.

5. ד, א

רפ"י

רגל שבו ר"ה לרגלים. רגל שהוא בחדש הנכנס באחד בניסן הוא ראש השנה לרגלים: **נפקא מינה**. דהאי ר"ה: **לענין נדר**. שהוא מוזהר בבל תאחר ותלה הכתוב איחורו שלשה רגלים ואשמועי מתניתין שאינו עובר עד שיהא פסח ראשון לשלשתן שאם עברו עליו שלא כסדרן אינו עובר: **אחד הנודר**. האומר דמי עלי ששמין אותו כעבד: **ואחד המקדיש**. דבר לבדק הבית: **ואחד המעריך**. שאמר ערכי עלי שהערך קצוב בתורה כפי שניו: **פעמים שלשה**. פעמים שהוא בבל תאחר בשלשה רגלים: **פעמים חמשה**. דבעינן כסדרן:

"וְלִרְגָלִים".

"רְגָלִים" בְּאֶחָד בְּנִסָּן הוּא?! בְּחֻמְשָׁה עָשָׂר בְּנִסָּן הוּא!

אָמַר רַב חֲסָדָא:

רְגָל שָׁבוּ רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְרְגָלִים.

נִפְקָא מִינָהּ לְנוֹדֵר לְמִיקָם עֲלֵיהּ בְּבַל תֵּאָחֵר.

וְרַבִּי שְׁמַעוֹן הִיא.

דְּתַנְיָא:

"אֶחָד הַנּוֹדֵר,

וְאֶחָד הַמְּקַדֵּשׁ,

וְאֶחָד הַמְּעַרְיָה,

כִּיּוֹן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשֶׁה רְגָלִים - עוֹבֵר בְּבַל תֵּאָחֵר.

רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר:

שְׁלֹשֶׁה רְגָלִים בְּסִדְרָן, וְחַג הַמִּצּוֹת תַּחֲלִילָה.

וְכֵן הִיא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי אוֹמֵר:

רְגָלִים - פְּעָמִים שְׁלֹשָׁה, פְּעָמִים אַרְבָּעָה, פְּעָמִים חֲמִשָּׁה.

כִּיצַד?

נֹדֵר לִפְנֵי הַפֶּסַח - שְׁלֹשָׁה.

לִפְנֵי עֲצֻרַת - חֲמִשָּׁה.

לִפְנֵי הַחַג - אַרְבָּעָה."

6. ד, א - ה, א

רס"י

חייבי הדמין. אמר דמי עלי :
והחרמין. חרמי גבוה :
בכור ומעשר. מעשר בהמה :
מכדי מינייהו סליק. כשאמר הכתוב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך בחג המצות וגוי מהם היה עולה כבר כתוב למעלה בענין שמור את חדש האביב שבעה שבועות תספר לך חג הסוכות תעשה לך :
למה לי למיהדר. ולמנינהו בפרשת חג הסוכות :
שמע מינה לבל תאחר. דה"ק היו נראין לפניו לשלם נדריכם ולא תבאו ריקם :
אין צריך לומר חג הסוכות. אף כשחוזרין לבל תאחר לא היה צריך להזכירו שהרי הענין עסוק בו :
ה"ג שבו דיבר הכתוב למה נאמר לומר שזה אחרון. עד שיעבור אותם כסדר הזה :
ההוא לעשה. דמצות עשה עליו להביאו ברגל ראשון :
ורבי מאיר. אמר לך כיון דאמר ליה רחמנא אייתי ברגל ראשון זהו זמן שקבע לו ואם איחרו מן המועד הוה איחור וממילא קם ליה בבל תאחר :
הקישא דר' יונה. במסכת שבועות (ד' י.) איצטריך לומר שכל שעירי הרגלים מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו דילפינן משעיר דר"ח דכתיב ביה לשאת את עון העדה (ויקרא י) :

תגו רבנן:

"חייבי הדמין, והערכיו, החרמין וההקדשות, חטאות ואשמות עולות ושלמים,

צדקות ומעשרות בכור ומעשר ופסח, לקט שכחה ופאה,

פיון שעברו עליהן שלשה רגלים - עובר ב'בל תאחר'. **רבי שמעון** אומר:

שלשה רגלים בסדרן, וחג המצות תחלה.

רבי מאיר אומר:

פיון שעבר עליהן רגל אחד - עובר ב'בל תאחר'.

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

פיון שעברו עליהן שני רגלים עובר ב'בל תאחר'.

רבי אלעזר ברבי שמעון אומר:

פיון שעבר עליהן חג הסוכות - עובר עליהן ב'בל תאחר'."

מאי טעמא דתנא קמא?

מכדי, מינייהו סליק,

למה לי למהדר ומיכתב: "בְּחַג הַמִּצֻוֹת וּבְחַג הַשְּׁבִיעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת" (דברים טז-טז)?
 שמע מינה: ל'בל תאחר'.

"ורבי שמעון אומר:

אינו צריך לומר בחג הסוכות, שבו דיבר הכתוב, למה נאמר? לומר שזה אחרון".

ורבי מאיר - מאי טעמא?

דכתיב: "**ובאת שמה והבאתם שמה**"³ (דברים יב-ה).

ורבנן?

ההוא לעשה.

ורבי מאיר?

פיון דאמר ליה רחמנא אייתי ולא אייתי, ממילא קם ליה ב'בל תאחר'.

ורבי אליעזר בן יעקב - מאי טעמא?

דכתיב: "**אלה תעשו לה' במועדיכם**" (במדבר כט-לט).
 מיעוט 'מועדים' - שנים.

ורבנן?

ההוא לכדרבי יונה,

דאמר רבי יונה:

הוקשו כל המועדים פולם זה לזה,

שכולן מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו.

³ כי אם-אל-המקום אשר-יבחר יהוה אלהיכם מכל-שבטיכם לשום את-שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה. ו. והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדבתיכם וזבחיכם וזבחיכם וצאנכם.

רפ"י

מניין לעצרת. דאילו בחג הסוכות ובחג המצות נפקא לן (חגיגה ד' ט.) מוחגותם אותו חג לה' שבעת ימים יכול יהו חוגגין כל ז' ת"ל אותו אותו אתה חוגג ואי אתה חוגג כל ז' אם כן למה נאמר ז' לתשלומים שאם לא חג חגיגתו בראשון יקריבנה בשני:

פז"ר קש"ב. כבר פירשתי במס' יומא [ד' ג.] ומסכת סוכה [ד' מח.] טעון פייס לפר הבא בשמיני ואינו קרב לפי סדר המשמרות ששנו ושלשו בפרי החג חוץ משתים ששנו ולא שלשו ופר של שמיני אין אחת מאותן שתיים מקריבתו אלא כל המשמרות מפיסות וטעון זמן ורגל לעצמו שאין שם חג הסוכות עליו וקרבו לעצמו שאין קרבנו כשאר ימי החג שהפריס מתמעטים בהם אחד אחד וזה אינו אלא פר אחד ושאר הימים שני אילים וארבעה עשר כבשים וזה איל אחד וז' כבשים ושיר לעצמו אין שירו שוה לשל סוכות שאומר על הדוכן ולא נתפרש לנו שירו ובמסכת סופרים נמצא שירו הוא למנצח על השמינית ברכה לעצמה מברכין היו את המלך זכר לחנוכת הבית שנא' (מ"א ח) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך כך מפורש בתוספתא דסוכה (פ"ד):

טעון לינה. ליל חולו של מועד:

ופנית בבקר. בייט לא קאמר קרא שהרי הוא יום שחיבו ליראות בעזרה:

ות"ק ורבי שמעון. דדרשי ליה האי קרא לבל תאחר דאילו ר' אלעזר ברי שמעון לא קשיא מידי דאיהו יליף בל תאחר מחג הסוכות לחודיה אייתר ליה חג המצות וחג השבועות להקישא לתשלומין:

מנה ימים. שנא' (במדבר יא) עד חדש ימים:

וקדש חדש. בקרבנות מה חדש קדושו אחד ממנויו ביום ראש חדש הוא מקריבן זמן הוקבע להם אחד מן הימים שהוא נמנה על ידם:

אף עצרת. הבאת קרבנותיה באחד ממנוייה והרי היא נמנית על ידי שבועים שנאמר (ויקרא כג) שבע שבתות תמימות תהייה:

אימא חד יומא. דכתיב תספרו חמשים יום (שם):

ורבי אלעזר ברבי שמעון - מאי טעמא?

דתניא:

"רבי אלעזר ברבי שמעון אומר:

לא יאמר "חג הסוכות" שבו דיבר הכתוב - למה נאמר לומר: שזה גורם."

ורבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב,

האי **"בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות"** (דברים טז, טז) - מאי דרשו ביה?

מבעי להו לכדרבי אלעזר אומר רבי אושעיא,

דאמר רבי אלעזר אומר רבי אושעיא:

מניין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבועה?

תלמוד לומר: **"בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות"**,

מקיש חג השבועות לחג המצות,

מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבועה - אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבועה.

ולקיש לחג הסוכות - מה להלן שמונה אף כאן שמונה?

שמיני - רגל בפני עצמו הוא.

אימור דאמרין שמיני רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב,

אבל לענין תשלומין - דברי הפל תשלומין דראשון הוא!

דתנן:

"מי שלא חג יום טוב הראשון של חג - חוגג את כל הרגל יום טוב האחרון של חג" (חגיגה ט, א)!

תפשות מרובה - לא תפשות,

תפשות מועט - תפשות.

אלא למאי הלכתא פתביה רחמנא ל'**"חג הסוכות"**?

לאקושיה לחג המצות,

הא מה חג המצות טעון לינה - אף חג הסוכות טעון לינה.

והתם מנלן?

דכתיב: **"ופנית בבקר והלכת לאהליך"** (דברים טז, ז).

ותנא קמא ורבי שמעון - תשלומין לעצרת מנא להו?

נפקא להו מדתני רבה בר שמואל,

דתני רבה בר שמואל:

"אמרה תורה מנה ימים - וקדש חדש.

מנה ימים - וקדש עצרת.

מה חדש למנויו - אף עצרת למנויו."

אימא עצרת חד יומא!

אמר רבא:

אטו עצרת יומי מנינן שבועי לא מנינן?

והאמר מר: מצוה למימני יומי, ומצוה למימני שבועי.

ועוד **"חג שבועות"** כתיב.

7. ה, א

רס"י

ופסח בר מיקרב ברגלים הוא. דקאמר ליה תנא לעיל בבל תאחר דשלש רגלים והרי אינו יכול להקריבו אלא בי"ד בניסן: שלמי פסח. בשלא קרב בזמנו שאבד ונתכפר באחר הוא נעשה שלמים כדנפקא לה בפסחים (דף צז:). ואותן שלמים אם אחרן ג' רגלים עובר: כפסח דמו. וברגל ראשון יעבור עליהן:

[תנו רבנן:

"חייבי הדמיו, והערכיו, החרמין וההקדשות,

חטאות ואשמות עולות ושלמים,

צדקות ומעשרות בכור ומעשר ופסח,

לקט שבחה ופאה,

ד,ב

פיון שעברו עליהן שלשה רגלים - עובר ב'בל תאחר'].

ופסח בר מיקרב ברגלים הוא!?

פסח זמנא קביעא ליה, אי אקרביה - אקרביה, ואי לא אקרביה - אידחי ליה!

אמר רב חסדא:

פסח כדי נסבה.

רב ששת אמר:

מאי "פסח"?

שלמי פסח.

אי הכי, היינו "שלמים"!

תנא "שלמים" הבאין מחמת פסח.

ותנא "שלמים" הבאין מחמת עצמן.

ה,ב סלקא דעתך אמינא: הואיל ומחמת פסח קאתו - אכפסח דמו,

קא משמע לן.

8. ה, ב

רפ"י

מנא הני מילי. דאכל הנך דתניא במתניתא לעיל איכא בל תאחר:

נדר. הרי עלי:

נדבה. הרי זו:

נאמר להלן נדר. ואם נדר או נדבה וגו':

אלו הדמיו והערכין כו'. שהן קדשי בדק הבית וכולן לה' ואין לכהנים בהן כלום:

הוא ולא חילופיו. עליו אתה עובר ולא על חילופיו ולקמיה מפרש לה:

אלו חטאות ואשמות. שהן נדרשין ממך שהרי חובה הם מוטלין עליך:

ועולות ושלמים. כגון עולת ראייה ושלמי חגיגה שהן חובה דאלו נדר ונדבה ברישא דקרא כתיבי וה"ה נמי לבכור ולמעשר ופסח שהן חובה:

ה' אלהיך אלו צדקות ומעשרות. דהא קרא יתירא הוא דהוה ליה למכתב כי דרוש ידרשנו וכבר ה' כתוב למעלה במקרא נדרוש ביה לאתויי צדקות ומעשרות שכתוב בהן שם זה ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך (דברים כד) ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך (שם יד):

מעמד זה לקט שכחה ופאה. שהן חלקו של עני דכתיב ביה את העני עמך (שמות כב):

ולא בקרבנך חטא. אין הקרבן נפסל בכך:

חילופי עולה. כגון אבדה והפריש אחרת תחתיה נמצאת הראשונה ונתכפר בה:

מקרב קרבי. וכיון דקרבה הרי היא קרבן לעצמה ולשלמו קרינא ביה:

חילופי חטאת. שכיפרו בעליה מחמש חטאות המתות היא ופשיטא דלא עבר עליה בבל תאחר:

חילופי תודה. וכגון שנתערבה בראשונה וקיי"ל על זבח התודה חלות התודה טעונה לחם ולא חליפתה ולא תמורתה טעוין לחם. ומתה אחת מהן. שאם היו שתייהן קיימות מביאן ומביא ארבעים חלות כמשפט התודה ואומר הרי הלחם הזה לשם אותה שהיא תודה ושחיטת התודה תקדש ארבעים כמשפטה אבל מתה אין לחברתה תקנה (והיכי) ממעט קרא מבל תאחר. וחללו על אחר. אמר זה תחת זה ובעל מום יוצא לחולין:

סלקא דעתך כו'. והכי קאמר קרא אם על האחד עבר זמן איחור חייב ולא שיצטרפו הוא וחילופיו לגי רגלים:

מנהני מילי?

דתנו רבנן:

"כי תדור נדר"⁴ (דברים כג, כב) - אין לי אלא נדר,

נדבה מנין?

נאמר כאן: "נדר" ונאמר להלן: "אם נדר או נדבה" (ויקרא ז-טז).

מה להלן נדבה עמו - אף כאן נדבה עמו.

"לה' אלהיך" (דברים כג, כב) - אלו הדמיו והערכין וההקדשות.

"לא תאחר לשלמו" (דברים כג, כב) - הוא ולא חילופיו.

"כי דרוש ידרשנו" (דברים כג, כב) - אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים.

"ה' אלהיך" (דברים כג, כב) - אלו צדקות ומעשרות ובכור.

"מעמדך" (דברים כג, כב) - זה לקט שכחה ופאה.

"והיה כה חטא" (דברים כג, כב) - ולא בקרבנך חטא."

אמר מר:

"לא תאחר לשלמו" - הוא ולא חילופיו."

'חילופי' מאי?

אי חילופי עולה ושלמים - מקרב קרבי,

אי חילופי חטאת - למיתה אזלא!

אלא מאי "חילופיו"?

חילופי תודה.

דתני רבי חיאיא:

"תודה שנתערבה בתמורתה, ומתה אחת מהן,

חברתה - אין לה תקנה."

הכי ליעביד?

ליקרבה, וליקרוב לחם בהדה - דלמא תמורה היא!

ליקרבה בלא לחם - דלמא תודה היא!

והא כיון דלאו בת הקרבה היא, קרא למעוטי למה ליה?

אמר רב ששת:

לעולם למעוטי חילופי עולה ושלמים,

והכא במאי עסקינן: כגון שעברו עליו שני רגלים והומם וחיללו על אחר ועבר עליו רגל אחד,

סלקא דעתך אמינא: הואיל ומכח קמא קאתי כמאן דעברו עליו שלשה רגלים דמי,

קא משמע לן.

ולרבי מאיר דאמר: "כיון שעבר עליו רגל אחד עובר ב'בל תאחר" - מאי איכא למימר?

אמר רבא:

הכא במאי עסקינן:

כגון שהומם בתוך הרגל, וחיללו, ועבר עליו הרגל.

סלקא דעתך אמינא: הואיל ומכח קמא קאתי כמאן דעבר עליה פוליה רגל דמי,

קא משמע לן.

⁴ כי-תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו - כי-דרש ידרשנו ה' א-להיך מעמד והיה כה חטא

9. ה, ב - ו, א

רס"י

שעברה שנתו. מצותו בתוך שנתו שנאמר (דברים טו) לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה: **כפסולי המוקדשים.** כבעל מום:
ויפסל. הואיל ועבר עליו ואיחרו שהרי אין שנה בלא שלשה רגלים ברוב שנים:
מקיש בכור למעשר. במעשר דגן קא משתעי קרא:
מה מעשר אינו נפסל כו'. דכתיב (שם יד) מקצה שלש שנים וגוי אם שהה מעשרותיו שנה ראשונה ושניה:
הרצאה. אם לכפרה אם לדורון:
אימא לא לירצו. מאחר שהביאן בעבירה:
אותו מה ת"ל. בתורת כהנים תני לה גבי פיגול לא ירצה המקריב אותו לא יחשב:

"והיה בך חטא" - ולא בקרבנך חטא".

והא מהכא נפקא?!
 מדאחרים נפקא!
 דתניא:

"אחרים אומרים:

יכול יהא בכור שעברה שנתו כפסולי המוקדשין ויפסל?
 תלמוד לומר: "ואמלת לפני ה' אלהיך,

מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך" (דברים יד-כג).
 מקיש בכור למעשר,
 מה מעשר - אינו נפסל משנה לחברתה,
 אף בכור - אינו נפסל משנה לחברתה!

איצטריך,

סלקא דעתך אמינא: הני מילי בכור דלאו בר הרצאה הוא,
 אבל קדשים דבני הרצאה נינהו - אימא לא לירצו,
 קא משמע לן.

ו,א

ואפתי א מדבן עזאי נפקא.
 דתניא:

"בן עזאי אומר:

"אותו"⁵ (ויקרא ז-יח) מה תלמוד לומר?

לפי שנאמר: "לא תאחר לשלמו"⁶ (דברים כג-כב) - שומע אני אף מאחר נדרו בבל ירצה?
 תלמוד לומר: "אותו" - אותו בלא ירצה, ואין מאחר נדרו בלא ירצה".

אלא **"בך חטא"** - ולא באשתך חטא,
 סלקא דעתך אמינא:

הואיל ואמר רבי יוחנן ואי תימא רבי אלעזר:
 אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו וזו, לז,
 שנאמר: **"אם אין לה לשלם למה יקח משפכה מתחתיה"** (משלי כב-ז).
 אימא בהאי עון ד'בל תאחר' נמי אשתו מתה,
 קא משמע לן.

10. ו, א

רפ"י

מוצא שפתיך זו מצות עשה.
 דמסתמא הכי אמר קרא מוצא שפתיך קיים:
תשמור זו מצות לא תעשה.
 שלא תאחר כדרי אבין א"ר אילעי כל מקום שנאמר השמר פן ואל כו' (מנחות דף צט:):
ועשית. על כרחך מכאן אזהרה לבי"ד לכוף:
לה' אלהיך. קרא יתירא הוא לדרשה לרבות דבר שבחובה:
בפיך זו צדקה. קרא יתירא דריש:
יקריב אותו אל פתח אהל מועד.
 יקריב אותו קרא יתירא הוא דהא כתיב ברישיה יקריבנו:
חד דאמר. עלי ולא אפרשה:
והא נדבה כתיבא. ובקרא דבל תאחר נמי רבינן ליה בגזירה שוה:

תנו רבנן:

"מוצא שפתיך" - זו מצות עשה.

"תשמור" - זו מצות לא תעשה.

"ועשית" - אזהרה לבית דין שיעשוך.

"כאשר נדרת" - זה נדר.

"לה' אלהיך" - אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים.

"נדבה" - כמשמעו.

"אשר דפרת" - אלו קדשי בדק הבית.

"בפיך" - זו צדקה.

אמר מר:

"מוצא שפתיך" - זו מצות עשה.

למה לי?

מ"ובאת שמה והבאתם שמה" נפקא!

"תשמור" - זו מצות לא תעשה.

למה לי?

מ"לא תאחר לשלמו" נפקא!

"ועשית" - אזהרה לבית דין שיעשוך.

למה לי?

מ"יקריב אותו"⁷ (ויקרא א, ג) נפקא!

דתניא:

"יקריב אותו"⁸ (ויקרא א, ג) - מלמד שכופין אותו.

יכול בעל פרחו?

תלמוד לומר: "לרצונו".

הא כיצד?

כופין אותו עד שיאמר רוצה אני.

חד דאמר ולא אפריש,

וחד אפריש ולא אקריב.

וצריכא.

דאי אשמעינן: "אמר ולא אפריש" - משום דלא קיימיה לדיבוריה, אבלי: "אפריש ולא אקריב" אימא כל היכא דאיתיה, בי גזא דרחמנא איתיה. צריכא.

ואי אשמעינן: "אפריש ולא אקריב" - דקא משהי ליה גביה,

אבלי: "אמר ולא אפריש" - אימא דיבורא לא כלום הוא.

צריכא.

ומי מצית אמרת ד"אמר ולא אפריש" והא 'נדבה' כתיבא,

ותנן:

"אי זהו נדר?

האומר הרי עלי עולה.

ואי זו היא נדבה?

האומר הרי זו עולה.

רש"י

מת או נגנב. אם הפרישו לאחר זמן:
משכחת לה. דאמר ולא הפריש והויא נדבה:
כגון דאמר הרי עלי עולה על מנת. שכשאפרישנה לא אתחייב באחריותה:

ומה בין נדר לנדבה?

נדר מת או נגנב - חייב באחריותו.

נדבה מתה או נגנבה - אינו חייב באחריותה" (קנים א,א)!

אמר רבא:

משכחת לה, כגון דאמר: הרי עלי עולה, על מנת שאיני חייב באחריותה".

רש"י

11. ו, א

כיון דבעניינא דקרבנות כתיבא.
לבל תאחר:

"בפיך" - זו צדקה".

אמר רבא:
וצדקה מיחייב עלה לאלתר.

מאי טעמא?

דהא קיימי עניים.

פשיטא!

מהו דתימא: כיון דבעניינא דקרבנות כתיבא, עד דעברי עלה שלשה רגלים כקרבנות,
קא משמע לן.
התם - הוא דתלינהו רחמנא ברגלים,
אבל הכא - לא, דהא שכיחי עניים.

12. ו, א-ב

רש"י

עובר בעשה. על הקרבן דכתיב
 ובאת שמה והבאתם:
 על ולד שלמים. שהפריש בהמה
 מעוברת או עיברה לאחר
 הקדישה:
 מחוסר זמן. שמא לא עברו עליו
 שמונה ימים:
 שהיה חולה. הולד:
 כל היכא דקתני פסח. דבעי
 למיתני בתריה שבועות תני
 עצרת ולא חג:

אמר רבא:

כיון שעבר עליו רגל אחד - עובר בעשה.

מיתבי:

"העיד רבי יהושע ורבי פפייס על ולד שלמים שיקרב שלמים.
 אמר רבי פפייס אני מעיד שהיתה לנו פרה של זבחי שלמים,
 ואכלנו בפסח,

ואכלנו ולדה שלמים בחג" (עדויות ז,ו; תמורה יח).
 בשלמא בפסח לא אקרבוה אימור דמחוסר זמן הנה,
 אלא ולדה בעצרת היכי משהי לה? ועברי עליה בעשה!

אמר רב זביד משמיה דרבא:

ב, כגון שהיה חולה בעצרת.

רב אשי אמר:

מאי "ואכלנו ולדה שלמים בחג" דקתני?
 חג השבועות.

ואידך?

כל היכא דתני פסח תני עצרת.

רש"י

שנה בלא רגלים. לקמיה
 מפרש:
 למיקבעיה בלאו קא מהדר.
 להודיעך כל צידי זמן התחלת
 בל תאחר שבו:
 אלאוי יתירי לא מהדר.
 להודיעך לאוין הרבים שבו:

13. ו, ב

ואמר רבא:

כיון שעברו עליו שלשה רגלים - בכל יום ויום עובר ב'בל תאחר'.

מיתבי:

"אחד בכוך ואחד כל הקדשים, כיון שעברו עליהם:
 שנה בלא רגלים,
 רגלים בלא שנה,
 עובר ב'בל תאחר'!"

והאי מאי תיובתיה?

אמר רב פהנא:

מאן דקא מותיב, שפיר קא מותיב.
 מכדי תנא אלאוי קא מהדר,
 ליתני: בכל יום ויום עובר ב'בל תאחר'!

ואידך: תנא למיקבעיה בלאו קא מהדר,
 בלאוי יתירי לא קא מהדר.

14. ו, ב

רס"י

הניחא למאן דבעי כסדרן משכחת לה. דעברה שנה ולא עברו רגלים כסדרן ולמדך דכיון דעברה שנה אע"פ שלא עברו רגלים כסדרן חייב וסבר לה כר"ש בחדא ופליג עליה בחדא: בשלמא לרבי. דאמר חדש העיבור אינו מן השנה חוץ מ"א יום ששנת חמה יתירה על הלבנה משכחת לה בשנה מעוברת:

שנה תמימה. האמורה בבתי ערי חומה מונה ש"ה ימים ואפי' בשנה פשוטה ואף בשנה מעוברת כיון שעברו ג' מאות וששים וחמשה ימים משמכרה נחלט לו:

מיום ליום. מט"ו בניסן לחמשה עשר בניסן אם מכרה בט"ו בניסן נתעברה לו למוכר ועל כרחו של לוקח אינו נחלט עד שיגיע ט"ו בניסן:

בתר חג המצות. בתוך הרגל ואית דאמרי לאחר הרגל ושילחי אדר בתרא לאו דוקא אלא לאחר שיצא אדר קאמר:

שנה מליא. ג' מאות וששים וחמשה ימים:

פעמים ששה. שהוא ששה בסיון יום החמשים לעומר:

שניהם מלאים. ניסן ואייר הרי ט"ו ימים מניסן ול' דאייר מלא להו חמשים בחמשה בסיון:

א' מלא כו'. ומשכחת לה שנה בלא רגלים כגון שניהם מלאים ואירע עצרת בה' בסיון והקדישה למחרת בו' בסיון ולשנה הבאה היו שניהן חסרים ואירע עצרת בו' בסיון והשנה מלאה ביום ו' בסיון משהקדישה ועדיין לא עבר עצרת עליו:

מאן תנא כו'. ת"ק דלא איירי בשנה בלא רגלים:

אלא ד' ימים. קסברי לעולם כל חדשי השנה אחד מלא ואחד חסר ואין מעברין ואין מחסרין שום חדש לצורך והויא לה שנה שנייד ימים נמצאת כל השנה שבועים שלמים חוץ מדי' הימים והן הדוחין קביעות השנה מקביעות חברתה:

ואם היתה שנה מעוברת חמשה. קסבר חדש עיבור לעולם חסר ואינו דוחה את המועדות אלא יום אחד שהוא יתר על די' שבועות:

גופא:

"אחד בכור, ואחד בל הקדשים, כיון שעברו עליהם שנה בלא רגלים, רגלים בלא שנה, עובר בבל תאחר".

בשלמא "רגלים בלא שנה" - משכחת לה, אלא "שנה בלא רגלים" - היכי משכחת לה?

הניחא למאן דאית ליה כסדרן - משכחת לה, אלא למאן דלית ליה כסדרן - היכי משכחת לה?

בשלמא לרבי - משכחת לה בשנה מעוברת, דתניא:

"שנה תמימה"⁹ (ויקרא כה, ל),

רבי אומר:

מונה שלש מאות וששים וחמשה יום כמנין ימות החמה.

וחכמים אומרים:

מונה שנים עשר חדש מיום ליום,

ואם נתעברה שנה - נתעברה לו".

משכחת לה לרבי דאקדישה בתר חג המצות, דכי מטא שילחי אדר בתרא - שנה מליא, רגלים לא מלו. אלא לרבנן היכי משכחת לה?

כדתני רב שמעיה:

"עצרת: פעמים חמשה, פעמים ששה, פעמים שבעה.

הא ביצד?

שניהו מלאין - חמשה,

שניהו חסרין - שבעה,

אחד מלא ואחד חסר - ששה".

ומאן תנא דפליג עליה דרב שמעיה?

אחרים היא,

דתניא:

"אחרים אומרים:

אין בין עצרת לעצרת, אין בין ראש השנה לראש השנה - אלא ארבעה ימים בלבד.

ואם היתה שנה מעוברת - חמשה".

רש"י

יורש מהו בבל תאחר. על נדר אביו:
 קרי ביה עמך ומעמך. ודריש בה תרתני דעמך משמע ליה חלקו של עני ומ יתירא למעוטי יורש:
 מי אמרי' הא לא מיחייבא בראיה. דכתיב (דברים טז) כל זכורך וכיון דלא מיחייבא למיסק לא שייך בה זמן רגלים לבל תאחר או דלמא מיחייבא למיסק משום שמחה דכתיב (שם) ושמחת בחגך ואמר מר (פסחים ד' קט.) בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שלמים שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם (ואכלת) ושמחת:
 בעלה משמחה. בבבל בבגדי צבעונין בא"י בבגדי פשתן המגוחצים הכי איתא בקדושין (ד' לד.):

15. וב

בעי רבי זירא:

יורש מהו ב'בל תאחר'?

"כי תדור נדר"¹⁰ (דברים כג-כב) אמר רחמנא והא לא נדר, או דלמא: "ובאת שמה והבאתם שמה"¹¹ (דברים יב-ה) והא מיחייב?

תא שמע:

דתני רבי חי'א:

"מעמך"¹² (דברים כג-כב) - פרט ל'יורש'.

והאי "מעמך" מיבעי ליה: "זה לקט שבחה ופאה!"

קרי ביה "עמך" וקרי ביה "מעמך".

בעי רבי זירא:

אשה מה היא ב'בל תאחר'?

מי אמרינן הא לא מיחייבא בראיה, או דלמא: הא איתה בשמחה?

אמר ליה אב'י:

ותיפוק ליה דהא איתה בשמחה.

ומי אמר אב'י הכי?

והאמר אב'י:

אשה - בעלה משמחה!

לדבריו דרבי זירא קאמר.

10

11

12

16. ו, ב - ז, א

רַס"י

הא בתם. דקאי להרצאה
משנראה להרצאה:
בעל מום. שנולד במומו ועומד
לישחט בחוץ מיום שנולד הוא
ראוי לכך ומונין לו משנולד:
מי מצי אכיל ליה. ביום שנולד
דלמא נפל הוה ואין שחיטה
מטהרתו עד שישהה שמונה
ימים דשוב נפק ליה מכלל נפל
דתניא (שבת ד' קלה:): רשב"ג
אומר כל ששהה שלשים יום
באדם אינו נפל ובבהמה שמונה
ימים:

איבעיא להו:
בכור מאימתי מונין לו שנה?

אביי אמר:
משעה שנולד.

רב אחא בר יעקב אמר:
משעה שנראה להרצאה.

ולא פליגי,
הא - בתם,
ז, א - בא - בבצל מום.

"בעל מום" - מי מצי אכיל ליה?

דקים ליה ביה שכלו לו חדשיו.

רָשִׁי

לחדשים. למנין חדשי השנה:
לעיבורין. קא ס"ד לישב ב"ד
ולעיין אם השנה הבאה
צריכה להתעבר:

ולתרומת שקלים. להקריב
ראשון קרבנות הלקוחים
מתרומת קופות של שקלי
שנה זו:

אף לשכירות בתים. המשכיר
בית לחבירו ואמר לשנה זו
כלתה שנתו באחד בניסן
ואפ"י לא דר בו אלא חודש
אחד:

החדש הזה לכם. ומנלן דניסן
דכתיב ויקחו להם שה לפסח
וכתיב קרא אחרינא שהפסח
בחדש האביב שיש בו אביב
שהתבואה בכירה בו להיות
מבושלת בגמר בישולה:

בעינא אביב וליכא. שכבר
נגמרה מניסן ואי איכא זרעא
אפילה אין זה בכיר אלא
אפיל:

ואימא אדר. דאיכא זרעא
חרפא המתבכר מאדר:
רוב אביב. שיהו רוב תבואות
מתבכרות בו:

שיש בו אסיפה. שמכניסין בו
פירות לבית מפני הגשמים
וכל הקיץ הן עשויות גדישין
לייבש:

17. ז, א

תנו רבנן:

"בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה:**לְחֻדָּשִׁים,****וּלְעִיבוּרֵיוֹ,****וּלְתְרוּמַת שְׁקָלִים.****וַיֵּשׁ אוֹמְרִים:****אֵף לְשָׁכִירוֹת בְּתֵימִים."****"לְחֻדָּשִׁים" - מַנְלָן?**דכתיב: **"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֻדָּשִׁים רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֻדָּשֵׁי הַשָּׁנָה.****דְּבַרְוּ אֶל כָּל עַדְת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֵׁה לְבֵית אָבוֹת שֵׁה לְבֵית ...****וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבַּעַה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אוֹתוֹ וְגו' (שמות יב-ב).**וכתיב: **"שָׁמֹר אֶת הַחֹדֶשׁ הָאָבִיב"** (דברים טז-א).

איזהו חֹדֶשׁ שָׁשׁ בּו אָבִיב?

הוּי אוֹמֵר זֶה נִיסָן, וְקָרִי לִיה "רֹאשׁוֹן".

וְאִמָּא אָיִר!

בְּעִינָא אָבִיב, וְלִיכָא.

וְאִמָּא אָדָר!

בְּעִינָא רוֹב אָבִיב, וְלִיכָא.

מִיָּדִי רוֹב אָבִיב כְּתִיב!

אָלָא, אָמַר רַב חֲסֵדָא:

מֵהֵכָא: **"אֵךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ"** (ויקרא כג-לט).

איזהו חֹדֶשׁ שָׁשׁ בּו 'אָסִיפָה'?

הוּי אוֹמֵר זֶה תְּשֻׁרִי, וְקָא קָרִי לִיה שְׁבִיעִי.

וְאִמָּא מִרְחֻשָּׁן!

וּמָאִי **"שְׁבִיעִי"**? שְׁבִיעִי לְאָיִר.

בְּעִינָא אָסִיף וְלִיכָא.

וְאִמָּא אָלוּל!

וּמָאִי **"שְׁבִיעִי"**? שְׁבִיעִי לְאָדָר.

בְּעִינָא רוֹב אָסִיף, וְלִיכָא.

מִיָּדִי רוֹב אָסִיף כְּתִיב!

אָלָא, אָמַר רַבִּינָא:

דְּבַר זֶה מְתוּרַת מִשָּׁה רַבִּינוּ לֹא לְמִדְנָה,

מִדְבְּרֵי קְבֻלָּה לְמִדְנָה: **"בְּיוֹם עֶשְׂרִים וָאַרְבַּעַה לְעֶשְׂתֵי עָשָׂר הַחֹדֶשׁ הוּא הַחֹדֶשׁ שְׁבַט"** (זכריה א-ז).

רַבָּה בַּר עֲזִילָא אָמַר:

מֵהֵכָא: **"וַתִּלְקַח אֶסְתֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ אֶל בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֶשְׂרִי הוּא הַחֹדֶשׁ טַבַּת"** (אסתר ב-טז).

רש"י

ראשון למילתיה. למעשה המן :
ותנא דידן. דלא תנא במתני'
ר"ה לחדשים :

רב פהנא אמר:

מהכא: "בארבעה לחדש התשיעי בכסלו" (זכריה ז-א).

רב אחא בר יעקב אמר:

מהכא: "ויקראו סופרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי הוא חדר סיון" (אסתר ח-ט).

רב אשי אמר:

מהכא: "הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדר אדר" (אסתר ג-ז).

ואיבעית אימא:

מהכא: "בחדש הראשון הוא חדר ניסן" (אסתר ג-ז).

וכולהו מאי טעמא לא אמרי מהאי?

דלקא: מאי "ראשון" ראשון למילתיה.

ותנא דידן?

בשנים - קמירי,

בחדשים - לא קמירי.

18. ז, א

רש"י

עיבורים מניסן מנינן. בתמיה וכי רשאיין ב"ד לישב ולעיין בצרכי עיבור ר"ה בניסן: אין מעברין אין מעיינין בצורכי צבור להודיע לגולה שעיברו בית דין את השנה שלא ישתכח הדבר עד אדר הבא:
אבל מפני הדחק. שמפחידין שלא יגזרו נכרים מלישב ב"ד או שצריך הנשיא לחצר המלך ואין מעברין אא"כ ירצה נשיא כדאמר בסנהדרין (דף יא.):
ואעפ"כ אין מעברין אלא אדר. אין מוסיפין חדש על השנה אלא אדר דכתיב שמור את חדש האביב חדש הסמוך לאביב עבר שיבוא אביב בזמנו:
הפסקת עיבורין. שכיון שקדשו את החדש לשם ניסן פסקה שנה שעברה מלהיות מעוברת עוד שאין רשאיין לעשות ניסן אדר שכבר נכנסה שנה אחרת לענין עיבור:
הם העידו. רבי יהושע ור' פפיס שמעברים את השנה כל אדר אם ראו ב"ד לאחר הפורים שהשנה צריכה להתעבר מעברין אותה:
שהיו אומרים עד הפורים. לפי שהיו חכמים אומרים שאין מעברין אא"כ נתישבו בדבר לפני הפורים לכך הוזקקו לעדות זו:
אתי לזלזולי בחמץ. שכבר מן הפורים ואילך התחילו הדרשנים לדרוש ברבים בהלכו' הפסח הוזקקו השומעים לעשות פסח לסוף ל' יום ואם יעברו ב"ד את השנה לא יתקבלו דברי שלוחי ב"ד לשומעין לדחות את הפסח שכבר שמעו מן הדרשני':
בהפסק' לא קא מיירי. בראשי שנים דהפסקה לא קא מיירי:

"ולעיבורין".

לעיבורין מניסן מנינו?!

והתניא:

"אין מעברין השנה לפני ראש השנה,

ואם עיבורה - אינה מעוברת.

אבל מפני הדחק - מעברין אותה אחר ראש השנה מיד.

ואף על פי כן אין מעברין אלא אדר!"

אמר רב נחמן בר יצחק:

מאי "עיבורין"?

הפסקת עיבורין.

דתנן:

"הו העידו שמעברין השנה כל אדר שהיו אומרים עד הפורים" (עדויות ז, א).

מאי טעמא דמאן דאמר "עד הפורים"?

כיון דאמר מר: "שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום",

אתי לזלזולי בחמץ.

ואיך?

מידע ידיע דשתא מעברתא בחושבנא תליא מלתא, וסברי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד האי דנא.

ותנא דידן?

בהתחלה - קמיירי,

בהפסקה - לא קמיירי.

19. ז, א

כ"י

חדש בחדשו לחדשי. חדשי
יתירא לדרשה:

"ולתרומת שקלים".

מנלן?

אמר רבי יאשיה:

אמר קרא: "זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה" (במדבר כח-יד).

אמרה תורה חדיש והבא קרבן מתרומה חדישה.

וגמרי "שנה" "שנה" מניסן,

דכתיב: "ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות יב-ב).

ולגמור "שנה" "שנה" מתשרי,

דכתיב: "מראשית השנה" (דברים יא-יב)!

דנין שנה שיש עמה חדשים, משנה שיש עמה חדשים.

ואין דנין שנה שיש עמה חדשים, משנה שאין עמה חדשים.

רַשִׁי

יפה יפה. בלב שלם:
 ותנא דידן. דלא תניא במתניי:
 כיון דקתני אם הביא יצא לא
 פסיקא ליה. מילתא דליחשבה
 בראשי שנים:

20. ז, א-ב

אמר רב יהודה אמר שמואל:
 קרבנות צבור הבאין באחד בניסן,
 מצוה להביא מן החדש.
 ואם הביא מן הישן - יצא, אלא שחיסר מצוה.

תניא נמי הכי:
 "קרבנות צבור הבאין באחד בניסן - מצוה להביא מן החדש,
 ואם הביא מן הישן - יצא,
 אלא שחיסר מצוה.
 ויחיד שהתנדב משלו - כשריו,
 בלבד שימסרם לצבור".

פשיטא!

ז, ב מהו דתימא: ליחוש שמא ^לא ימסרם לצבור יפה יפה,
 קא משמע לן.

ותנא דידן, כיון דקתני: "אם הביא יצא" - לא פסיקא ליה.

21. ז, ב

כ"י

"ויש אומרים:

אף לשבירות בתים".

תנו רבנן:

"המשביר בית לחבירו לשנה - מונה שנים עשר חודש מיום ליום.

ואם אמר לשנה זו - אפילו לא עמד אלא באחד באחד בין שהגיע יום אחד בניסן עלתה לו שנה

ואפילו למאן דאמר: "יום אחד בשנה חשוב שנה" -

שאני הקא, דלא טרח איניש למיגר ביתא לבציר מתלתין יומין.

ואימא תשרי!

סתם כי אגר איניש ביתא, לכולהו ימות הגשמים אגר.

ותנא קמא דברייתא, ותנא דידן?

בניסן נמי מישכח שכיה קיטרי.

הכי גרסינן תנו רבנן המשביר בית לחבירו כו'. ולא גרסינן מנלן דלאו מקראי יליף דמדרבנן הוא:

אלא באחד באדר. אבל בבציר מהכי לא אמרינן עלתה לו שנה ודר בה שנה שלימה דליכא למימר דאדעתא דההיא שתא אגרה דלא טרח אינש למיגר ביתא לבציר מתלתין יומין:

ואימא תשרי. ר"ה לשכירות בתים אם לא עמד אלא באחד באלול כיון שהגיע תשרי עלתה לו שנה:

ומשני כי אגר איניש ביתא. סמוך לתשרי לכולהו ימי הגשמים אגר:

ות"ק דברייתא. דלא אמר לשכירות בתים: **קיטרי.** עבים מתקשרין וגשמים יורדין והוי כימות הגשמים:

22. ז, ב - ח, א

רפ"י

ולרגלים מני ר"ש. דהא אליביה אוקימנא דאית ליה כסדרן לבל תאחר: סיפא ר' אלעזר ור"ש אומרים באי בתשרי:

רבי היא. הוא אמרה למתני ונסיב מילתיה חדא כחד תנא וחדא כחד תנא:

אי הכי. דחד גברא אמרה למתני ונסיב מילתיה חדא כחד תנא חמשה ראשי השנים נינהו אחד בניסן וט"ו בניסן ואחד באלול ואחד בתשרי וט"ו בשבט הא ניחא אי מוקמת לה לרישא כר"ש שפיר דלדידיה ארבעה נינהו דלית ליה אחד באלול אלא אי חד תנא אמרינהו קשיא:

אמר רבא. לעולם רבי היא והכי קאמר אנא חמשה סבירא לי ומיהו הכל מודים לי בארבעה:

לר"מ. דאית ליה אחד באלול דל רגלים דלדידיה ברגל אחד עובר בבל תאחר כדתניא בברייתא דלעיל (ד' ד):

ולר' שמעון דל מעשר בהמה. דליתיה אלא באחד בתשרי ובלאו מעשר נמי ראש השנה הוא:

ובהן כמה ראשי שנים. הלכך ניסן דאית ביה תרי חד קחשיב ליה:

ר"ה לעומר. לאכול מן החדש מכאן ואילך:

ר"ה לשתי הלחם. נתחדשה השנה להביא מנחות מן החדש שהעומר מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש:

לרבא. דאמר ארבעה לדברי הכל ליתני מתניתין שיתא:

לרב נחמן. דאמר חדשים קא חשיב ניתני ה' דהא לא תנן סיון במתני:

מאורתא. משקדש היום:

מידי דלא חייל מאורתא. כגון בט"ו בניסן לא נתחדשה שנה מן החדש מערב עד למחר לאחר שקרב העומר וכן בששה בסיון:

והרי רגלים. דקתני מתניתין לענין בל תאחר דקס"ד זמן בל תאחר לאו מאורתא הוא כשקדש היום חייל [אלא] עד שתבא שעה שהיא ראויה

להביא נדרים ונדבות ואין זאת עד שיקריב תמיד של שחר שאין קרבן קודם לו ומשנינן לאתויי מעיקרא מחייב וקאי להביא קרבן נדרו מחייב ועומד משעה שנדר והיה לו להקריבו מערב הרגל ולא הוקבעו רגלים לבל תאחר לענין הקרבת קרבן אלא לענין מיחל עליה בל תאחר ומאורתא נמי חייל:

רפ"י

והרי יובלות. דקתני בראשי שנים דמתני דלא חיילי אלא על נדן תבנית שופר דר"ש ואינה

"באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה".

מני?

רבי מאיר היא,

דתנן:

"רבי מאיר אומר:

באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה" (בכורות נו:).

"ולרגלים".

מני?

רבי שמעון היא.

אימא סיפא: "דבי אלעזר ודבי שמעון אומרים: באחד בתשרי".

רישא וסיפא רבי שמעון, ומציעתא רבי מאיר?!

אמר רב יוסף:

רבי היא.

ונסיב לה אליבא דתנאי,

ב"דגלים" - סבר לה פרבי שמעון,

וב"מעשר בהמה" - סבר לה פרבי מאיר.

אי הכי,

"ארבעה"?! חמשה הווי!

אמר רבא:

"ארבעה" - לדברי הכל,

לרבי מאיר ארבעה - דל רגלים.

לרבי שמעון ארבעה - דל מעשר בהמה.

רב נחמן בר יצחק אומר:

ארבעה חדשים, ובהן כמה ראשי שנים.

מיתיבי:

"ששה עשר בניסן - ראש השנה לעומר.

ששה בסיון - ראש השנה לשתי הלחם".

לרבא ליתני ששה!

לרב נחמן בר יצחק ליתני חמשה!

אמר רב פפא:

פי קא חשיב מידי דחייל מאורתא,

מידי דלא חייל מאורתא - לא קא חשיב.

והרי "דגלים" דלא חיילי מאורתא, וקחשיב!

פינן שצריך לאיתניי, מעיקרא מיחייב וקאי.

והרי "יובלות" דלא חיילי מאורתא, וקחשיב!

רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא,
דאמר: מראש השנה חייל יובל.

רב שישא בריה דרב אידי אמר:
כי קא חשיב, מידי דלא תלי במעשה,
מידי דתלי במעשה - לא קא חשיב.

והרי "דגלים" מידי דתלי במעשה, וקא חשיב!
בל תאחר ממילא חייל.

ח,א והרי "יובלות"!

רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היא.

ורב אשי אמר:
"ארבע ראשי השנים הם" שהן בארבע ראשי חדשים.

באחד בשבט כבית שמאי!?

הכי קאמר:
שלשה לדברי הכל,
באחד בשבט - מחלוקת בית שמאי ובית הלל.

23. ח, א

רש"י

לבשו כרים הצאן. מקרא הוא בספר תהלים לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו לבשו כרים הצאן מתלבשות הכבשים שמתעברות:

יעטפו בר. שהזריעה צומחת וניכרת יפה:

יתרועעו אף ישירו. בניסן כשיגיע זמן הקציר והתבואה בקשים שלה והרוח מנשבת והן נוקשים זו על זו נשמע הקול ונראות כמשוררות: זמן עיבור בהמה דקה חמשה חדשים:

ר"ה שלהן אלול. דסמוך לגמרו זמן חדש וישן שלהן לחידוש השנה:

בזמן שיתרועעו. השיבולים: **ההוא באפלתא.** יש לך צאן המעטיפות ומתאחרות לקבל זכר עד ניסן אבל רובן מאדר הו:

בשלמא לר"מ. דדריש קרא כדכתיב לבשו כרים:

ואיכא נמי. מיעוטא שאין מתלבשות כרים עד שיתרועעו השיבולים:

אלא לר"א. דאמר רובא בניסן ומיעוטא באדר איפכא מיבעי ליה למיכתב:

מעשר דגן סמוך לגמרו עישורו. ר"ה למעשרות תשרי דהכי תני ליה לקמן (דף יב.) בברייתא ותשרי סמוך לגמרו הוא דכל ימות החמה מניחם ליבש בגרנות שבשדות:

[באחד באלול - ראש השנה למעשר בהמה.]

רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים:

באחד בתשרי.

אמר רבי יוחנן:

ושניהם מקרא אחד דרשו,

שנאמר: **"לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו"** (תהלים סה-יד).

רבי מאיר סבר: אימתי **"לבשו כרים הצאן"**?

בזמן ש **"עמקים יעטפו בר"**.

ואימתי **"עמקים יעטפו בר"**?

באדר.

מתעברות - באדר, ויולדות - באב. ראש השנה שלהן אלול.

רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: אימתי **"לבשו כרים הצאן"**?

בזמן ש **"יתרועעו אף ישירו"**.

אימתי שבלים אומרות שירה?

בניסן.

מתעברות - בניסן, ויולדות - באלול. ראש השנה שלהן תשרי.

ואידך נמי הא כתיב: **"יתרועעו אף ישירו"**!

ההוא באפלתא, דהויין בניסן.

ואידך נמי הכתיב: **"ועמקים יעטפו בר"**!

ההוא בחרפיתא, דאתיין מאדר.

בשלמא לרבי מאיר כדכתיב: **"לבשו כרים הצאן"** בזמן ש **"עמקים יעטפו בר"**,

ואיכא נמי **"יתרועעו אף ישירו"**.

אלא לרבי אלעזר ורבי שמעון - איפכא מיבעי ליה: **"לבשו כרים הצאן"** בזמן ש **"יתרועעו אף ישירו"**,

ואיכא נמי ד **"עמקים יעטפו בר"**!

אלא אמר רבא:

דכולי עלמא **"לבשו כרים הצאן"** - בזמן ש **"עמקים יעטפו בר"** באדר.

והקא בהאי קרא קמיפלגי: **"עשר תעשר"**¹³ (דברים יד-כב) בשני מעשרות הפתוב מדבר,

אחד - מעשר בהמה,

ואחד - מעשר דגן.

רבי מאיר סבר: מקיש מעשר בהמה למעשר דגן,

מה מעשר דגן סמוך לגמרו עישורו - אף מעשר בהמה סמוך לגמרו עישורו.

ורבי אלעזר ורבי שמעון סברי: מקיש מעשר בהמה למעשר דגן,

מה מעשר דגן ראש השנה שלו תשרי - אף מעשר בהמה ראש השנה שלו תשרי.

24. ח, א-ב

רס"י

בא' בתשרי ר"ה לשנים למאי הלכתא לשטרות. לתחילת שנות מלכים כדפרישית בריש פרקין (דף ב.):
קראי אתא לאשמועינן.
 כדאמרן בריש פרקין (דף ג.):
 דברי נחמיה בן חכליה:
ואי בעית אימא. רב חסדא דאיצטריך לאשמועינן כדאמרן דמלכי אומות בתשרי לית ליה הא דרב פפא דפריש ר"ה לשנים דהכא לשטרות אלא כר' זירא מתני לה לפירושא דלשנים דמתני דר' זירא מתני ר"ה לשנים לתקופת חמה ולבנה לומר שמונין לברייתן והילוכן תקופת החמה ומולדות הלבנה מתשרי:
ור"א היא דאמר בתשרי נברא העולם. לקמן בפרקין (דף י.):
רב נחמן בר יצחק אמר. ר"ה לשנים דתנן הכא לדין תנא שהקב"ה דן בתשרי את כל באי העולם כל הקורות אותם עד תשרי הבא:
דכתיב עיני ה' אלוהיך בה מראשית השנה. הנגזרות עליה:
שהחדש מתכסה בו. לרחוקים כגון שחרית לבני מערב וערבית לבני מזרח לפי שקטנה היא סמוך לחידושה:

"באחד בתשרי ראש השנה לשנים".

למאי הלכתא?

אמר רב פפא:
 לשטרות.

דתנן:

"שטר חיוב המוקדמין - פסולין, והמאוחרין - נשירין" (שביעית, ה).

והתנן:

"באחד בניסן ראש השנה למלכים".
 ואמרין: למאי הלכתא?
 ואמר רב חסדא: לשטרות!

לא קשיא:

כאן - למלכי ישראל.
 כאן - למלכי אומות העולם.

אלא הא דאמר רב חסדא:
 לא שנו אלא למלכי ישראל,
 אבל למלכי אומות העולם - מתשרי מנינן.
 רב חסדא מתנייתין אתא לאשמועינן?

לא, רב חסדא קראי אתא לאשמועינן.

ואיבעית אימא:

רב חסדא פרי זירא מתני לה.

דרבי זירא אמר:

לתקופה.

ורבי אליעזר היא, דאמר: **"בתשרי נברא העולם"**.

רב נחמן בר יצחק אמר:

לדין.

דכתיב: **"מראשית השנה ועד אחרית שנה"**¹⁴ (דברים יא-יב).

"מראשית השנה" - נידון מה יהא בסופה.

ממאי דתשרי הוא?

דכתיב: **"תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו"** (תהילים פא-ד).

ח,ב איזהו חג אשהחדש מתכסה בו?

הוי אומר זה ראש השנה.

וכתיב: **"מי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב"** (תהילים פא-ה).

רש"י

אלא אם כן קדשו החדש כו'.
 וה"ק אם קבעו ישראל את חק
 החדש יהא משפט להקב"ה:
 מלך וציבור. כשהקב"ה דן
 אותם מלך נכנס תחילה:
 משפט עבדו. שלמה קאמר ליה:
 דליפוש חרון אף. בשביל עונות
 צבור:

25. ח, ב

תנו רבנן:

"מי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב" -
 מלמד שאין בית דין של מעלה נכנסין לדין,
 אלא אם כן קידשו בית דין של מטה את החדש".

תניא אידך:

"מי חק לישראל הוא" - אין לי אלא לישראל,
 לאומות העולם מניין?
 תלמוד לומר: "משפט לאלהי יעקב".
 אם כן מה תלמוד לומר: "מי חק לישראל"?
 מלמד שישראל נכנסין תחילה לדין".

כדרכי חסדא,

דאמר רב חסדא:

מלך וציבור - מלך נכנס תחילה לדין,
 שנתאמר: "משפט עבדו ומשפט עמו"¹⁵ (מלכים א ח, ט).

מאי טעמא?

אי בעית אימא:

לאו אורח ארעא למיקם מלכא אבראי.

ואיבעית אימא:

מקמי דליפוש חרון אף.

26. ח, ב

רש"י

מנלן. ששנת שמיטה מקודשת
מרייה ואסור בעבודת הקרקע:

"ולשמיתיו".

מנלן?

דכתיב: "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ" (ויקרא כה-ד).
וגמר "שנה" "שנה" מתשרי,
דכתיב: "מראשית השנה" (דברים יא-יב).

ולגמור "שנה" "שנה" מניסן,
דכתיב: "ראשון הוא לכם להדשי השנה" (שמות יב-ב)!

דנין שנה שאין עמה חדשים, משנה שאין עמה חדשים.
ואין דנין שנה שאין עמה חדשים, משנה שיש עמה חדשים.

27. ח, ב - ט, א

כ"ז

וקדשתם שנת החמשים מה ת"ל. מכיון שאמר שבע שבתות שנים והעברת שופר בחדש השביעי יודע אני שהיא שנת החמשים:
לא נפטרים לבתיהן. דכתיב תעבירו שופר והדר וקראתם דרור:
ולא משתעבדין. דכתיב וקדשתם את שנת החמשים:
ועטרוניהן בראשיהן. אם רצה לשום עטרה בראשו להראות שיצא חפשי:
שנים אתה מקדש. כששנת יובל נכנסה מצוה על ב"ד לומר מקודשת השנה:
ואי אתה מקדש שום חדש. כר"א בר"ש דאמר לקמן בפרק שני (ד' כד.) בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו אין מקדשין אותו וילף טעמא מהכא:
לפי שנאמר וקדשתם את שנת החמשים. דילפינן מיניה שמתקדשת מתחלתה:
יכול כך מתקדשת בסופה. אחר ראש השנה ותמשוך עד יום הכפורים:
ואל תתמה. אם משמרין אותה בתוך שנה שלאחריה:
שהרי מוסיפין מחול על קודש. כדאמרין לקמן בשמעתין:
ת"ל יובל היא. מיעוטא היא:
ורבנן. דלא ילפי מוקדשתם שתקדש מתחילתה ולא איצטריך היא למעוטי סופה דרשי ליה הכי שנת החמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת היובל שנת חמשים לסוף יובל שעבר ואחת למנין יובל הבא ואי אתה מונה שנת היובל הבא אלא משנה שלאחר היובל:
ולאפוקי מדרי' יהודה. דאמר במסכת נדרים שנת חמשים עולה לכאן ולכאן שנת היובל ושנה ראשונה לשמטה הבאה:

"וליובלות".

יובלות באחד בתשרי הוא!?

יובלות בעשרה בתשרי הוא!

דכתיב: "ביום הכפורים תעבירו שופר" (ויקרא כה-ט).

הא מני? רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא.

דתנא:

"וקדשתם את שנת החמשים שנה" (ויקרא כה-י) - מה תלמוד לומר?

לפי שנאמר: "ביום הכפורים" - יכול לא תהא מתקדשת אלא מיום הכפורים ואילך?

תלמוד לומר: "וקדשתם את שנת החמשים" מלמד שמתקדשת והולכת מתחילתה.

מכאן אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא:

מראש השנה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרו לבתיהן.

ולא משתעבדין לאדוניהם.

אלא אוכלין ושותין ושמיחין ועטרוניהן בראשיהן.

בין שהגיע יום הכפורים, תקעו בית דין בשופר,

נפטרו עבדים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהן."

ורבנן?

שנים - אתה מקדש,

ואי אתה מקדש חדשים.

תנא אידך:

"ויובל היא"¹⁶ (ויקרא כה-יא) - מה תלמוד לומר?

לפי שנאמר: "וקדשתם את שנת החמשים" (ויקרא כה-י),

יכול נשם שמתקדשת והולכת מתחילתה - כן מתקדשת והולכת בסופה?

ואל תתמה שהרי מוסיפין מחול על קדש.

תלמוד לומר: "ויובל היא שנת החמשים" (ויקרא כה-יא) -

"שנת החמשים" - אתה מקדש,

ואי אתה מקדש - שנת החמשים ואחת."

ט, א ורבנן?

"שנת חמשים" - אתה מונה,

ואי אתה מונה - שנת חמשים ואחת.

לאפוקי מדריבי יהודה דאמר: שנת חמשים עולה לכאן ולכאן,

קא משמע לן דלא.

28. ט, א-ב

רס"י

אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית. דעל כרחק אע"ג דרישא דקרא בשבת קאי דכתיב ששת ימים תעבוד סיפיה אשביעית קאי דאי אשבת חריש וקציר הוא דאסור שאר מלאכות מי שרו:

חריש של ערב שביעית. שלא יחרוש שדה אילן ערב שביעית חריש שיועיל לשביעית:

וקציר של שביעית. כגון תבואה שהביאה שליש בשביעית אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית:

ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות כו'. ולא דבר הכתוב אלא לענין שבת כדכתיב ביה וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות בא ללמדך מה חריש אין לך חריש של מצוה ואפילו לזרוע לצורך עומר ושתי הלחם שהרי אם מצא חרוש אינו חורש ואני אוסרו לך בשבת אף קציר שאני אוסר לך בשל רשות אני אוסר לך:

יצא קציר העומר שהוא מצוה. שאפי' מצא קצור מצוה לקצור ויש לך ללמוד מכאן שדוחה את השבת:

עד ערב. לילה הוא ועד בכלל: כל האוכל ושותה כו'. דהכי קאמר קרא ועניתם בתשעה אכילת תשעה אני קורא עינוי וכיון דאכילתו עינוי חשיבה כל דמפיש באכילה ושתייה טפי עדיף דהא מדקאמר בערב על כרחק לא מקפיד אעינוי דתשעה וכי קרי עינוי בתשעה אכילה ושתייה דידיה קרי עינוי:

וד"מוסיפין מחול על קדש" - מנלן?

דתניא:

"פחריש ובקציר תשבות" (שמות לד, כא) -

דבי עקיבא אומר:

אינו צריך לומר חריש וקציר של שביעית, שהרי כבר נאמר: "שדר לא תזרע" וגו' (ויקרא כה-ד). אלא חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית, וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית.

דבי ישמעאל אומר:

מה חריש - רשות, אף קציר - רשות,

יצא קציר העומר - שהוא מצוה".

ורבי ישמעאל 'מוסיפין מחול על קדש' - מנא ליה?

נפקא ליה מדתניא:

"ועניתם את נפשותיכם בתשעה" (ויקרא כג-לב) - יכול בתשעה?

תלמוד לומר: "בערב".

אי "בערב" יכול משתחשך?

תלמוד לומר: "בתשעה".

הא ביצד?

מתחיל ומתענה מבעוד יום.

מלמד שמוסיפין מחול על קדש.

אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין?

תלמוד לומר: "מערב עד ערב".

אין לי אלא יום הנפודים, שבתות מנין?

תלמוד לומר: "תשבתו".

ימים טובים מנין?

תלמוד לומר: "שבתכם".

הא ביצד?

כל מקום שיש בו שבות - מוסיפין מחול על קדש".

ורבי עקיבא, האי "ועניתם את נפשותיכם בתשעה" - מאי עביד ליה?

מיבעי ליה לכדתני חייא בר רב מדפתי,

דתני חייא בר רב מדפתי:

"ועניתם את נפשותיכם בתשעה" - וכי "בתשעה" מתענין? והלא בעשירי מתענין!

אלא לומר לך:

טב, כל האוכל ושותה בתשיעי - מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי".

רפ"י

29. ט, ב

יובל היא יובל אע"ג שלא שמתו בו. יובל היא תהיה לכם לעיל מיניה כתיב והעברת שופר וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור והדר כתיב יובל היא תהיה לכם וקרא יתירא הוא לדרשה והכי תדרשנה יובל היא לכם מ"מ ואפי' לא נעשו בו דברים הללו העברת שופר ולשוב אל אחוזה דהיינו שמיטת קרקעות שקנו זה מזה דכתיבא בתר האי קרא ושתם איש אל אחוזתו אעפ"כ שם היובל עליו להיות אסור בזריעה ובצירה וקצירה כדכתיב לא תזרעו וגו'.

יכול אע"פ שלא שלחו עבדים יהא יובל:

ת"ל היא. אם עשית דברים הללו היא יובל ואם לאו אינו יובל ולקמיה מפרש ויובל מאי חזי דתלי בקריאת דרור:

שאפשר לעולם בלא שילוח עבדים. פעמים שאין עבד עברי בישראל שיטעון שילוח:

ואי אפשר. שלא יהא שופר מצוי בעולם לפיכך יש לנו לומר כשתלה הכתוב לא תלה אלא בדבר המצוי לעולם:

ד"א תקיעת שופר מסורה לב"ד. לצוות לשלוחם לתקוע ושילוח עבדים מסורה ליחידים ואם ימאן יבטל היובל הלכך לא תלאו הכתוב בו:

אמר קרא וקראתם דרור. וסמך ליה יובל היא:

מקרא נדרש לפניו. מיעוטא דהיא אקריאת דרור קאי דסליק מיניה ולא אתקיעת שופר הכתובה לפני פניו:

כמדוייר בי דיירא. מי שהוא ברשותו לגור בכל מלון שירצה:

תנו רבנן:

"יובל היא" ¹⁷ (ויקרא כה-יא) -

אף על פי שלא שמתו,

אף על פי שלא תקעו.

יכול אף על פי שלא שלחו?

תלמוד לומר: "היא",

דברי רבי יהודה.

רבי יוסי אומר:

"יובל היא" -

אף על פי שלא שמתו,

אף על פי שלא שלחו.

יכול אף על פי שלא תקעו?

תלמוד לומר: "היא".

וכי מאחר שמקרא אחד מרבה, ומקרא אחד ממעיט,

מפני מה אני אומר: "יובל היא" - אף על פי שלא שלחו,

ואין יובל אלא אם כן תקעו?

לפי שאפשר לעולם בלא שילוח עבדים,

ואי אפשר לעולם בלא תקיעת שופר.

דבר אחר:

זו מסורה לבית דין,

וזו אינה מסורה לבית דין.

מאי "דבר אחר"?

וכי תימא: אי אפשר דליכא חד בסוף העולם דלא משלח,

"זו מסורה לבית דין, וזו אינה מסורה לבית דין".

בשלמא לרבי יוסי - כדקאמר טעמיה,

אלא לרבי יהודה - מאי טעמא?

אמר קרא: "וקראתם דרור בארץ" (ויקרא כה-י),

וקסבר מקרא נדרש לפניו, ולא לפני פניו.

דכולי עלמא "דרור" - לשון חירות.

מאי משמע?

דתניא:

"אין דרור אלא לשון חירות.

אמר רבי יהודה:

מה לשון דרור?

במדוייר בי דיירא,

ומוביל סחורה בכל מדינה".

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

זו דברי רבי יהודה ורבי יוסי.

אבל חכמים אומרים: שלשתן מעכבות בו.

קסברי:

רַס"י

ולאחריו. שמיטת קרקעות
 דכתיב בתריה ושבתם איש אל
 אחוזתו:
 והכתיב יובל. לרבות במשמע
 יובל מ"מ:

מקרא נדרש לפניו,
 ולפני פניו,
 ולאחריו.

והכתיב: "יובל"!

ההוא דאפילו בחוצה לארץ.

והכתיב: "בארץ"!

ההוא בזמן שנוהג דרור בארץ - נוהג בחוצה לארץ.
 בזמן שאינו נוהג בארץ - אינו נוהג בחוצה לארץ.

רפ"י

ולנטיעה מנלן. דר"ה שלה
תשרי:

30. ט, ב

"וְלִנְטִיעָה".

מנלן?

דְּכָתִיב: "שְׁלֹשׁ שָׁנִים ... עֲדָלִים" (ויקרא יט, כג),

וְכָתִיב: "וּבְשָׁנָה הַרְבִּיעִית" (ויקרא יט, כג),

וְיִלִּיף "שָׁנָה" "שָׁנָה" מִתּוֹשָׁרִי,

דְּכָתִיב: "מִרְאשִׁית הַשָּׁנָה" (דברים יא-יב).

וְלִיגְמַר "שָׁנָה" "שָׁנָה" מִנִּסְוֹן!

דְּכָתִיב: "רָאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֵדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שמות יב-ב).

דְּנִין שָׁנָה שְׁאִין עִמָּה חֲדָשִׁים, מִשָּׁנָה שְׁאִין עִמָּה חֲדָשִׁים.
וְאִין דְּנִין שָׁנָה שְׁאִין עִמָּה חֲדָשִׁים, מִשָּׁנָה שְׁאִין עִמָּה חֲדָשִׁים.

31. ט, ב - י, א

רַבִּי

מבריך. כופף את הזמורות בארץ שקורין פרופיני"א: **מרכיב**. אילן בחבירו שקורין אונישטי"ר: **עלתה לו שנה**. כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה למנין שני ערלה: **פחות משלשים יום לא עלתה לו שנה**. עד תשרי הבא אם אינה ערב שביעית ואם ערב שביעית היא אסור לקיימו משום תוספת שביעית שמוסיפין מחול על קודש: **ופירות נטיעה זו אסורים כו'**. ואף על פי שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בה פירות לאחר ר"ה של שנה שלישית מיד עדיין אסורין הן עולמית משום ערלה שאע"פ שר"ה תשרי לנטיעה ט"ו בשבט ר"ה לאילן וזו כבר נעשית אילן לפיכך אין שנתה מתחדשת לצאת מידי ערלה עד ט"ו בשבט אבל משם ולהלן אם יחנטו בה פירות דין רבעי עליהם לאכול בירושלים ובט"ו לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החנוטים בה מכאן ואילך לכך הועילו לה לי שלפני ר"ה שממהר התירה מט"ו בשבט ועד ר"ה: **מנא הני מילי**. ששנות ערלה ורבעי נמשכין לאסור פירות החנוטים קודם ט"ו בשבט לאחר שכלו שלשת שני ערלה: **ומטו בה**. יש מטין ומכריעין בשמועה זו לאומרה משמיה דרבי ינאי: **ובשנה הרביעית**. וי"ו מוסיף על ענין ראשון יהיה לכם ערלים אף בתוך שנה הרביעית: **ובשנה החמישית**. תאכלו את פריו מוסיף על ענין רבעי דסליק מוניה: **פעמים שברביעית**. כגון אם מיהרו פירותיו לחנוט ברביעית לפני שבט ועדיין אסורים משום ערלה אסורין בהנאה עולמית: **פעמים שבחמישית כו'**. כגון פירות שחנטו בה קודם שבט טעונין חלול אבל אם איחרה חניטתה עד לאחר ט"ו בשבט אין בהן איסור:

תנו רבנן:

"אֶחָד הַנוֹטֵעַ, אֶחָד הַמְּבָרֵךְ, וְאֶחָד הַמְּרַבֵּיב - עָרֵב שְׁבִיעִית שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - עָלְתָה לוֹ שָׁנָה, וּמִתּוֹךְ לְקִיּוּמוֹ בְּשִׁבְעִית. פְּחוֹת מִשְׁלָשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - לֹא עָלְתָה לוֹ שָׁנָה, וְאִסוּר לְקִיּוּמוֹ בְּשִׁבְעִית. וּפִירוֹת נְטִיעָה זוֹ אִסוּרִין עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּשִׁבְט, אִם לְעֵרְלָה - עֵרְלָה, וְאִם לְרִבְעֵי - רִבְעֵי."

י, א

מנא הני מילי?

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרַ אָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּמָטוּ בָּהּ מִשְׁמִיָּה דְּרַבִּי יֵנְאִי: אָמַר קְרָא: "וּבִשְׁנָה הַרְבִּיעִית ... וּבִשְׁנָה הַחֲמִישִׁית" (ויקרא יט, כג-כה). פְּעָמִים שְׁבַרְבִּיעִית - וְעַדִּין אִסוּרָה מִשׁוּם עֵרְלָה, וּפְעָמִים שְׁבַחֲמִישִׁית - וְעַדִּין אִסוּרָה מִשׁוּם רִבְעֵי.

32. י, א-ב

["פחות משלשים יום לפני ראש השנה - לא עלתה לו שנה"].

ר"י
נימא. הא דקתני לעיל פחות מלי יום לא עלתה לו שנה דלא כרבי מאיר :
עגל בן שנה. דכתיב (ויקרא ט) עגל וכבש בני שנה :
בן בקר. של שמיני למלואים שנאמר (שם) קח לך עגל בן בקר לחטאת :
בן שתיים. שנאמר קח לך עגל בן בקר ואיל לעולה תמימים והכי תניא לה בתורת כהנים השוה בן בקר ואיל לעולה תמימים אף בשנים :
פר. אפילו כתב פר בן בקר לא נקרא פר בפחות מג' שנים :
כי קאמר ר"מ בסוף שנים. כגון יום אחד בשנה שלישיית שהוא סוף הכשר שנותיו של פר :
אבל בתחילת שנים. כגון שנה ראשונה של נטיעה שהיא תחילת מנין שני ערלה לא אמר :
ומה נדה שאין תחלת היום עולה לה בסופה. שנאמר (שם טו) שבעת ימים תהיה בנדתה תהא בנדתה כל ז' ולא תאמר מקצת יום שביעי ככולו ותטבול ביום :
סוף היום עולה לה בתחלתה. שאם ראתה סמוך לשקיעת החמה עולה לה יום זה בז' ימי נדה ואינה צריכה למנות אלא ו' והוא ובנדה דאורייתא קאמר שאינה זקוקה לנקיים שלא הצריכה תורה ספירת ז' נקיים אלא לזבה אבל לנדה אפי' ראתה כל ז' ופסקה עם שקיעת החמה טובלת לערב ומיהו עכשיו החמירו בנות ישראל על עצמם להחזיקן בספק זיבות לטעון ז' נקיים בלא דם ואין יום שפוסקת בו עולה לה למנין ז' והרבה טעו בשמועה זו ללמוד מכאן לספור יום שפוסקת בו למנין ז' נקיים שהיו מפרשים סוף היום עולה לה בתחלתה דסוף יום שפוסקת בו עולה לה ראשון לז' נקיים וזו מדת בנות כותיים הוא ששינו בהן (נדה דף לג.) יום שפוסקת בו סופרת למנין ז' :
ה"ג שנים שיום אחד עולה להם בסופו כו'. שנים הקצובין לכל דבר שיום אחד עולה להן בתחלת שנה אחרונה בסוף שנים הקצובות לדבר :
אינו דין. שיעלה יום אחד בסוף שנה ראשונה לתחילת קצבת שנים הקצובים לכך :
אלא מאי. כמאן תוקמה למתניתא דלעיל דאמר בנוטע פחות מלי לא עלתה לו שנה :
כו"א. תוקמה בתמיה :
שלשים ושלשים בעי. שלשים יום לקליטה שתהא נשרשת בארץ ושלשים יום לחשיבת שנה וימי הקליטה אין עולין לה דכמאן דמנח בביתא דמאי כל זמן שלא קלטה :
דתנן. דאין נטיעה קולטת בפחות מלי יום :
יעקר. לפי שקלטה בשביעית: דברי ר"מ לא גרס :
לדברי האומר ל' יום. לקליטה :
צריך שלשים ושלשים. שלשים לקליטה ושלשים לתוספת כו"א :
לעולם. ברייתא דלעיל ר"מ היא וכי קאמר שלשים לקליטה קאמר שתהא הנטיעה ל' יום לפני ר"ה כדי שתהא נקלטת ערב ר"ה וקא סבר ר"מ דלא יהיבנא לתוספת ל' יום אלא יום אחד :
שלשים ואחד בעי. שתהא יום הקודם לר"ה חשוב לשנה ראשונה של ערלה כדקתני עלתה לו שנה :

למא דלא כרבי מאיר,
 דאי רבי מאיר הא אמר: יום אחד בשנה - חשוב שנה.

דתנא:
"פר" האמור בתורה סתם -
בן עשרים וארבעה חדש ויום אחד,
דברי רבי מאיר.
רבי אלעזר אומר:
בן עשרים וארבעה חדש ושלשים יום.
שהיה רבי מאיר אומר:
כל מקום שנאמר "עגל" בתורה סתם - בן שנה.
"בן בקר" - בן שתיים.
"פר" - בן שלש".

אפילו תימא רבי מאיר,
 כי קאמר רבי מאיר: יום אחד בשנה - חשוב שנה' - בסוף שנה,
 אבל בתחלת שנה - לא.

אמר רבא:
 ולא קל וחומר הוא!
 ומה נדה שאין תחילת היום עולה לה בסופה,
 סוף היום עולה לה בתחלתה,
 שנה - שיום אחד עולה לה בסופה.
 אינו דין שיום אחד - עולה בתחלתה.

ואלא מאי? רבי אלעזר?
 שלשים ושלשים בעי!

דתנן:
"אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרביבין -
ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה.
ואם נטע, והבריך, והרביב - יעקור.
רבי יהודה אומר:
כל הרבבה שאינה קולטת בשלשה ימים - שוב אינה קולטת.
רבי יוסי ורבי שמעון אומרים:
שתי שבתות" (שביעית ב,ו).
ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה:
לדברי האומר שלשים - צריך שלשים ושלשים.
לדברי האומר שלשה - צריך שלשה ושלשים.
לדברי האומר שתי שבתות - צריך שתי שבתות ושלשים יום.

ואי נמי כרבי יהודה סבירה ליה, שלשה ושלשים בעי!

אלא, לעולם רבי מאיר,
 וכי קאמר: שלשים - לקליטה.

אי הכי שלשים ואחד בעי.

קא סבר: יום שלשים עולה לכאן ולכאן.

רַש"י

ושניהם. ר"מ ור' אלעזר:

ויהי באחת ושש מאות שנה. לסוף עשתי עשר חדש שהתחיל מבול לירד לדברי האומר בתשרי נברא העולם ומבול ירד ביי"ז במרחשון כדלקמן (דף יא:). הוי האי בראשון באחד לחדש בתשרי דא"א להיות בניסן שהרי מ' יום מבול וחמשים ומאת יום שגברו המים מאליהן משכו עד סיון ואח"כ הוי הלוך וחסור עד חדש העשירי והוא אב שהיה עשירי לירידת גשמים ואז נראו ראשי ההרים ומאחד באב עד אחד בתשרי נבלעו המים והיינו דכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים ולדברי האומר באייר ירד המבול הוה ליה האי בראשון בניסן ובין למר ובין למר תחלת שנת שש מאות ואחת לא נכנסו בה אלא יום אחד דכתיב באחד לחדש וקרי ליה שנה כדכתיב באחת ושש מאות שנה:

כדקאמרת. דקרי ליה שנה:

וקרי ליה חדש. דכתיב באחד לחדש:

חדש למנוייו. אחד מן המנויין שלו חשוב חדש שהחדש נמנה בימים דכתיב עד חדש ימים (במדבר יא):

ושנה אחד למנוייה. חשוב שנה והיא נמנית בחדשים דכתיב (שמות יב) לחדשי השנה:

אמר רבי יוחנן:

ושניהן מקרא אחד דרשו: "ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש" ¹⁸ (בראשית ח-ג). רבי מאיר סבר: מדאפתי יום אחד הוא דע"ל בשנה, וקא קרי לה שנה, שמע מינה: יום אחד בשנה חשוב שנה.

ואידך?

אי כתיב 'בשש מאות ואחת שנה' כדקאמרת, השתא דכתיב: "באחת ושש מאות שנה" - "שנה" א' "שש מאות" קאי, ומאי "אחת"? אתחלתא דאחת קאמר.

ורבי אלעזר מאי טעמא?

דכתיב: "בראשון באחד לחדש" - מדאפתי יום אחד הוא דע"ל בחדש, וקא קרי ליה חדש.

שמע מינה: יום אחד בחדש - חשוב חדש, ומדיום אחד בחדש חשוב חדש - שלשים יום בשנה חשובין שנה. וחדש למנוייו, ושנה למנוייה.

ר"י

33. י, ב - יא, א

(מכלל דתרוייהו סבירא להו בניסן נברא העולם).

מכלל דתרוייהו וכו'. ר"מ ור"א דהא תרוייהו מודו שזו היתה תחלת שנה ולי נראה דלא גרסינן ליה דדלמא כרי אליעזר סבירא להו והאי דראשון לאו ניסן אלא תשרי ומפני שהוא ראשון לבריאת עולם ולמנין השנים קרי ליה ראשון ובסדר עולם תניא בהדיא דלר"א האי בראשון תשרי הוא. תניא ר' אליעזר אומי כו'. מקרא יליף לה לקמן (דף יא.):

נולדו אבות. אברהם ויעקב: **נפקדה שרה.** בא זכרונם לטובה ונגזר עליהן הריון:

בטלה עבודה מאבותינו. ששה חדשים לפני גאולתם פסק השעבוד:

תדשא הארץ. תתכסה ותתלבש בדשאין:

עץ פרי. שנגמר פריו:

ואותו הפרק זמן רביעה הוה. כלומר וראיה לדבר שבתשרי נברא העולם שהרי לגשמים היו צריכין ותשרי זמן רביעה היא:

ותוצא הארץ. ולא כתיב ותדשא הארץ:

ועץ עושה פרי. ולא עץ פרי גמור:

ואותו הפרק זמן. הוא לבהמה וחיה להיזקק זה לזה ולכך היו צריכין וראיה היא שבניסן נברא העולם:

לבשו כרים. בזמן שיתרועעו שבלים בניסן אלמא ניסן זמן זיווג בהמה הוא:

ברכה לדורות. עושה פרי לדורות ומיהו השתא עץ פרי הו:

בקומתן נבראו. והיינו עץ פרי ראוי היה לטעון פרי מיד:

לדעתם. שאלם אם חפצין להבראות ואמרו הן:

בצבינם. בטעם אחד ואחד ובדפוס כל אחד:

תניא:

"רבי אליעזר אומר:

בתשרי - נברא העולם,

בתשרי - נולדו אבות,

בתשרי - מתו אבות,

בפסח - נולד יצחק,

בראש השנה - נפקדה שרה רחל וחסנה.

בראש השנה - יצא יוסף מבית האסורין.

בראש השנה - בטלה עבודה מאבותינו במצרים.

בניסן - נגאלו.

בתשרי - עתידין ליגאל.

רבי יהושע אומר:

בניסן - נברא העולם.

בניסן - נולדו אבות.

בניסן - מתו אבות.

בפסח - נולד יצחק.

בראש השנה - נפקדה שרה רחל וחסנה.

בראש השנה - יצא יוסף מבית האסורין.

בראש השנה - בטלה עבודה מאבותינו במצרים.

בניסן - נגאלו.

בניסן - עתידין ליגאל".

יא, א

תניא:

"רבי אליעזר אומר:

מנין שבתשרי נברא העולם?

שנאמר: "ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי" (בראשית א-יא).

איזהו חדש שהארץ מוציאה דשאים? ואילן מלא פירות?

הוי אומר זה תשרי.

ואותו הפרק זמן רביעה היתה,

וירדו גשמים וצימחו,

שנאמר: "ואד יעלה מן הארץ" (בראשית ב-ו).

רבי יהושע אומר:

מנין שבניסן נברא העולם?

שנאמר: "ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי" (בראשית א-יב).

איזהו חדש שהארץ מליאה דשאים? ואילן מוציא פירות?

הוי אומר זה ניסן.

ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין זה אצל זה,

שנאמר: "לבשו כרים הצאן" [ועמקים יעטפו-בריתרועעו אף-ישירדו] (תהילים סה-ד).

ואידך נמי, הא כתיב: "עץ עושה פרי"!

ההוא - לברכה לדורות הוא דכתיב.

ואידך נמי, הא כתיב: "עץ פרי"!

ההוא - כדרבי יהושע בן לוי,

דאמר רבי יהושע בן לוי:

כל מעשה בראשית: בקומתן נבראו, לדעתן נבראו, לצביונן נבראו.

שנאמר: "ויכלו השמים והארץ ומל צבאם" (בראשית ב-א) - אל תקרי "צבאם" אלא 'צביונם'.

34. יא, א

כ"י

ואמר שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים. אלמא הם איתנים הם הרים ואשכחן דנקראו אבות הרים שנאמר מדלג על ההרים ודילג את הקץ בשביל ההרים:

בחדש זיו. אייר הוא:

שנולדו בו זיותני עולם. כשנתחדש אייר נולדו כבר בניסן אי נמי זימנן דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה:

להתנאות. להנות:

דתקיף במצות. שופר יוה"כ וסוכה לולב וערבה וניסוך המים (וערבה):

"רבי אליעזר אומר:

מנין שבתשרי נולדו אבות?

שנאמר: "ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בְּחַג" (מלכים א ח-ב).
ידח שנולדו בו איתני עולם.

מאי משמע דהאי 'איתן' לישנא דתקיפי הוא?

בְּכַתִּיב: **"איתן מושבך"** (במדבר כד-כא).

ואומר: "שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ" (מיכה ו-ב).

ואומר: "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפיץ על הגבעות" (שיר השירים ב-ח).
"מדלג על ההרים" - בזכות אבות.

"מקפיץ על הגבעות" - בזכות אמהות.

רבי יהושע אומר:

מנין שבניסן נולדו אבות?

שנאמר: "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים, בשנה הרביעית בחדש זיו בירח שנולדו בו זיותני עולם" (מלכים א ו-א).

ואידך נמי, הכתיב: **"בירח האיתנים!"**

התם - דתקיפי במצות.

ואידך נמי, הכתיב: **"בחדש זיו!"**

ההוא דאית ביה זיוא לאילני.

דאמר רב יהודה:

האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דמלבבלי, אומר: ברוך שלא חיסר מעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם.

מאן דאמר בניסן נולדו, בניסן מתו.

מאן דאמר בתשרי נולדו בתשרי מתו,

שנאמר: "ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" (דברים לא,ב).

שאין תלמוד לומר: **"היום"**, ומה תלמוד לומר: **"היום"**?

היום מלאו ימי ושנותי.

ללמדך שהקדוש ברוך הוא יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש,

שנאמר: "את מספר ימך אמלא" (שמות כג-כו).

רפ"י

35. יא, א-ב

"בַּפֶּסַח - נוֹלַד יַצְחָק".

מַנְלָן?

כְּדַתִּיב: "לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ"¹⁹ (בראשית יח-יד).

אֵימַת קָאִי?

אֵילִימָא בְּפֶסַח וְקָאֵמֵר לִיה בַּעֲצֵרֶת - בְּחַמְשֵׁין יוֹמִין מִי קָא יְלָדָה?!
אֵלָא דְקָאִי בַּעֲצֵרֶת וְקָאֵמֵר לִיה בְּתִשְׁרִי - אַפְתִּי בְחַמְשָׁה יְרַחֵי מִי קָא יְלָדָה?!

אֵלָא דְקָאִי בְּחַג וְקָאֵמֵר לָהּ בְּנִיסָן.

אַפְתִּי בְשִׁיתָא יְרַחֵי מִי קָא יְלָדָה?!

תְּנָא:

"אוֹתָהּ שָׁנָה מְעוֹבְרַת הִיְתָה".

סוּף סוּף כִּי מְדַלֵּי מֵר יוֹמֵי טוֹמָאָה בְּצָרִי לָהּ!

אָמֵר מֵר זוּטְרָא:

אֵפִילוּ לְמָאן דְּאָמֵר: יוֹלְדַת לְתַשְׁעָה, אֵינָה יוֹלְדַת לְמִקּוּטְעִין.

יוֹלְדַת לְשִׁבְעָה, יוֹלְדַת לְמִקּוּטְעִין.

שְׁנַאָמֵר: "וַיְהִי לְתַקּוּפוֹת הַיָּמִים"²⁰ (שמואל א א-ב) -

מִיעוּט "תַּקּוּפוֹת" - שְׁתִּים,

וּמִיעוּט "יָמִים" - שְׁנַיִם.

"בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה - נִפְקְדָה שָׁרָה רַחֵל וְחַנָּה".

מַנְלָן?

אָמֵר רַבִּי אֶלְעָזָר:

אַתָּא 'פְּקִידָה' 'פְּקִידָה',

אַתָּא 'זְכִירָה' 'זְכִירָה'.

כְּתִיב בְּרַחֵל: "וַיִּזְכְּרוּ אֱלֹהִים אֶת רַחֵל" (בראשית ל-כב),

וּכְתִיב בְּחַנָּה: "וַיִּזְכְּרָהּ ה'" (שמואל א א-ט)

וְאַתָּא 'זְכִירָה' 'זְכִירָה' מֵרֵאשׁ הַשָּׁנָה,

דְּכְתִיב: "שִׁבְתוֹן זְכוֹן תְּרוּעָה" (ויקרא גג-כד).

'פְּקִידָה' 'פְּקִידָה',

כְּתִיב בְּחַנָּה: "כִּי פָקַד ה' אֶת חַנָּה" (שמואל א ב-כא),

וּכְתִיב בְּשָׂרָה: "וְהָ פָקַד אֶת שָׂרָה" (בראשית כא-א).

"בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה - יֵצֵא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין".

מַנְלָן?

דְּכְתִיב: "תִּקְעוּ בְּהַדָּשׁ שׁוֹפָר בְּכֶסֶה לַיּוֹם חֲגֹנּוּ מִי חֵק לְיִשְׂרָאֵל הוּא [מִשְׁפֵּט לְאַלְהֵי יַעֲקֹב]" (תהילים פא, ד-ה),

"עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ בְּצֵאתוֹ [עַל-אֲרִיץ מְצַרִּים שִׁפְתָּ לֹא-יִדְעֵתִי אֲשַׁמְעֵי]" (תהילים פא, ו).

יא,ב

¹⁹ הַיְפֵלֵא מַה' דְּבַר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַת חַיָּה וּלְשָׁרָה בֵּן

²⁰ וַיְהִי לְתַקּוּפוֹת הַיָּמִים וְתַהֲרַח חַנָּה וְתַלְדָּ בֵּן וְתַקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מַה' שְׂאֵלְתִּי

רש"י

הסירותי מסבל שכמו. ביוסף
 כתיב בטר עדות ביהוסף:
 המשומר ובא. לגאולה:

"בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה - בְּטֹלָה עֲבוּדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם."

כְּתִיב הַכָּא: **"וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלוֹת מִצְרַיִם"** (שמות ו-ו).
 וְכִתִּיב הֵתָם: **"הַסִּירוֹתֵי מִסְבֵּל שְׁכֵמוֹ"** (תהילים פא-ז).

"בְּנִיטָן נִגְאָלוֹ"
 כְּדֵאִתָּא.

"בְּתִשְׂרֵי עֵתִידִין לִיגְאָל"

אֲתֵיא **"שׁוֹפֵר" "שׁוֹפֵר"**.
 כְּתִיב הַכָּא: **"תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפֵר"** (תהילים פא-ד).
 וְכִתִּיב הֵתָם: **"בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפֵר גְּדוֹל"** (ישעיה כז-ג).

"דְּבִי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּנִיטָן נִגְאָלוֹ בְּנִיטָן עֵתִידִין לִיגְאָל"

מְנַלָּן?

אָמַר קָרָא: **"לֵיל שְׁמוֹרַיִם"**²¹ (שמות יב-מב) - לֵיל הַמְשׁוֹמֵר וְכֵא מִשְׁשֵׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית.

וְאֵידָךְ?

לֵילָה הַמְשׁוֹמֵר וְכֵא מִן הַמְזִיקִין.

²¹ לֵיל שְׁמֹרִים הוּא לַה' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא-הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה' שְׁמֹרִים לְכָל-כְּנִי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם

36. יא, ב - יב, א

ר"י

ואזו לטעמייהו. רבי אליעזר ור' יהושע דלר' אליעזר בתשרי נברא העולם דמתשרי מתחילין מנין שני הדורות לפיכך מבול על כרחך במרחשון ירד וי"ב חדש היה ובחדש השני בשבעה ועשרים שיבשה הארץ במרחשון היה לשנה הבאה ובתשרי שלפניו חרבו המים מעל הארץ שנעשית הארץ כמין גרוד ולא יבשה לגמרי ובו התחלת שנת שש מאות ואחת שנה כדכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש והוא תשרי ומדלא קרי ליה אחת ושש מאות עד השתא שמע מינה אין מנין הדורות מניסן שאם מניסן מתחילין למנותן היה לו לכתוב ואחת שנה כדכתיב ושש מאות שנה בחדש השביעי על הרי אררט שכבר נתחדשה שנה מניסן שהרי אותו חדש שביעי סיון היה והוא שביעי להפסקת גשמים כמו ששינו בסדר עולם וההיא ר"א היא שכשאתה מונה משבעה עשר במרחשון מאה ותשעים יום ארבעים לימי הגשמים ומאה וחמשים שגברו על הארץ נמצאו כלים באחד בסיון ואותו יום התחילו לחסור שנאמר ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום והיו הלודן וחסור עד חדש העשירי והוא אב שהוא עשירי לירידת גשמים ובאחד באב נראו ראשי ההרים בשני חדשים חסרו ט"ו אמה שהיו ההרים מכוסים מים שנאמר (בראשית ז) חמש עשרה אמה למדת שחסרה אמה לארבעה ימים והתיבה היתה משוקעת במים אחת עשרה אמה ולא היתה צפה על ראש ההר אלא ד' אמות גובה לפיכך נחה ב"יז בסיון ולר' יהושע דאמר בניסן נברא העולם וממנו מתחילין מנין שני הדורות ירד המבול באייר ושביעי שנחה בו התיבה הוא כסליו ולא מנה לך הכתוב חדוש שנה לפי שאין השנה מתחדשת אלא בניסן ויש פותרין ואזו לטעמייהו מדאמר ר"א בחדש שני מרחשון אית ליה בתשרי נברא העולם והיו מרחשון שני לחדש שהתחילו בו שנת שש מאות דאי לאו הכי למאי קרי ליה שני אם לסדר חדשים הא אמרינן ניסן ר"ה לחדשים ולאו מילתא היא דאי מדקרי ליה שני שמעינן דבתשרי נברא העולם אי"כ מאי פריך לקמיה בשלמא לר' יהושע היינו דכתיב שני אלא לרבי אליעזר מאי "שני" שני לבריאית עולם הכי גרסינן בסדר עולם ר' יהושע ברישא והדר ר' אליעזר ר' יהושע אומר אותו היום י"ז באייר היה יום שמזל כימה שוקע ביום ר"א אומר אותו היום י"ז במרחשון היה יום שמזל כימה עולה ביום גלגל חמה עגול הוא חציו למעלה מן הקרקע וחציו למטה מן הקרקע ושנים עשר מזלות קבועין בו וזה סדרן טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים וסימניך טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד ששה מהן שקועין למטה וששה מהם למעלה וכשהגלגל מגלגל זה עולה מצד זה והראשון שבצד האחר שוקע וכן לעולם ושתי שעות שוהה המזל בעלייתו וכן שכנגדו בשיקועו שיהו כולן משמשין כבי"ד שעות של יום ובניסן לעולם טלה מתחיל לעלות לאור הבקר מע"ק גד"ד למעלה בלילה טש"ת סא"ב למטה לאור הבקר מתחיל טלה לעלות ומאזנים לשקוע לסוף ב' שעות טלה כולו עולה ומאזנים כולו שוקע אחר שתי שעות מתחיל שור לעלות ועקרב לשקוע וכן כולן כל חדש ניסן באייר שור מתחיל לשמש ביום כל ימי אייר ובשתי שעות הראשונות גומר עלייתו שניות תאומים שלישית סרטן רביעית אריה חמישית בתולה וששית מאזנים וכן כולן נמצא טלה עולה בשתי שעות אחרונות בלילה וכל היום הוא שוקע וכימה הוא זנב טלה והמבול ביום ירד ודרך נקב שתי כוכבים שנטלו מכימה שהוא מזל שיש בו כוכבים הרבה ומניין שהמבול התחיל לירד ביום שנאמר בעצם היום הזה בא נח (בראשית ז) והוא מקטני אמנה היה ולא נכנס לתיבה עד שירדו מים ודחקוהו ליכנס שנאמר מפני מי המבול

ואזו לטעמייהו.

דתניא:

"בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש" (בר' ז-א)²²

רבי יהושע אומר:

אותו היום שבועה עשר באייר היה,

יום שמזל כימה שוקע ביום, ומעינות מתמעטין,

ומתוך ששינו מעשיהן - שינה הקדוש ברוך הוא עליהם מעשה בראשית,

והעלה מזל כימה ביום,

ונטל שני כוכבים מבימה,

והביא מבול לעולם.

רבי אליעזר אומר:

אותו היום שבועה עשר במרחשון היה,

יום שמזל כימה עולה ביום ומעינות מתגברים,

ומתוך ששינו מעשיהם - שינה הקדוש ברוך הוא עליהם מעשה בראשית,

והעלה מזל כימה ביום,

ונטל שני כוכבים,

והביא מבול לעולם."

יב,א

בשלמא לרבי יהושע, היינו דכתיב: "שני",

אלא לרבי אליעזר מאי "שני"?

שני לדין.

בשלמא לרבי יהושע היינו דשינה,

אלא לרבי אליעזר - מאי שינה?

כדרב חסדא,

דאמר רב חסדא:

ברותחין קלקלו - וברותחין נידונו.

ברותחין קלקלו בעבידה - וברותחין נידונו.

כתיב הקא: "וישבו המים" (בראשית ח-א),

וכתיב התם: "והמת המלך שצקה" (אסתר ז-ז).

תנו רבנן:

"חכמי ישראל מונין למבול - ברבי אליעזר,

ולתקופה - ברבי יהושע.

חכמי אומות העולם מונין אף למבול - ברבי יהושע."

והוצרך לשנות סדר בראשית והעלה זנב כימה ביום ונטל שני כוכבים ממנו ומעיינות מתמעטין בחמה ימות החמה ופסקו הגשמים ושינה סדר בראשית ונתגברו המעיינות וטפסם:

יום שמזל כימה עולה ביום. שבמרחשון עולה עקרב בתחלת היום ואחריו קשת נמצא טלה עולה בסוף היום:

שינה עליהם כו'. לקמן פריך מאי שינה:

היינו דכתיב שני. שהרי אייר שני לחדשים:

שני לדין. שנגזרה גזירה עליהן בתשרי שלפניו:

הכי גרסינן בשלמא לר' יהושע היינו דשינה. דהעלה מזל כימה ביום ועוד שינה לתגבורת מעיינות:

וחמת המלך שככה. וסתם חמה רותחת היא כדכתיב וחמתו בערה בו:

חכמי ישראל מונין למבול בר' אליעזר. מונין שנות נח ובריאית עולם ושנות הדורות כר' אליעזר מונין מתשרי תחלת השנים ולא משום דסבירא להו בתשרי נברא העולם אלא

דתשרי ראש השנה לשנים ובניסן נברא העולם כדקתני:

ולתקופה ברבי יהושע. כשמונין תקופת החמה והלבנה מונין מניסן ליל רביעי שמש חמה בניסן לפיכך אין תקופת ניסן נופלת אלא בד' רביעי היום לפי שלעולם יום ורביע בין תקופת שנה זו לתקופה שכנגדה לשנה הבאה וכן מולדות הלבנה מונין מולד ניסן ראשון בליל רביעי בתשעה שעות ותרמ"ב חלקים:

אף למבול. כלומר למנין שנות הדורות מתחילין מניסן למנות ומבול באייר ירד ע"כ משתאמר באחת ושש מאות בראשון שחרבו המים ניסן הוא שהרי משפט דור המבול שנים עשר חדש:

²² בשנת שש-מאות שנה לחיי-נח בחדש השני בשבעה-עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל-מעיינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו

37. יב, א

רפ"י

ולירקות. מעשר ירק לענין חדש
 וישן שאין תורמין מירק הנלקט
 ערב ר"ה על הנלקט אחר ר"ה :
ולנדורים. לקמן (ע"ב) מפרש :
תנא דרבנן. השמיעך שיש ר"ה
 קבוע לענין חדש וישן במעשר
 ירק דרבנן והדר תנא מעשר דגן
 שאף לו יום קבוע לחדש וישן
 שלו :
ותנא דידן. דתנא לירקות ולא
 תנא למעשרות :
תנא דרבנן. ואשמועינן דיום
 קבוע לו כ"ש דאורייתא :
ירק הנאגד. שדרכו באגודות :
משיאגד. הוי גורנו למעשר
 ואסור לאכול ממנו עראי עד
 שיעשר :

"ולירקות".

תנא:

"לירקות ולמעשרות ולנדורים".

"לירקות" - מאי נינהו?

מעשר ירק.

היינו "מעשרות"!

תנא דרבנן,

וקתני דאורייתא.

וליתני דאורייתא ברישא!

אידי דחביבא ליה אקדמה.

ותנא דידן?

תנא דרבנן, וכל שכן דאורייתא.

וליתני 'מעשר'!

אחד - מעשר בהמה,

ואחד - מעשר דגן.

וליתני 'ירק'!

תרי גוויי ירק,

דתנן:

"ירק הנאגד - משיאגד,

ושאינו נאגד - משימלא את הפלי" (מעשרות א,ה).

38. יב, א-ב

רפ"י

ליקט ירק. אשמועינן דירק בתר לקיטה אזיל לענין מעשר ואף על פי שגדל בשנה אחת אם נלקט בשתי שנים הוי חדש וישן שאין תורמין מן החדש על הישן דכתיב (דברים יד) שנה שנה : **שניה.** מה שנלקט בשנה שניה של שמיטה מעשר ראשון ללוי ומעשר שני בירושלים ומה שנלקט בשנה שלישית מעשר ראשון ומעשר עני : **מנא הני מילי.** דבשלישית אינו נוהג בה מעשר שני : **שנה שאין נוהג בה אלא אחד.** מן המעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה : **הא כיצד מעשר ראשון.** יתן כדרך שנתן עד הנה : **ומעשר עני.** יוסיף במקום מעשר שני כדכתיב (דברים כו) לגר ליתום ולא למנה והוא מעשר עני : **או אף מעשר ראשון יבטל.** ושנת המעשר חד קאמר ההיא דמפרש ואזיל ללוי לגר ליתום ולא למנה והוא מעשר עני שאף לוי בכלל עני שאין לו חלק בארץ : **ובא הלוי.** למעשר ראשון כל זמן שבא וכו' והא בשנה שלישית כתיב מקצה שלש שנים וגו' ובא הלוי וגו' :

תנו רבנן:

"ליקט ירק ערב ראש השנה עד שלא תבא השמש,

יבב,

וחדר וליקט ^משבתא השמש:

אין תורמין ומעשרין מזה על זה,

לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש.

אם היתה שניה נכנסת לשלישית:

שניה - מעשר ראשון ומעשר שני,

שלישית - מעשר ראשון ומעשר עני."

מנא הני מילי?

אמר רבי יהושע בן לוי:

"כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר" (דברים כו-יב).

שנה שאין בה אלא מעשר אחד.

הא כיצד?

מעשר ראשון ומעשר עני,

ומעשר שני יבטל.

או אינו אלא אף מעשר ראשון נמי יבטל!

תלמוד לומר: "ואל הלזים תדבר ואמרת אליהם:

כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם" (במדבר יח-כו).

הקישו הכתוב לנחלה,

מה נחלה אין לה הפסק,

אף מעשר ראשון אין לו הפסק.

תניא נמי הכי²³

"כי תכלה לעשר" וגו' - שנה שאין בה אלא מעשר אחד.

הא כיצד?

מעשר ראשון ומעשר עני, ומעשר שני יבטל.

יכול אף מעשר ראשון נמי יבטל?

תלמוד לומר: "ובא הלוי" (דברים יד, כח-כט).

בל זמן שבא - תו לו,

דברי רבי יהודה.

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

אינו צריך,

הרי הוא אומר: "ואל הלזים תדבר ואמרת אליהם:

כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם" -

הקישו הכתוב לנחלה,

מה נחלה - אין לה הפסק,

אף מעשר ראשון - אין לו הפסק."

39. יב, ב

רש"י

ה"ג תנו רבנן המודר הנאה
וכו'. ולא גרסינן מנלן:
לשון בני אדם. שאין אדם נודר
אלא על לשון שהוא רגיל לדבר
ודרך בני אדם לקרות תשרי
ר"ה:

"ולנדרים" וכו':

תנו רבנן:

"המודר הנאה מחבירו:

לשנה - מונה שנים עשר חודש מיום ליום.

ואם אמר לשנה זו - אפילו לא עמד אלא בעשרים ותשעה באול,
בין שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה".

אפילו למאן דאמר: "יום אחד בשנה - אינו חשוב שנה",
לצעוריה נפשיה קביל עליה - והא אצטער ליה.

ואימא ניסן!

בנדרים - הלך אחר לשון בני אדם.

40. יב, ב - יג, ב

רש"י

התלתן. מין תבלין פיניגרי"י :
משתצמח. אחר שנת צמיחתו הוא מתעשר ולא אחר שנת לקיטתו :
משתצמח לזרעים. שהזרע צומח בתוכו :
התבואה. דגן ותירוש קרויין תבואה דכתיב (במדבר יח) כתבואת גורן וכתבואת יקב :
והזיתים. יצהר משיביאו שליש מתעשרין אחר שנה שהגיעו בו לשליש בישולם אם שניה אם שלישית :
מנא הני מילי. אתבואה ואזיתים קאי דמעשר דידהו דאורייתא ומנלן דבתר שליש אזלי דאילו ירק דאזיל ביה רבנן בתר לקיטה ואילן דאזיל בתר חנטה מעשר דידהו מדרבנן ולא מבעיא בהו מנלן ולקמן (דף יד.) מפרש בהו טעמייהו ירק משום דגייזו ליה כל שעתא והדר צמח וגדל על מי גשמים של שנת לקיטתו אזיל ביה בתר לקיטה אילן גדל על מי שנה שחנט בה שעייי שרף שבא באילן לפני חנטה פירותיו חונטין ובו נגמרין שרף האילן עולה ונכנס בפרי תמיד וממנו גדל :
מאי עבידתיה. לקרות חג הסוכות שבסוף שבע שנים שנת השמיטה הרי כבר יצאה השמיטה מרי"ה וכבר נכנסת שמינית :
אלא לומר לך כו'. וה"ק קרא יש לך דבר שהוא של שמינית והוא אסור כשביעית ואיוו זו תבואה שהביאה שליש ולקמן פריך ממאי דבדעייל שליש קאמר :
ודלמא לא עייל כלל. ואפילו לא התחילו להתבשל בשביעית קאמר רחמנא מצות שביעית לימשך איסורה עד חג הסוכות מלחרוש ולקצור :
לא ס"ד. דלשתעי קרא אלא כשהביאו שליש דמוכח קרא אחרניא :
וחג האסיף בצאת השנה מאי חג האסיף. אילימא דההוא שם סוכות ומשום דבא בזמן אסיפה למה לי דכתב בחד קרא תרי זימני הא כתיב בההוא קרא גופיה באספך את מעשיך :
אלא מאי אסיף קציר. וה"ק וחג אשר הוא באספך את מעשיך מן השדה אסיף אשר אתה קוצר בו אינו משנה הנכנסת אלא משנה היוצאת ולמדך כאן שקציר החג הולך אחר שנה שעברה וקיים להו לרבנן שאמרו התבואה אחר שליש דכל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה :
וקא קרי ליה בצאת השנה. שהיא משנה היוצאת אלמא תבואה אחר שליש :
וקיים להו לרבנן. בתמיה וכי בקיאיין הן בטיב גידול התבואה לדעת שאין התבואה ראויה לקצור בחג א"כ הביאה שליש בשנה שעברה :
לא תפיק נפשך בר מהלכתא. לפקפק בשיעור חכמים :
כל מדותם כד הוא. מצומצמת :
חסר קורטוב. מדה קטנה מאד אחד מח' בשמינית בלוג :
כביצה אוכלים. וקיים להו לרבנן שאין בית הבליעה מחזיק לא פחות ולא יותר מביצת תרנגולת וכתוב בטומאת אוכלין (ויקרא יא) מכל האוכל אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת :
שלשה טפחים על שלשה טפחים מטמאים מדרס. שיערו חכמים שכשי

רש"י

לאו מילתא היא דאמרי. ושהקשה לומר נהיה לבני רבנו

תנן התם:

"התלתן - משתצמח.

התבואה והזיתים - משיביאו שליש" (מעשרות א, ג).

מאי "משתצמח"?

משתצמח לזרעים.

"התבואה והזיתים - משיביאו שליש".

מנא הני מילי?

אמר רב אסי אמר רבי יוחנן:

וקטו בה משמיה דרבי יוסי הגלילי:

אמר קרא: "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" (דברים לא-י).

"שנת השמיטה" - מאי עבידתיה "בחג הסוכות" שמינית היא!

אלא לומר לך:

כל תבואה שהביאה שליש בשביעית לפני ראש השנה - אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית.

אמר ליה רבי זירא לרב אסי:

ודלמא לא עייל כלל,

וקאמר רחמנא: תשמש ותזייל עד חג הסוכות!

יג, א

לא סלקא דעתך.

דכתיב: "וחג האסיף בצאת השנה" (שמות כג-טז),

מאי "אסיף"?

אילימא חג הבא בזמן אסיפה - הכתיב: "באספך"!

אלא מאי "אסיף"? קציר.

וקיים להו לרבנן:

דכל תבואה שנקצרה בחג - בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה.

וקא קרי לה: "בצאת השנה".

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא:

וקיים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש?

אמר ליה:

לאו אמניא לך: לא תפיק נפשך לבר מהלכתא!?

כל מדות חכמים כן הוא!

בארבעים סאה - הוא טובל,

בארבעים סאה חסר קורטוב - אינו יכול לטבול בהו.

כביצה - מטמא טומאת אוכלין,

כביצה חסר שומשום - אינו מטמא טומאת אוכלין.

שלשה על שלשה - מטמא מדרס,

שלשה על שלשה חסר נימא אחת - אינו מטמא מדרס.

הדר אמר רבי ירמיה:

לאו מילתא היא דאמרי.

דבעו מיניה חבריאי מרב פהנא:
 עומר שהקריבו ישראל בכניסתו לארץ - מהיכן הקריבוהו?
 אם תאמר דעיל ביד נכרי - "קצירכם" (ויקרא כג-י) אמר רחמנא, ולא קציר נכרי!

ממאי דאקריבו, דלמא לא אקריבו?

לא סלקא דעתך.
 דכתיב: "ויאכלו מעבוד הארץ ממחרת הפסח" (יהושע ה-יא).
 "ממחרת הפסח" - אכול,
 מעיקרא - לא אכול.
 דאקריבו עומר, והדר אכלי.

מהיכן הקריבו?

אמר להו:
 כל שלא הביא שלישי ביד נכרי.

ודלמא עייל ולא קים להו?

אלא קים להו,
 הכא נמי קים להו.

ודלמא לא עייל כלל?
 אבל היכא דעיל ריבעא, בין שלישי לפחות משלישי לא קים להו?

לא סלקא דעתך.
 דכתיב: "והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש" (יהושע ד-ט).
 ואי סלקא דעתך דלא עייל כלל, בחמשה יומי מי קא מליא?!

אלא, מאי? דעיל רבעא או דנקא, אפתי בחמשה יומי מי קא מליא?
 אללא, מאי אית לה למימר?
 "ארץ צבי" (דניאל יא-מא) כתיב בה,
 הכי נמי - ארץ צבי כתיב בה.

מתקיף לה רבי חנינא:
 ומי מצית אמרת דהאי "אסוף" קציר הוא!?
 והכתיב: "באסף מגרנה ומיקבה" (דברים טז-ג).
 ואמר מר: בפסולת גורן ויקב הפתוב מדבר!

אמר רבי זירא:
 הא מילתא הואי בידן,
 ואתא רבי חנינא, שדא ביה נרגא.

אלא מנלן?

כדתניא:
 "רבי יונתן בן יוסף אומר:
 "ועשת את התבואה לשליש השנים" (ויקרא כה-כא),
 אל תקרי "לשליש" אלא לשליש".

יגב

והא מיבעי ליה לגופיה!

רש"י

כְּתִיב קְרָא אַחֲרֵינָא:

"וְזָרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִית וְאָכַלְתֶּם מִן הַתְּבוּאָה יָשֵׁן עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית" (ויקרא כה-כב).

41. יג, ב - יד, א

רס"י

האורז והדוחן כו'. מיני קטניות הן דוחן מיליוני :
פרגין. מק"ו בלע"ז :

מתעשרין לשעבר. במעשרות שנה שעברה אם שניה
מעשר שני ואם שלישית מעשר עני :

ומותרין בשביעית. אם השרישו ערב שביעית לפני ר"ה :
ומתעשרים לשנה הבאה. בשנת לקיטתן אם משאר שני
שבוע היא שאינה שביעית :

בתר חנטה. לקמן (דף טו :) תנא לה בפירקין אילן
שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות
מתעשר לשנה שעברה :

ירק בתר לקיטה. כדאמרן לעיל (ד' יב.) ליקט ירק ערב
ר"ה כו' :

הני. קטניות כמאן שוינהו שהלכו בהן אחר השרשה :
מתוך שעשויין פרכין פרכין. מתוך שגורגן עשוי מעט
מעט שאין נלקטין כאחד אלא היום לוקטין ומפרכין
מעט ולמחר מעט ונמצאו חדש וישן מעורבין יחד
הנפרכין לפני ר"ה עם הנפרכין לאחר ר"ה אם הולכין
בהן אחר לקיטה כשאר ירק כשיהא מפריש מעשרותיו
ה"ל מעשר מן החדש על הישן ומן הישן על החדש אזלי
בהו בתר השרשה שבשנה אחת משרשת כל השדה
שהרי בבת אחת זורעין אותן ומעשר פירות האילן
וקטניות וירק מדרבנן הן ויכולת ביד החכמים לקבוע
זמן לפי דעתם לכל אחד ואחד :

פרכין פרכין. לשון זה נופל בקטניות כדאמרי' במסכת
ביצה (דף יב :) מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביי"ט :
ויצבור גורנו לתוכו. ומה בכך אם ישן וחדש מעורבין
יצבור את כל הגורן לתוכו כלומר באמצעיתו שיהא
הכל נבלל יחד יפה ונמצא כשיתרום ויעשר יהא מן
החדש במעשר לפי מה שיש חדש בגורן ומן הישן לפי
מה שיש ישן :

מי לא תניא. דסמכינן אבילה לומר יפה נבלל ונמצא
תורם מן החדש לפי מה שיש חדש ומן הישן לפי מה
שיש ישן :

פול המצרי. מין קטנית פאזול"י ודרכן לזורען לירק
ולזרע והזורע לירק מתעשר אחר לקיטה והזורע לאכול
את זרעו תורת קטניות עליו ומתעשר אחר השרשה וזה
שזרעו לזרע והשריש מקצתו לפני ר"ה ומקצתו לאחר
ר"ה :

אין תורמין מזה. שמכירין בו שזרעוהו באחרונה על
הנזרע בראשונה ולא מן הראשון על האחרון :

כיצד הוא עושה. טורח לתת זה בעצמו וזה בעצמו :
צובר גורנו לתוכו. יבלול אותו יפה לאחר שנתן מן
הראשון בזוית זו ומן השני בזוית זו יחזור ויצברנו
לאמצע הגורן שיהא כולו כאחד ונמצא תורם מן החדש
שבו כו' :

יש בילה. יש לסמוך על הבילה לומר שיש משניהן בתוך
המעשר לפי החשבון :

אין בילה. אין סומכין על כך שיש לומר לא נבלל יפה
ורובו של מעשר מן החדש או רובו מן הישן :

חוץ מיין ושמן. המערב יין חדש עם הישן או שמן חדש
עם הישן תורם ומעשר ממנו ויש במעשר שניהם כפי
החשבון שדבר לח נבלל יפה אבל יבש אין סומכין בו על
הבילה :

אשתמיטתיה. לרבי זירא הא דאמר שמואל הכל הולך
אחר גמר פרי ותו אמרינן ואי אשמועינן הכל הולך אחר
גמר פרי הוה אמינא אפילו תבואה וזיתים נמי קמ"ל
הלכה כר' שמעון שזורי במאי דפליגי דבתבואה וזיתים
לא פליגי ולא אזלינן בהו אחר גמר פרי אבל במיני
קטניות פליגי דר' שמעון אזיל בתר השרשה ורבנן לא
אזיל למדנו דאשכח שמואל תנא דלא אזיל בתר
השרשה בקטניות אלא אחר גמר פרי ועליה סמך
לפלוגי עליה דר' שמעון שזורי ועליה דהא מתנייתין
דתנין לעיל האורז והדוחן והפרגין והשומשמין
שהשרישו כו' ואני לא ידעתי מאן הוא ההוא תנא :

אשתמיטתיה לרבי זירא הא דאמר שמואל הכל הולך
אחר גמר פרי. ואף הקטניות לא הלכו בהן אחר
השרשה וכי אמר שמואל הלכה כר' שמעון שזורי לא
מטעמיה דאמר דאלו רבי שמעון שזורי טעמיה משום
בילה וטעמא דשמואל משום דכוליה חדש הוא שגדל
ונגמר אחר ראש השנה :
וצריכא. הני תלת דשמואל הלכה כר"ש שזורי ולכל אין
בילה והכל הולך אחר גמר פרי :

תנן התם:

"האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ראש השנה:

מתעשרין לשעבר,

ומותרין בשביעית,

ואם לאו:

אסורין בשביעית,

ומתעשרין לשנה הבאה" (שביעית ב,ו).

אמר רבה:

אמור רבנן: אילן - בתר חנטה,

תבואה וזיתים - בתר שליש,

ירק - בתר לקיטה.

הני כמאן שוינהו רבנן?

הדר אמר רבה:

מתוך שעשויין פרכין פרכין - אזלי רבנן בתר השרשה.

אמר ליה אביי:

ויצבור גורנו לתוכו,

ונמצא תורם מן החדש שבו על החדש שבו, מן הישן שבו על הישן שבו!

מי לא תניא:

"רבי יוסי בן כיפר אמר משום רבי שמעון שזורי:

פול המצרי שזרעו לזרע,

מקצתו השריש לפני ראש השנה, ומקצתו השריש לאחר ראש השנה,

אין תורמין ומעשרין מזה על זה,

לפי שאין תורמין ומעשרין:

לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש.

ביצד הוא עושה?

צובר גורנו לתוכו, ונמצא תורם ומעשר מן החדש שבו על החדש שבו,

ומן הישן שבו על הישן שבו!"

אמר ליה: רבי שמעון שזורי קאמרת?!

רבי שמעון שזורי סבר: יש בילה,

ורבנן סברי: אין בילה.

אמר רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל:

הלכה כרבי יוסי בן כיפר, שאמר משום רבי שמעון שזורי.

מתקיף לה רבי זירא:

ומי אמר שמואל הכי?!

והאמר שמואל: לכל אין בילה חוץ מיין ושמן.

אשתמיטתיה הא דאמר שמואל:

הכל הולך אחר גמר פרי.

יד, א וצריכא.

דאי אשמעינן: הלכה כרבי שמעון שזורי,

הוה אמינא: משום דקסבר יש בילה,

קא משמע לן:

לכל אין בילה.

ואי אשמעינן: לכל אין בילה,

כ"י

כרבנן סבירא ליה. ואין תורמין ממנו ואין לו תקנה לחדש וישן שנתערבו אלא אי"כ תורמין עליו ממקום אחר לפי חשבון מחדש על החדש ומישן על הישן:

קשיא דשמואל אדשמואל. הכא אמר שמואל הלכה כר"ש דיש בילה והכא אמר אין בילה: **קמ"ל הכל הולך כו'.** למימרא דכוליה חדש הוא והלכה כר"ש ולא מטעמיה:

במאי דפליג. במיני קטנית אמר שמואל דמערבין הנשרשין לפני ר"ה בנשרשין לאחר ר"ה ויהיב טעמא למלתיה משום דהולכין בהן אחר גמר פרי אבל תבואה וזיתים אחר שליש:

ולשמעינן הני תרתי. ומדאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי אשמעינן דהאי דקאמר הלכה כר"ש לאו משום בילה אלא משום דכוליה חדש אבל בילה לית ליה דאי אית ליה בילה אמאי אשמעינן הכל הולך אחר גמר פרי:

באספך מגרנד ומיקבך. מכאן סמכו חכמים לקבוע זמן מעשר ירק דדבריהם אחר לקיטה לאסמכתא בעלמא כל אסיף שלך יהא כתרומת גורן ויקב שהלכה בהן תורה אחר שנה שהביאה שליש הרי שהלכה בהן אחר שנה שגדלו במימיה שהבאת שליש שלהן היא גדילתן שמאותה שעה ראויה ליקצר בדוחק:

אף כל כו'. לכך הלכו באילן אחר חנטה שכל גדילת פירותיו ע"י שהעלאת שרף האילן לפני חנטה הוא:

יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה. והיינו שנת לקיטתן שהרי גוזזין אותה והיא חוזרת וגדילה:

רוב מים. הם מי גשמים שרוב זרעים גדילים על ידם:

על כל מים. אף על שאובין שדולין ומשקין אותן תמיד כענין שנאמר (דברים יא) והשקית ברגלך כגן הירק סתם גן הירק דרכו בהשקאה:

בצלים הסריסים. ציפוליי בלע"ז שאין נעשין גדולין כשאר בצלים:

ופול המצרי שזרעו לירק. דאי זרעו לזרע קטנית הוא ולא הלכו בו אלא אחר השרשה:

איכא בינייהו. כגון שמנע מהם מים ולא השקו שלשים יום לפני ר"ה ולקטן אחר ר"ה וכי הא מתני' דתנן במס' שביעית (פ"ב מ"ט) בצלים הסריסים כו' ר"י הגלילי אית ליה הא מתנית' דכיון דמנע מים שלשים יום לפני ר"ה נמצאו גדילין על מי שנה שעברה ולר"ע הרי גדילין על כל מים ומתעשרין להבא בפ"י רומי"ם מפרש איפכא ר"ע אית ליה הא מתני' שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשר לשעבר ומפרש טעמיה בתלמוד ירושלמי א"ר מנא מכיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר זמן חיובן למעשר בר"ה [דהם] לא נסתפקו מכל מים שהן מים שאובין זה שלשים יום כי אם ממי גשמים יצאו מתורת ירקות הגדילין על כל מים ונכנסו בתורת שדה הבעל דמסתפק במי גשמים ומתעשרין לשעבר דרכן של בצלים הסריסין ופול המצרי למנוע מהן מים שאובין פרק אחד לפני לקיטתן כדי להקשותן לפיכך חילקום חכמים משאר ירקות אבל שאר ירקות שאין דרכן בכך אפילו מנע מהן לא יצאו מדין ירק ובטלה דעתו בצלים הסריסים מסתפקין לשנה בהשקאה אחת לשלשים יום ויותר לפיכך אם השקן בתוך שלשים יום לפני ר"ה נמצאת השקאה זאת מועלת להם בשביעית לפיכך אסורין בשביעית ולענין מעשר נמי הוה להו כגדילין על מי שנה הבאה שעדיין לחלוחית השקאתן קיימת אבל ירק שדרכו ליגוז צריך להשקותו תמיד ואפילו מנע ממנו שלשים יום לפני ר"ה בטלה דעתו אצל כל אדם ולא נתנו בהן חכמים חילוק לפי שאין דרכן בכך ומלתא דלא שכיחא היא:

הוה אמינא: כרבנן סבירה ליה,

קא משמע לן:

הלכה כרבי שמעון שזורי.

ואי אשמעינן הני תרתי:

הוה אמינא: קשיא דשמואל אדשמואל,

קא משמע לן:

הכל הולך אחר גמר פרי.

ואי אשמעינן: הכל הולך אחר גמר פרי,

הוה אמינא: אפילו תבואה וזיתים נמי,

קא משמע לן:

הלכה כרבי שמעון שזורי במאי דפליג.

ולשמעינן הני תרתי,

"לכל אין בילה" - למה לי?

הא קא משמע לן:

דלנין ושמן יש בילה.

תניא:

"רבי יוסי הגלילי אומר:

"באספך מגרנד ומיקבך" (דברים טז-יג) -

מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על מי שנה שעברה, ומתעשרין לשנה שעברה,

אף כל שגדילין על מי שנה שעברה - מתעשרין לשנה שעברה.

יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה - ומתעשרין לשנה הבאה.

רבי עקיבא אומר:

"באספך מגרנד ומיקבך" -

מה גורן ויקב מיוחדין שגדילין על רוב מים, ומתעשרין לשנה שעברה,

אף כל שגדילין על רוב מים - מתעשרין לשנה שעברה.

יצאו ירקות שגדילין על כל מים - ומתעשרין לשנה הבאה."

מאי בינייהו?

אמר רבי אבהו:

בצלים הסריסין, ופול המצרי - איכא בינייהו.

דתנן:

"בצלים הסריסין ופול המצרי:

שמנע מהן מים שלשים יום לפני ראש השנה -

מתעשרין לשעבר, ומותרין בשביעית.

ואם לאו - אסורין בשביעית, ומתעשרין לשנה הבאה" (שביעית ב,ט).

.42 י"ד, א

רש"י

באחד בשבת ר"ה לאילן. ואין תורמין מפירות אילן שחנטו פירותיו קודם לכן על פירות האילן שחנטו לאחר מכאן:

הואיל ויצאו רוב גשמי שנה. שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה:

ועדיין רוב תקופת טבת מבחוץ. עדיין רוב התקופה לבוא:

מאי קאמר. ועדיין רוב תקופה מבחוץ כל שכן דכיון דרוב תקופה מבחוץ עדיין לא הגיע זמן החנטה ולא היה להם לקבוע ר"ה עד אדר:

"בְּאֶחָד בְּשַׁבַּת רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָן.
[בְּדַבְרֵי בֵּית שְׁמַאי.
בֵּית הַלֵּל אֹמְרִים:
בְּחַמְשָׁה עָשָׂר בּו"].

מאי טעמא?

אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא:
הואיל ויצאו רוב גשמי שנה.
ועדיין רוב תקופה מבחוץ.

מאי קאמר?

הכי קאמר:
אף על פי שרוב תקופה מבחוץ,
הואיל ויצאו רוב גשמי שנה.

43. יד, א-ב

רז"י

שליקט אתרוג. פירות אילן אתרוג :
שני עישורים. מעשר שני בשנה שניה ומעשר עני בשנה שלישית שהיתה שניה נכנסת לשלישית:
אחד כדברי ב"ש. שאמרו נתחדשה שנה וכבר נכנסת שלישית משחשיכה :
ואחד כדברי ב"ה. האומרין לא נתחדשה שנה עד חמשה עשר בו :
לא מנהג ב"ש כו'. שני עישורין שנהג בה לאו משום ספק כבי"ש ספק כבי"ה אלא משום ספק הלכה כרבן גמליאל דאמר אתרוג אחר לקיטה כירק משום דדרכו ליגדל על כל מים והרי נלקט בשלישית או שמא כר"א דאמר אחרי חנטה הלכו בו כשאר אילנות והרי חנט בשניה ולקמיה פריך אי"כ פשיטא ליה דכבר נכנסה שלישית כבי"ש :
שוה לאילן. לילך אחר חנטה לענין ערלה ורבעי ושביעית:
שבשעת לקיטתו עישורו. שאם חנטה בשניה ונלקטת בשלישית מתעשר כדת שנה שלישית כירק לפי שאף הוא דרכו ליגדל על כל מים הכי מפרש לה בשמעתא קמייתא דקדושין :
והרוצה לעשות וכו'. בעלמא (עירובין ו :) פרכינן סיפא ארישא ומשנינן כאן קודם בת קול כאן לאחר בת קול :
מקולי ב"ש כו'. בעירובין מפרש לה במחלוקת אחת שיש מקום שנוטין בה דברי בית שמאי להקל ויש מקום שנוטין בה דברי בית הלל להקל כגון כמה חסרון בשדרה שלא תטמא באהל ב"ש אומרים ב' חוליות ובי"ה אומרים חוליה אחת וכן לטרפה נמצאו דברי ב"ש מקילין בטרפה ואומר עד שתחסר שתי חוליות ובי"ה מחמירין בה ומקילין לענין טומאה לומר שכיון שחסרה חוליה אחת אינה מטמאה והאוחז בזו קולי ב"ש וקולי בי"ה רשע שהרי דבריו סותרין זה את זה כדי להקל והאוחז בחומרי שניהם כסיל בחשך הולך הוא שאינו יודע להבחין על מי לסמוך אבל בבי' מחלוקת שהקילו אלו בזו ואלו בזו אין כאן לא משום רשע ולא משום סכלות דסבירא ליה בהא כבי"ש ובהא כבית הלל :
אי כבית שמאי בקוליהו ובחומריהו. אי לענין טומאה לא חשיב לה חסרון בחוליה אחת לענין טריפה נמי לאו חסרון הוא :
ואי כב"ה. דאמרו חסרון הוא ליחשבה חסרון הכא והכא והך דר"ע נמי סתן אהדדי דקא חשיב ליה שניה וקא חשיב ליה שלישית :
גמרא אסתפק ליה וכו'. כבי"ה בעא למעבד :
כבי"ש נהג בה. לר' יוסי בר יהודה דאמר משום דנהג בה מנהג רבן גמליאל עישרה במעשר עני כדן שלישית אי"כ כבי"ש ס"ל דנתחדשה שנה היום דאי כבי"ה לקיטתה וחנטתה בשנה אחת הוה :
דאידיך שבט. דאשתקד שהאתרוג דר באילנו שנים ושלוש שנים ובטי"ו בשבט דאשתקד נכנסה שנה שלישית ועדיין לא יצאת שלישית נמצאת שחנטה בשניה ונלקטה בשלישית :
ובדין הוא. דאם לקטה קודם לכן או בכסליו או בטבת נמי הוה נהג בה ב' עישורין משום מנהג ר"ג ור"א :
אלא מעשה שהיה. בא' בשבט היה :
כרוך ותני. כפול את דברי ר' יוסי ושנה בה שתי מחלוקות :
לא אחד בשבט היה. שאין בה חידוש שנה :
אלא ט"ו בשבט היה. לדברי הכל נתחדשה שנה :

תנו רבנן:

"מעשה דבבי עקיבא שליקט אתרוג באחד בשבט, ונהג בו שני עישורין, אחד - בדברי בית שמאי, ואחד - בדברי בית הלל. רבי יוסי בר יהודה אומר: לא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה, אלא מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה."

יד, ב

דתנן:

"אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים, ולירק בדרך אחד. שוה לאילן בשלשה דרכים: לערלה, ולרבעי, ולשביעית. ולירק בדרך אחד: שבשעת לקיטתו עישורו, דברי רבן גמליאל. רבי אליעזר אומר: אתרוג שוה לאילן לכל דבר" (ביכורים ב, ו).

ומי עבדינן כתיי חומרי??

והתניא:

"לעולם הלכה בדברי בית הלל, והרוצה לעשות בדברי בית שמאי - עושה. בדברי בית הלל - עושה. מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל - רשע. מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל - עליו הפתוב אומר: "והכסיל בהשך הולך" (קהלת ב-ד). אלא אי כבית שמאי - בקוליהו ובחומריהו, אי כבית הלל - בקוליהו ובחומריהו!"

רבי עקיבא גמריה אסתפק ליה,

ולא ידע אי בית הלל באחד בשבט אמרו, אי בחמשה עשר בשבט אמרו.

"רבי יוסי בר יהודה אומר:

לא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה, אלא מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה."

באחד בשבט כבית שמאי נהג בה?!

אמר רבי חנינא ואיתימא רבי חנינא:

הכא באתרוג שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר דאידיך שבט עסקינן. ובדין הוא אפילו קודם לכן, ומעשה שהיה כך היה.

רבינא אמר:

כרוך ותני:

לא אחד בשבט היה אלא חמשה עשר בשבט היה,

ולא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה, אלא מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה.

44. יד, א-ב

רס"י

ר"ה שלו תשרי. כדן ירק
 ולענין מעשר קאמר:
שלישית נכנסת לרביעית.
 לקמן פריך מ"ש דלא תנא ואם
 היתה שניה נכנסת לשלישית
 כדתניא לעיל (דף יב): גבי ליקט
 ירק:
מאן שמעת ליה כו'. אלמא ר"ש
 בן אלעזר כרבן גמליאל סבירא
 ליה:
אתרוג קשיא ליה ידא. קשה
 לעץ האתרוג ידים ממשמות
 בו:

אמר רבה בר רב הונא:

השתא דאמר רבן גמליאל: אתרוג אחר לקיטתו עישורו כירק,
 ראש השנה שלו תשרי.

מיתבי:

"דבי שמעון בן אלעזר אומר:

ליקט אתרוג ערב חמשה עשר בשבט, עד שלא תבוא השמש,
 וחזר וליקט משתבוא השמש.

אין תורמין ומעשרין מזה על זה,

לפי שאין תורמין ומעשרין: לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש.

היתה שלישית נכנסת לרביעית:

שלישית - מעשר ראשון ומעשר עני,

רביעית - מעשר ראשון ומעשר שני."

טו,א מאן שמעת ליה דאזיל בתר לקיטה? רבן גמליאל! וקתני שבט!

אלא אי אתמר, הכי אתמר:

אמר רבה בר רב הונא:

אף על גב דאמר רבן גמליאל אתרוג אחר לקיטה כירק,
 ראש השנה שלו שבט.

מאי שנא התם דקתני: "אם היתה שניה נכנסת לשלישית",

ומאי שנא הכא דקתני "אם היתה שלישית נכנסת לרביעית"?

מילתא אגב אורחיה קא משמע לן,

דאתרוג קשיא ליה ידא, ואידי דממשמשי ביה כולי עלמא בשביעית, לא טעין פרי עד תלת שנין.

רפ"י

45. טו, א

שבט דחדשים. של לבנה:
או שבט דתקופה. חמה לסוף
 שלשים של תקופת טבת נכנס
 שבט של חמה:
היתה שנה מעוברת מהו.
 אימתי ר"ה שבט הסמוך לטבת
 או אדר הראשון שהוא במקום
 שבט:
אחר רוב שנים. מי ששמו שבט:

בעא מיניה רבי יוחנן מרבי ינאי:
 אַתְרוּג - ראש השנה שלו אימתי?

אמר ליה:
 שְׁבֵט.

שְׁבֵט דְחַדְשִׁים,
 או שְׁבֵט דְתַקּוּפָה?

אמר ליה:
 דְחַדְשִׁים.

בעא מיניה רבא מרב נחמן ואמרי לה רבי יוחנן מרבי ינאי:
 היתה שנה מעוברת, מהו?

אמר ליה:
 הַלֵךְ אַחַר רוב שָׁנִים.

46. טו, א-ב

רפ"י

אמר רבה אתרוג בת ששית. שחנטה בששית: פטורה מן המעשר. לקמיה מפרש טעמא דכולה מילתא:

א"ל אביי בשלמא סיפא. דקא אמרת בת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה מן המעשר אלמא נהגה בה קדושת שביעית ומיחייב לאפקורה והפקרא פטורה מהמעשר דמשמע דאזלת בה בתר חנטה לענין הפקר שביעית ולענין ביעור נמי כדקאמרת חייבין בביעור כל הך סיפא אע"ג דסתרא לה לרישא דקאמרת בת ששית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר דהפקר הוא משום שביעית אלמא בתר לקיטה אזלת בה לענין שביעית דאי לאו דשביעית נהגא בה לא הוה מפטרא דהפקרא דשביעית פטר לה ממעשר כדתניא במכילתא ואכלו אבינו עמך ויתרם תאכל חית השדה מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אדם פטור הא לא הוה קשיא לי דאמינא ספוקי מספקא לך אי אזלין באתרוג בתר חנטה לענין שביעית או בתר לקיטה כמו במעשר ואזלת לחומרא דשביעית דאורייתא היא וספיקא דאורייתא לחומרא:

אלא רישא. דסיימת בה פטורה מן הביעור דקולא הוא:

אמאי דאמרינן זיל בתר חנטה. אשמעי לן בה דלא מספקא לך ומסקנא דרישא וכולה סיפא חד טעמא הוא דפשיטא לך דבתר חנטה אזלין:

אי הכי. דלא מספקא ולא נהגא שביעית באתרוג בת ששית:

תתחייב במעשר. דלאו הפקר הוא:

יד הכל ממשמשים בה. נהי דלא מחייב לאפקורה דלא נהגא בה שביעית מיהו כל שדות ופרדסות הפקר הן בשביעית ואין אתרוג זה נשמר בה לבדו ועל כרחו הכל ממשמשי בו והפקר פטור מן המעשר:

רב המנונא אמר לעולם ששית. חייב במעשר דכיון דשביעית לא נהגא בה ולא הפקרא דמלכא היא משמשו יד הכל שבה אינו אלא גזל ואין הפקר כזה פטורה מן המעשר:

מיתבי ר"ש בן יהודה אומר כו'. הכי גרסינן לה בתוספתא שאין לך שחייב במעשר אלא אם כן גדל בחיוב ונלקט בחיוב ובסיפא גרסינן שאין לך שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית ברישא דמילתיה יהיב טעמא לפטורא דמעשר לפי שהוציאו מכלל שאר אילנות שהלכו בס אחר חנטה לפיכך הוזהק ליתן טעם לדבריו ואשמועי כרבה דאע"ג דלאו הפקר דמלכא הוא כיון דסוף סוף יד הכל ממשמשי בה פטורה מן המעשר דלפטורא דביעור לא אצטרך למכתב טעמא דלא אפקיה מדין שאר אילנות דאזלין בה בתר חנטה וסיפא יהיב טעמא לפטורא דביעור דלפטורא דמעשר הא אשמעינן טעמא דלא חייבוהו חכמים במעשר אא"כ גדל בחיוב ונלקט בחיוב וזה לא גדל בחיוב:

אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית. דכי כתיב לבהמתך ולחיה אשר בארצך (ויקרא כה) דילפינן מינה ביעור בשביעית כתיב ולא בשמינית:

סיפא קשיא בין לרבה בין לרב המנונא. דהא תרוייהו בתר חנטה אזלי בשביעית ובת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור דהא לא פליג רב המנונא אדרבה אלא בבת ששית שנכנסת לשביעית:

תנאי היא. האי תנא פליג עלייהו ותנא אחרניא קאי כוותיהו:

דתנאי כו'. הכי גרסינן בתוספתא דמסכת שביעית (פ"ג) א"ר יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטה למעשר ורבותינו נמנו באושא וגמרו אתרוג אחר לקיטה למעשר בין לשביעית:

שביעית מאן דזכר שמיה. דקאמר דאימנו עלה רבותינו אלמא איכא מאן דפליג:

אמר רבה:

אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית - פטורה מן המעשר, ופטורה מן הביעור. ובת שביעית שנכנסה לשמינית - פטורה במעשר, וחיבת בביעור.

אמר ליה אביי:

בשלמא סיפא, לחומרא.

אלא רישא "פטורה מן הביעור" - אמאי? דאמרינן זיל בתר חנטה, אי הכי, תיחייב במעשר!

אמר ליה:

יד הכל ממשמשיין בה, ואת אמרת תיחייב במעשר!?

רב המנונא אמר:

בת ששית שנכנסת לשביעית - לעולם ששית, ובת שביעית הנכנסת לשמינית - לעולם שביעית.

מיתיבי:

"רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון:

אתרוג בת ששית שנכנסת לשביעית - פטורה מן המעשר, ופטורה מן הביעור, שאין לך דבר שחייב במעשר, אלא אם כן גדל בחיוב, ונלקט בחיוב.

ובת שביעית שנכנסת לשמינית - פטורה מן המעשר, ופטורה מן הביעור, שאין לך דבר שחייב בביעור, אלא אם כן גדל בשביעית ונלקט בשביעית."

רישא - קשיא לרב המנונא,

סיפא - קשיא בין לרבה בין לרב המנונא!

תנאי היא.

דתנאי:

"אמר רבי יוסי:

אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים:

אתרוג - אחר לקיטתו למעשר.

ורבותינו נמנו באושא, ואמרו: אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית."

"שביעית" - מאן דזכר שמיה?

טוב

חסורי מיחסרא, והכי קתני:

"אתרוג - אחר לקיטתו למעשר,

ואחר חנטה לשביעית.

ורבותינו נמנו באושא - אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית."

איתמר:

רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרוייהו:

אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית - לעולם ששית.

פי אתא רבין אמר רבי יוחנן:

אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית - אפילו קזית ונעשית כפר - חייבין עליה משום טבל.

חסורי מיחסרא והכי קתני א"ר יוסי אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים אתרוג אחר לקיטה למעשר אחר חנטה לשביעית ורבותינו נמנו באושא וגמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית. והכי פירושה אתרוג אחר לקיטה למעשר לענין חדש וישן ולענין שניה נכנסת לשלישית או שלישית לרביעית ואחר חנטה לשביעית בין להפקר בין לביעור כאשר אילנות ובת שביעית הנכנסת לשמינית הפקרה הוא פטורה מן המעשר דאילו לענין מעשר בשאר שני שבוע אזור ביה רבנן בתר לקיטה לגבי חדש וישן ומעשר שני ומעשר עני משום דזרכו ליגדל על כל מים כירק והכי מפרש בשמעתא קמייא דקדושין (דף ז. א.) אבל לשאר דבריו שוה לאלין בתר חנטה ורבה ורב המנונא סבירא להו כאבטולמוס דאמר בתר חנטה לשביעית הלכך בת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת בביעור ובת ששית הנכנסת לשביעית פטורה מן הביעור דאזיל בתר חנטה ומיפלג פליגי רבה ורב המנונא במילתיה דאבטולמוס בהא רב המנונא סבר כיון דפטורה מן הביעור חייבת במעשר דלאו הפקרא דמלכא היא ורבה סבר סוף סוף יד הכל ממשמשיין ומודה אבטולמוס דפטורה מן המעשר:

לעולם ששית. חייבת במעשר ופטורה מן הביעור:

אפילו קזית. אפילו לא גדלה בששית אלא מעט ורובה גדלה בשביעית עד שנעשית ככר חייבת משום טבל דבתר חנטה אזלין:

רַז"י

שתי בריכות ס"ד. אין לשון זה נופל אלא בעופות כדתנן (בי"ב דף פ.) הלוקח פירות שובך מפריח הבריכה ראשונה: כעין שתי בריכות. שאין פירותיו נגמרין כאחת כגון תאנים כדאמרן (לעיל דף יג:) גבי קטניות מתוך שעשוין פרכין:

אבל אילן. שפירותיו נלקטין כאחד בתר לקיטה אזלינן בהו: בנות שוח. מפרש במסכת ע"ז (דף יד.) תאיני חיורתא:

שביעית שלהן שניה. שביעית שלהן נוהגת בשנה שניה של שמטה כדמפרש טעמא:

מפני שעושות לשלש שנים. פירות החונטים בה בשביעית אין נגמרין עד שנה שניה של שמטה ואנן בתר חנטה אזלינן ונהגא בהו שביעית:

ואת אמרת לי איסורא. דאסור למיזל בהו בתר לקיטה אנא נמי מודינא דאסור אלא נהגו כד:

שבקינן להו. בתמיה: אם קיבלה. והאי דאישתיק משום דלא ידע להשיב אם לא קיבלה והאי דאישתיק משום דלא איכפת ליה דלא דמי מעשר פירות האילן דרבנן לאחמורי ביה כשביעית דאורייתא:

47. טו, ב

תנו רבנן:

"אילן שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט - מתעשר לשנה שעברה.

אחר חמשה עשר בשבט - מתעשר לשנה הבאה.

אמר רבי נחמיה:

במה דברים אמורים: באילן שעושה שתי בריכות בשנה."

"שתי בריכות" - סלקא דעתך?

אלא, אימא: כעין שתי בריכות.

אבל אילן העושה בריכה אחת, כגון דקלים וזיתים וחרובין,

אף על פי שחנטו פירותיהו קודם חמשה עשר בשבט - מתעשרין לשנה הבאה."

אמר רבי יוחנן:

נהגו העם בחרובין - כרבי נחמיה.

איתביה ריש לקיש לרבי יוחנן:

"בנות שוח - שביעית שלהן, שניה מפני שעושות לשלש השנים" (שביעית ה,א)!

אישתיק.

אמר ליה רבי אבא הנהן לרבי יוסי הנהן:

אמאי "אישתיק"?

ולימא ליה: אמיןא לך אנא רבי נחמיה, ואת אמרת לי רבנן?!

משום דאמר ליה: שבקת רבנן ועבדת כרבי נחמיה?!

ולימא ליה: קאמינא לך נהגו ואת אמרת לי 'איסורא'?

דאמר ליה: במקום איסורא כי נהגו שבקינן להו?!

ולימא ליה: כי אמיןא לך אנא - מעשר חרובין, דרבנן.

ואת אמרת לי: שביעית דאורייתא?!

אלא אמר רבי אבא הנהן:

תמיהני אם השיבה ריש לקיש לתשובה זו.

אם השיבה?!! הא אותכה!

אלא אימא: אם קיבלה רבי יוחנן, אם לא קיבלה.

טז, א מתניתין

בארבעה פרקים העולם נידון:

בפסח - על התבואה.

בעצרת - על פירות האילן.

בראש השנה - כל באי עולם עוברין לפניו בבני מרון.

שנאמר: "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם" (תהילים לג-טו).

ובחג - נידונין על המים.

גמרא

הי "תבואה"?

אילימא הא תבואה דקיימא - כל הני הרפתקי דעדו עלה אימת איתדון?

אלא תבואה דמזדרעא.

למיימרא: דחד דינא מתדנא.

והתניא:

"תבואה שאירע בה קרי או אונס:

קודם הפסח - נידונית לשעבר,

לאחר הפסח - נידונית להבא.

אדם שאירע בו קרי או אונס:

קודם יום הנפודים - נידון לשעבר,

לאחר יום הנפודים - נידון להבא!"

אמר רבא:

שמע מינה: תרי דיני מתדנא.

אמר אביי:

הלכך כי חזי איניש דמצלח זרעא אפלא,

ליקדים וליזרע חרפא, דעד דמטי למדייניה קדים סליק.

מתני'

בארבעה פרקים. בשנה העולם

נידון כו':

כבני מרון. מפרש בגמ':

שנאמר היוצר יחד לבם וגו'.

בגמ' מפרש ליה:

גמ'

אילימא הא תבואה דקיימא.

השתא במחובר ומוכנת לקצור:

הרפתקי. מקרות:

דעדו עליה. שעברו עליה.

דמזדרעא. שעתיד לזרוע

במרחשון הבא:

דחד דינא. פעם אחת:

קרי. כגון ברד או שדפון:

נידונית לשעבר. קודם שנזרעה

דהיינו פסח של אשתקד:

נידונית להבא. בפסח שאחר

זריעתה:

נידון לשעבר. וביוה"כ של

אשתקד נגזר עליו:

להבא. ביוה"כ שעבר עכשיו

בקרוב וכן לשון משנה במסכת

נדרים (דף ס.). קונם יין שאיני

טועם חדש זה אסור בכל החדש

כולו ור"ח להבא הוא ר"ח

שעבר עתה בקרוב ומשום דקרי

לההוא אשתקד שעבר קרי

להאי דלקמיה להבא:

תרי דיני מיתדנא. קודם

זריעתה וסמוך לקציר:

כי חזי איניש דמצלח זרעא

אפלא. חטה וכוסמת שנזרעין

במרחשון שאין ממהרין

להתבשל:

ליקדים וליזרע חרפא. השעורה

ממהרת להתבשל וזרעים

אותה בשבט ואדר דכיון דאפלא

מצלח שמע מינה לטובה נידון

בפסח שעבר לפיכך ימהר לזרוע

בזריעה שניה:

דעד דמטי למדייניה. בפסח

הבא:

קדים סליק. וגדל קצת ואינו

ממהר שוב להתקלקל:

רש"י

וכי קתני מתניתין. ארבעה פרקים אגזר דין: **קשיא אדם**. דתני מתניי בר"ה ורבי יהודה ביוה"כ אמר: **וכי קתני מתניתין**. ארבעה פרקים: **אתחילת דין**. אבל אגזר דין דאדם ביוה"כ:

49. טז, א

מני מתניתין?
לא רבי מאיר,
ולא רבי יהודה,
ולא רבי יוסי,
ולא רבי נתן.

דתניא:

"הכל נידונים בראש השנה,
וגזר דין שלהם נחתם ביום הכפורים,
דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

הכל נידונין בראש השנה,
וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו.
בפסח - על התבואה.

בעצרת - על פירות האילן.

בחג - נידונין על המים.

ואדם - נידון בראש השנה,

וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים.

רבי יוסי אומר:

אדם נידון בכל יום,

שנאמר: "ותפקדנו לבקרים" (איוב ז-יח).

רבי נתן אומר:

אדם נידון בכל שעה שנאמר: "לרגעים תבחננו" (איוב ז-יח).

וכי תימא: לעולם רבי יהודה היא - וכי קתני מתניתין אגזר דין - אי הכי, קשיא אדם!

אמר רבא:

האי תנא דבי רבי ישמעאל היא,

דתנא דבי רבי ישמעאל:

"בארבעה פרקים העולם נידון:

בפסח - על התבואה,

בעצרת - על פירות האילן,

בחג - נידונין על המים,

ואדם נידון - בראש השנה,

וגזר דין שלו נחתם - ביום הכפורים."

וכי קתני מתניתין - אתחילת דין.

50. טז, א

רס"י

אנן הכי קאמרינן. הכי קשיא לן:
 כרבי נתן מ"ט לא אמר. משום דקסבר בחינה אין זה דין אלא בודק במעשיו הלכך בדידיה נמי תיקשי לך פקידה עיוני בעלמא הוא:
 אקצירי ואמריעי. מפרש במסכת נדרים (דף מט): קצירי חולים מריעי תי"ח שהן תשושי כח:
 כר' יוסי. דאמר אדם נידון בכל יום ויתפלל שידונו אותו לזכות ולא יקנסוהו מיתה דאי כרבנן דאמרי אין נידון אלא בר"ה הרי כבר נקנסה עליו:

["רבי יוסי אומר:

אדם נידון בכל יום,

שנאמר: "ותפקדנו לבקרים" (איוב ז-ח).

רבי נתן אומר:

אדם נידון בכל שעה שנאמר: "לרגעים תבחננו" (איוב ז-ח)].

אמר רב חסדא:

מאי טעמא דרבי יוסי?

כדקאמר טעמיה: "ותפקדנו לבקרים"²⁴ (איוב ז-ח)!

אנן הכי קאמרינן:

מאי טעמא לא אמר כרבי נתן?

'בחינה' עיוני בעלמא היא.

'פקידה' נמי עיוני בעלמא היא!

אלא אמר רב חסדא:

טעמיה דרבי יוסי מהכא:

"לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו" (מלכים א ח-נט).

ואמר רב חסדא:

מלך וצבור,

מלך וכנס תחלה לדין,

שנאמר: "לעשות משפט עבדו, ומשפט עמו ישראל" (מלכים א ח-נט).

מאי טעמא?

איבעית אימא:

לא אורח ארעא למיתב מלכא אבראי.

ואיבעית אימא:

מקמי דליפוש חרון אף.

אמר רב יוסף:

כמאן מצלינן האידינא אקצירי ואמריעי?

כמאן? כרבי יוסי.

ואיבעית אימא:

לעולם כרבנן, וכדרבי יצחק,

דאמר רבי יצחק:

יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין.

²⁴ ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו.

רש"י

שהפסח זמן תבואה הוא. זמן שהתבואה נידונת בו :
שתי הלחם. ירצו על פירות האילן שהן מתירין להביא בכורים שאין מביאין בכורים קודם לעצרת דכתיב (שמות לד) בכורי קציר חטים ואני שמעתי דרבי יהודה לטעמיה דהא אזלא כמאן דאמר בסנהדרין (דף ע: ע) עץ שאכל אדם הראשון חטה היתה:

51. טז, א

[בְּאַרְבַּעַה פְּרָקִים הָעוֹלָם נִידוּן:]

בְּפֶסַח - עַל הַתְּבוּאָה.

בְּעֶצֶרֶת - עַל פִּירוֹת הָאֵילָן.

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה - כָּל בָּאֵי עוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו בְּבֵנֵי מְרוֹן.

שְׁנָאֲמַר: "הַיּוֹצֵר יַחַד לָכֶם הַמִּבִּין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם" (תהילים לג-טז).

וּבַחַג - נִידוּנֵין עַל הַמַּיִם].

תניא:

"אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא:

מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הֵבִיאוּ עוֹמֵר בְּפֶסַח?

מִפְּנֵי שֶׁהַפֶּסַח זְמַן תְּבוּאָה הוּא,

אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: הֵבִיאוּ לְפָנָי עוֹמֵר בְּפֶסַח - כְּדֵי שְׁתִּתְּבַרְךְ לָכֶם תְּבוּאָה שְׁבִשְׂדוֹת.

וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הֵבִיאוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּעֶצֶרֶת?

מִפְּנֵי שֶׁעֶצֶרֶת זְמַן פִּירוֹת הָאֵילָן הוּא,

אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: הֵבִיאוּ לְפָנָי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּעֶצֶרֶת - כְּדֵי שְׁיִתְּבַרְכוּ לָכֶם פִּירוֹת הָאֵילָן.

וּמִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה נִסְכּוֹ מַיִם בַּחַג?

אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: נִסְכּוֹ לְפָנָי מַיִם בַּחַג - כְּדֵי שְׁיִתְּבַרְכוּ לָכֶם גְּשָׁמֵי שָׁנָה.

וְאָמְרוּ לְפָנָי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מַלְכוּיֹת זְכוּרוֹת וְשׁוֹפְרוֹת,

מַלְכוּיֹת - כְּדֵי שְׁתִּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם,

זְכוּרוֹת - כְּדֵי שְׁיַעֲלֶה זְכוּרוֹנֵיכֶם לְפָנָי לְטוֹבָה,

וּבְמָה?

בְּשׁוֹפָר."

52. טז, א-ב

רס"י

כדי לערבב. שלא ישטין
כשישמע ישראל מחבבין את
המצות מסתמין דבריו:

[ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות,
מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם,
זכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה,
ובמה?
בשופר].

אמר רבי אבהו:

למה תוקעין בשופר של איל?

אמר הקדוש ברוך הוא: תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם,
ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני.

אמר רבי יצחק:

למה תוקעין בראש השנה?

למה תוקעין?!

רחמנא אמר תקעו!

אלא למה 'מריעין'?

'מריעין'?! רחמנא אמר: "זכרון תרועה"!

אלא,

למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין,

ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? טוב,

כדי לערבב השטן.

53. טז, ב

רש"י

שורשה בתחלתה. שישראל עושין עצמן רשין ברי"ה לדבר תחנונים ותפלה כענין שנאמר תחנונים ידבר רש (משלי יח): **של אותה שעה.** ואפילו הוא עתיד להרשיע לאחר זמן: **שנאמר באשר הוא שם.** ומצינו בבראשית רבה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שעתידין בניו להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר שנאי (ישעיה כא) משא בערב וגוי לקראת צמא התיו מים שהיו מוציאין לקראת הגולים מיני מלוחים ונודות נפוחים וכי כדאיתא התם אמר להם השעה צדיק הוא או רשע אמרו לו צדיק אמר להם באשר הוא שם איני דן את העולם אלא בשעתו: **קיר נטוי.** ועובר תחתיו מזכיר עוונותיו שאומר כלום ראוי זה ליעשות לו נס ומתוך כך הוא נבדק: **ועיון תפילה.** סומך על תפילתו שתהא נשמעת ומתאמץ לכיין לבו: **מוסר דין.** כמו ישפוט ה' ביני וביניך (בראשית טז) אומרים כלום ראוי הוא שיענש חברו על ידו: **ויבא אברהם וגו'.** הוא קבר אותה:

ואמר רבי יצחק:

כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה - מריעין לה בסופה. מאי טעמא? דלא איערבב שטן.

ואמר רבי יצחק:

כל שנה שרשה בתחלתה - מתעשרת בסופה, שנאמר: "מראשית השנה". "מורשית" - כת"ב, "ועד אחרית" - סופה שיש לה אחרית.

ואמר רבי יצחק:

אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר: "כי שמע א-להים אל קול הנער באשר הוא שם" (בראשית כא-יז).

ואמר רבי יצחק:

שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם, אלו הן: קיר נטוי, ועיון תפלה, ומוסר דין על חברו.

דאמר רבי אבין:

כל המוסר דין על חברו - הוא נענש תחלה, שנאמר: "ותאמר שרי אל אברהם חמסי עליך" (בראשית טז-ה), וכת"ב: "ויבא אברהם לספוד לשרה ולבנותה" (בראשית כג-ב).

54. טז, ב

כ"י

שינוי מעשה. שב מרעתו :

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק:

אַרְבַּעַה דְּבָרִים מְקַרְעִין גְּזֵר דִּינֵוּ שֶׁל אָדָם, אֱלוֹ הוּ:

צְדָקָה,

צַעֲקָה,

שִׁינוּי הַשֵּׁם,

וְשִׁינוּי מַעֲשֵׂה.

"צְדָקָה".

דְּכַתִּיב: "וְצְדָקָה תַצִּיל מִמָּוֶת" (משלי י-ב).

"צַעֲקָה".

דְּכַתִּיב: "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם וּמִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם" (תהילים קז-כח).

"שִׁינוּי הַשֵּׁם".

דְּכַתִּיב: "שְׂרֵי אֲשִׁתְךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׂמֵהּ שְׂרֵי כִי שְׂרָה שְׂמָה" (בראשית יז-טו).

וְכַתִּיב: "וַיְבָרַכְתִּי אוֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לָךְ בֵּן".

"שִׁינוּי מַעֲשֵׂה".

דְּכַתִּיב: "וַיִּרְא הָאֱ-לֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם" (יונה ג-ז).

וְכַתִּיב: "וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה".

וַיֵּשׂ אוֹמְרִים:

אָף שִׁינוּי מְקוֹם.

דְּכַתִּיב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לָךְ מֵאֲרָצְךָ" (בראשית יב-א),

וְהִדְר: "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גְּדוֹל".

וְאֵיךְ?

הֵהוּא זְכוּתָא דְאַרְצָא יִשְׂרָאֵל הוּא דְאֵהֲנִיא לִיה.

רש"י

ובנבלתם לא תגעו. וברגל
משתעי קרא כדמפרש ואזיל
לקמיה בברייתא:

.55 טז, ב

ואמר רבי יצחק:

חייב אדם להקביל פני רבו ברגל,

שנאמר: "מִדַּוְעַ אֵת הַזֹּלְקֵת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא הִדָּשׁ וְלֹא שָׁבַת?" (מלכים ב ד-כג).

מקלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל.

ואמר רבי יצחק:

חייב אדם לטהר את עצמו ברגל,

שנאמר: "וּבִנְבִלְתֵם לֹא תִגְעוּ" (ויקרא יא-ח).

תניא נמי הכי:

"וּבִנְבִלְתֵם לֹא תִגְעוּ" - יָכוֹל יְהוָה יִשְׂרָאֵל מוֹזְהָרִין עַל מַגַּע נְבִילָה?

תלמוד לומר: "אָמֹר אֵל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן"²⁵ (ויקרא כא-א),

"בְּנֵי אֶהֱרֹן" - מוֹזְהָרִין,

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - אִין מוֹזְהָרִין.

והלא דברים קל וחומר:

ומה טומאה חמורה - כהנים מוזהרין, ישראלים אינן מוזהרין.

טומאה קלה - לא כל שכן!

אלא מה תלמוד לומר: "וּבִנְבִלְתֵם לֹא תִגְעוּ"?

ברגל!"

56. טז, ב

רפ"י

שלושה ספרים ספרי זכרון של
מעשה הבריות:

אמר רבי פרוספדאי אמר רבי יוחנן:
שלושה ספרים נפתחין בראש השנה:
אחד - של רשעים גמורין,
ואחד - של צדיקים גמורין,
ואחד - של בינוניים.

"צדיקים גמורין" - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים.
"רשעים גמורין" - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה.
"בינוניים" - תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים,
זכו - נכתבין לחיים,
לא זכו - נכתבין למיתה.

אמר רבי אבין:
מאי קרא?

"מחזו מספר חיים ועם צדיקים אל יפתבו" (תהילים סט-כט).
"מחזו מספר" - זה ספרן של רשעים גמורין.
"חיים" - זה ספרן של צדיקים.
"ועם צדיקים אל יפתבו" - זה ספרן של בינוניים.

רב נחמן בר יצחק אמר:

מהכא: "ואם אין מחני נא מספרך אשר פתבת" (שמות לב-לב).
"מחני נא" - זה ספרן של רשעים.
"מספרך" - זה ספרן של צדיקים.
"אשר פתבת" - זה ספרן של בינוניים.

57. טז, ב - יז, א

רש"י

ליום הדין: כשיחיו המתים:
רשעים גמורים: רובם עונות: **בינוניים**: מחצה על מחצה:
ומצפצפים: צועקים ובוכים מתוך יסורין שעה אחת ועולין:
מטה כלפי חסד: הואיל ומחצה על מחצה הם מטה את הכרע לצד זכות ואין יורדין לגיהנם:
בגופן: לקמיה מפרש:
המינין: האנשים אשר הפכו דברי אלהים חיים לרעה כגון צדוקים ובייתוסים:
והמסורות: מלשינים שמוסרים ממון ישראל ביד העובדי כוכבים:
אפיקורוס: מבזה תלמידי חכמים:
שכפרו בתורה: האומרים אין תורה מן השמים: שפירשו מדרכי ציבור לא גרסינן דהיינו כל הני דלעיל והך מתני' בסדר עולם והכי גרסינן ליה התם שפירשו מדרכי הציבור כגון המינין והמסורות כו' מדרכי ציבור מדרכי ישראל: ושנתנו חיתיתם לקמן מפרש:
יצורים: כמו וצורתם:
שפשטו ידיהם בזבול: שהחריבו בהמ"ק בעוונם:
בני מחוזה: מעונגים ושמינים היו:
ומקריין בני גיהנם: כך יקראו להם:

תניא:

"בית שמאי אומרים שלש פתות הן ליום הדין: אחת - של צדיקים גמורין, ואחת - של רשעים גמורין, ואחת - של בינוניים.

"צדיקים גמורין" - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם. ורשעים גמורין" - נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם,

שנאמר: "ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו, אלה לחיי עולם, ואלה לתרפות לדראון עולם" (דניאל יב-ב).

יא,

בינוניים יורדין לגיהנם,^א **ומצפצפין ועולין,**

שנאמר: "והבאתי את השלישית באש ויצרפתים בצרוף את הכסף,

ובחנתים כבחון את הזהב, הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו" (זכריה יג-ט).

ועליהם אמרה חנה: "ה' ממית ומחיה, מוריד שאול ועל" (שמואל א ב-ו).

בית הלל אומרים:

"ורב חסד" - מטה כלפי חסד.

ועליהם אמר דוד: "אהבתי מי ישמע ה' את קולי" (תהילים קטז-א).

ועליהם אמר דוד: כל הפרשה בולה, "דלותי ולי יהושיע" (תהילים קטז-א).

פושעי ישראל - בגופן,

ופושעי אומות העולם - בגופן.

יורדין לגיהנם ונידונין בה - שנים עשר חדש.

לאחר שנים עשר חדש - גופן בלה, ונשמטו נשרפת, ורוח מפוזרת תחת פפות רגלי צדיקים,

שנאמר: "ועסותם רשעים מי יהיו אפר תחת פפות רגליכם" (מלאכי ג-כא).

אבל המינין, והמסורות, והאפיקורסים,

שכפרו בתורה,

ושכפרו בתחיית המתים,

ושפירשו מדרכי צבור,

ושנתנו חיתיתם בארץ חיים,

ושחטאו והחטאו את הרבים, כגון ירבעם בן נבט וחביריו,

יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות,

שנאמר: "ויצאו וראו כפגרי האנשים הפושעים בני" [ו]גו' (ישעיה סו-כד).

גיהנם בלה והו אינו בליו,

שנאמר: "יצוכם לבלות שאול" (תהילים מט-טו),

וכל כך למה?

מפני שפשטו ידיהם בזבול,

שנאמר: "מזבול לו".

ואין זבול אלא בית המקדש,

שנאמר: "בנה בניתי בית זבול לך" (מלכים א ח-יג).

ועליהם אמרה חנה: "ה' יחתו מריביו" (שמואל א ב-י).

אמר רבי יצחק בר אבין:

ופניהם דומין לשולי קדירה.

ואמר רבא:

ואינהו משפירי שפירי בני מחוזה,

ומקריין בני גיהנם.

אמר ר:

"בית הלל אומרים:

"ורב חסד" - מטה כלפי חסד.

והקתיב:

"וְהִבַּאתִי אֶת הַשְּׁלִישִׁית בְּאֵשׁ" (שמואל א ב-י)!

כ"י

והאמרת לית לה תקנתא. דנעשין אפר והכא וצרפתים כצרוף את הכסף שימרקו יסוריהן את עוונם: **דלה אני במצות**. כגון בינוניים שאין זכותיהן מכריעין לתלות להם בזכותם: **ולי יהושיע**. להטות כלפי חסד: **אמר רב יהודה**. גרסינן ולא גרסינן דאמר: **כובש**. את כף המאזנים של זכות ומכריעין את העונות: **יכבוש עונותינו**. יכרעו בו: **נושא**. מגביה כף מאזנים של עון:

הָתָם בְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹפֵן.

פוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹפֵן, וְהָא אָמְרַת: לִית לְהוּ תְקַנְתָּא!

כִּי לִית לְהוּ תְקַנְה - בְּרוּב עוֹנוֹת.

הָא - מִחְצָה עוֹנוֹת וּמִחְצָה זְכוּת,

וְאִית בְּהוּ נְמִי עוֹן דְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹפֵן.

לֹא סָגִיא לִיה דְּלֹאו, **"וְהִבַּאתִי אֶת הַשְּׁלִישִׁית בְּאֵשׁ"**,

וְאִם לֹאו: **"וְרַב חֶסֶד"** - מְטָה בְּלִפֵּי חֶסֶד.

"וְעֲלִיהוּ אִמְרוּ דָּוִד: "אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה'" (תהלים קטז,א).

דְּרֵשׁ רַבָּא:

מֵאֵי דְכָתִיב: **"אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע ה'"**?

אָמְרַה כְּנִסַּת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

רְבוּנוּ שְׁל עוֹלָם, אֵימַתִּי אֲנִי אֶהוּבָה לְפָנֶיךָ?

בְּזָמַן שְׂאֵתָה שׁוֹמֵעַ קוֹל תְּחַנּוּנֵי.

"דְּלוֹתֵי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ" - אַף עַל פִּי שְׂדֵלָה אֲנִי מִן הַמְּצוֹת, לִי נָאָה לְהוֹשִׁיעַ.

"פוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹפֵן" - מֵאֵי נִיהוּ?

אָמַר רַב:

קְרַמְפְּתָא דְּלֹא מְנַח תְּפִלִּין.

"פוֹשְׁעֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם בְּגוֹפֵן"?

אָמַר רַב:

בְּעֵבֶרָה.

"וְשָׁנְתָנוּ חִיתִּיתָם בְּאַרְץ חַיִּים".

אָמַר רַב חֶסְדָּא:

זֶה פְּרָנָס הַמְּטִיל אֵימָה יְתִירָה עַל הַצְּבוּר, שְׁלֹא לְשֵׁם שְׂמִים.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב:

כָּל פְּרָנָס הַמְּטִיל אֵימָה יְתִירָה עַל הַצְּבוּר שְׁלֹא לְשֵׁם שְׂמִים - אֵינּוּ רוֹאָה בֶּן תַּלְמִיד חֶכֶם,

שְׁנֵאמַר: **"לִכֵּן יְרֹאוּהוּ אַנְשִׁים - לֹא יְרֹאָה כָּל חֲכָמֵי לֵב"** (איוב לז-כד).

"בֵּית הַלַּל אוֹמְרִים: "וְרַב חֶסֶד" - מְטָה בְּלִפֵּי חֶסֶד".

הִיכִי עָבִיד?

רַבִּי אֲלִיעֶזֶר אוֹמַר:

כּוֹבֵשׁ,

שְׁנֵאמַר: **"יִשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ וַיְכַבּוּשׁ עוֹנוֹתֵינוּ"**.

כ"י

מעביר ראשון ראשון. עון שבראשונים הבאים לתתם לכף מעבירו ושומטו שאם היו מחצה על מחצה כיון שחסר אחד מהן יכרעו הזכיות וכך היא המדה: **ועון עצמו אינו נמחק**. אלא מונח לצד אחד דאי איכא רובא עוונות בהדיה ההוא עון מתחשב בהדיהו למנות עם רשעים גמורים:

רבי יוסי בר חנינא אָמר:

נושא,

שנאמר: **"נושא עון ועובר על פשע"** (מיכה ז-יח).

תנא דבי רבי ישמעאל:

"מעביר ראשון ראשון,

וכן היא המדה".

אמר רבא:

ועון עצמו אינו נמחק.

דאי איכא רובא עוונות מחשיב בהדיהו.

58. יז, א-ב

רפ"י

המעביר על מדותיו. שאינו מדקדק למדוד מדה למצערם אותו ומניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצות (יומא דף לג.) אין מעבירין על האוכלין (עירובין דף סד:) מניחן והולך לו:
מעבירין לו על כל פשעיו. אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחתן והולכת:
צביתו ליה זודתא. הכינו לו צדה לדרך מה היא צידת המתים תכריכין:
איתפח. נתרפא:
הכי הוה. מיתה נקנסה עלי:
לא מוקים במיליה. אינו מעמיד על מדותיו:
לא תקומו בהדיה. לא תדקדקו אחריו:
אליה. שמינה יש כאן וקוץ בה כלומר דבר תנחומין יש כאן אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל:
למי שמשים עצמו כשירים: **צדיק.** במשפט אמת:
חסיד. נכנס לפניו מן השורה:
ולבסוף. כשרואה שאין העולם מתקיים בדין:

אמר רבא:

כל המעביר על מדותיו - מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר: **"נושא עון ועובר על פשע"** (מיכה ז-יח).
 למי **"נושא עון"**?
 למי **"שעובר על פשע"**.

רב הונא בריה דרב יהושע חלש.

על רב פפא לשיילי ביה, חזייה דחליש ליה עלמא.

אמר להו: צביתו ליה זודתא, לסוף איתפח, הנה מיכסיף רב פפא למיחזייה. אמר ליה: מאי חזית?

אמר ליהו: אין, הכי הוה. ואמר להו הקדוש ברוך הוא: הואיל ולא מוקים במיליה - לא תקומו בהדיה, שנאמר: **"נושא עון ועובר על פשע"**, למי **"נושא עון"** - **"לעובר פשע"**.

"לשארית נחלתו"²⁶ (מיכה ז-יח).

אמר רבי אחא בר חנינא:

אליה וקוץ בה **"לשארית נחלתו"** ולא 'לכל נחלתו', למי שמשים עצמו כשירים.

יז,

רב הונא רמי,

כתביב: **"צדיק ה' בכל דרכיו"** (תהילים קמה-ז), וכתביב: **"זחסידי בכל מעשיו!"**

בתחלה - **"צדיק"**,

ולבסוף - **"חסיד"**.

רבי אלעזר רמי,

כתביב: **"ולף ה' חסד"** (תהילים סב-ג),

וכתיב: **"כי אתה תשלם לאיש כמעשהו!"**

בתחלה - **"כי אתה תשלם כמעשהו"**.

ולבסוף - **"ולף ה' חסד"**.

אילפי ואמרי לה אילפא, רמי:

כתביב: **"ורב חסד"** (שמות לד-ו),

וכתיב: **"ואמת!"**

בתחלה - **"ואמת"**.

ולבסוף - **"ורב חסד"**.

רפ"י

ה' ה'. מדת רחמים אני מרחם
 קודם שיחטא ואני מרחם אחר
 שיחטא אם ישוב:
ברית כרותה לשלש עשרה
מדות. הללו שאם יזכירום
 ישראל בתפלת תעניתם אינן
 חוזרות ריקם:
הנה אנכי כורת ברית. על
 האמור למעלה:

59. יז, ב

"וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵי וַיִּקְרָא" (שמות לד, 1).

אמר רבי יוחנן:

אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו:

מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור,

והראה לו למשה סדר תפלה,

אמר לו: כל זמן שישאל חוטאין - יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם.

"ה' ה'?"

אני הוא קודם שיחטא האדם,

ואני הוא לאחר שיחטא האדם, ויעשה תשובה.

"אל רחום וחנון".

אמר רב יהודה:

ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם,

שנאמר: **"הנה אנכי כורת ברית"** (שמות לד-י).

60. יז, ב

רס"י

בינתים. בין ראש השנה ליום הכפורים:
עתים לטובה כו'. פעמים שהעתים הנתונים לסוף השנה לטובה היא להקל עליה מן הפרענות הנגזר עליה ברי"ה:
ופעמים שהוא לרעה. לפחות מן הטובה שפסקו לה:
על הארץ שצריכה להם. על השדות ועל הכרמים ועל הגנות:
שלא בזמנן. לפני הזריעה:
ועל הארץ שאינה צריכה להם. ביערות ובמדברות:
סימניו. בין פסוק לפסוק יש סימנין הפוכין כזה (ציור):
אכין ורקין. באין לדרשה למעט את הדיבור כאכין ורקין שהן מיעוטין לומר לא בכל שעה שיצטקו אל ה' בצר להם יוציאם ממצוקותיהם אלא אם כן צעקו קודם גזר דין:

אמר רבי יוחנן:

גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם,

שנאמר: **"השמנו לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השעו,**

פן ידאח בעיניו, ובאזניו ישמעו, ולבבו יבין, ושיב ורפא לו" (ישעיהו ו-1).

אמר ליה רב פפא לאבוי:

ודלמא לפני גזר דין?

אמר ליה:

"ורפא לו" כתיב,

איזהו דבר שצריך רפואה?

הוי אומר זה גזר דין.

מיתיבי:

"השב בינתים - מוחלין לו,

לא שב בינתים - אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו!"

לא קשיא:

הא - ביחיד,

הא - בצבור.

מיתיבי:

"עיני ה' אלהיה ביה"²⁷ (דברים יא-יב) - **עתים לטובה, עתים לרעה.**

"עתים לטובה" ביצד?

הרי שהיו ישראל רשעים גמורין בראש השנה, ופסקו להם גשמים מועטים.

לסוף חזרו בהן - להוסיף עליהן אי אפשר, שבבר נגזרה גזרה.

אלא הקדוש ברוך הוא מורידן בזמנן על הארץ הצריכה לה, הכל לפי הארץ.

"עתים לרעה" ביצד?

הרי שהיו ישראל צדיקים גמורין בראש השנה, ופסקו עליהן גשמים מרובין.

לסוף חזרו בהן - לפחות מהן אי אפשר, שבבר נגזרה גזרה.

אלא הקדוש ברוך הוא מורידן שלא בזמנן על הארץ שאינה צריכה לה.

לטובה מיהא ליקרעיה לגזר דיניהו ולוסיף להו!

שאני התם,

דאפשר בהכי.

תא שמע:

"יורדי הים באניות, עושי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי ה' ."

ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו יחוגו וינעו פשבור [וגו'] **ויצטקו אל ה' בצר להם** [וגו'] **ידו לה' חסדו** [וגו'].

עשה להן סימניות, באבין ורקין שבתורה,

לומר לה: צעקו קודם גזר דין - נענין.

צעקו לאחר גזר דין - אינן נענין!

הני נמי - כיחידין דמו.

תא שמע:

"שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל:

כתיב בתורתכם: "אשר לא ישא פנים" (דברים יז-),

רש"י

לגודום. בית וועד שדנים בו
נפשות להריגה:
ודינם שוה. שניהם נתפשו על
דבר אחד:
זה ירד. מן המטה:
זה ניצול. מן הוועד:
תפלה שלימה. נתכוון:

ובתיב: "ישא ה' פניו אליך" (במדבר ו-כו)!

נְטַפֵּל לָהּ רַבִּי יוֹסֵי הַנְּהוּן. אָמַר לָהּ:
אֲמַשֵּׁל לָךְ מִשָּׁל לְמַה הַדָּבָר דּוֹמָה:
לְאָדָם שֶׁנּוֹשָׂה בְּחִבְרֵי מִנֶּה וְקָבַע לוֹ זְמַן בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ וְנִשְׁבַּע לוֹ בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ,
הִגִּיעַ זְמַן וְלֹא פָרְעוּ.
בָּא לְפָיִס אֶת הַמֶּלֶךְ, וְאָמַר לוֹ: עֲלֹבֵנִי מִחוּל לָךְ, לָךְ וּפָיִס אֶת חֲבִירְךָ".
הֵכָא נְמִי,
כָּאן - בְּעֵבִירוֹת שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם,
כָּאן - בְּעֵבִירוֹת שְׁבִין אָדָם לְחֲבִירוֹ.
עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִימַד:
כָּאן - קוֹדֵם גָּזַר דִּין,
כָּאן - לְאַחַר גָּזַר דִּין!"

יהא,

הֵכָא נְמִי, בִּיחִיד.

וּגְזַר דִּין דְּיַחִיד - תְּנַאֵי הִיא.

דְּתַנָּי:

"הִיָּה רַבִּי מְאִיר אוֹמֵר:
שָׁנִים שְׁעָלוּ לְמִטָּה, וְחוֹלְיִין שְׁוֵה,
וְכֹן שָׁנִים שְׁעָלוּ לְגִרְדוּם לִידוּן, וְדִינָן שְׁוֵה,
זֶה יָרַד וְזֶה לֹא יָרַד,
זֶה נִיצַל וְזֶה לֹא נִיצַל,
מִפְּנֵי מָה זֶה יָרַד וְזֶה לֹא יָרַד? זֶה נִיצַל וְזֶה לֹא נִיצַל?
זֶה הַתְּפִלָּל - וְנִעְנָה,
וְזֶה הַתְּפִלָּל - וְלֹא נִעְנָה.
מִפְּנֵי מָה זֶה נִעְנָה וְזֶה לֹא נִעְנָה?
זֶה הַתְּפִלָּל תְּפִלָּה שְׁלִימָה - נִעְנָה.
וְזֶה לֹא הַתְּפִלָּל תְּפִלָּה שְׁלִימָה - לֹא נִעְנָה.
רַבִּי אֲלֵעָזָר אָמַר:
כָּאן - קוֹדֵם גָּזַר דִּין,
כָּאן - לְאַחַר גָּזַר דִּין.
רַבִּי יִצְחָק אָמַר:
יִפָּה אֶעֱקֶה לְאָדָם בֵּין קוֹדֵם גָּזַר דִּין, בֵּין לְאַחַר גָּזַר דִּין".

וּגְזַר דִּין דְּצַבּוּר מִי מִיְקָרַע?

וְהָא כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "כַּבְּסֵי מִרְעָה לְבָה" (ירמיה ד-יד),

וּכְתִיב: "מִי אִם תִּכְבְּסֵי בְּנֶתֶר וְתִרְמִי לָךְ בּוֹרִית נִמְתָּם עֲוֹנָה לְפָנָי" (ירמיה ב-כב).

מֵאִי לָאוּ,

כָּאן - קוֹדֵם גָּזַר דִּין,

כָּאן - לְאַחַר גָּזַר דִּין!

לֹא!

אִידִי וְאִידִי לְאַחַר גָּזַר דִּין,

וְלֹא קְשִׁיָּא:

כָּאן - בְּגִזַר דִּין שֵׁישׁ עֲמוֹ שְׁבוּעָה,

כָּאן בְּגִזַר דִּין שְׁאִין עֲמוֹ שְׁבוּעָה.

כְּדָרְב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי,

דְּאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי, וְאָמַר לָהּ אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַב יוֹנָתָן:

מִנֵּין לְגִזַר דִּין שֵׁישׁ עֲמוֹ שְׁבוּעָה שְׁאִינוּ נְקָרַע?

שְׁנָאֵמַר: "וְלָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֲלִי אִם יִתְכַפֵּר עֲוֹן בֵּית עֲלִי בְּזָבַח וּבְמִנְחָה" (שמואל א ג-יד).

רס"י

אביי ורבא מדבית עלי אתו. כך שמעתי ובשחיטת חולין פרק הזרוע (דף קלג.) אשכחן דרבא לאו כהן הוא ושמא אמו מבית עלי היתה ויש גורסין רבה ואביי ומפרשי לה ברבה בר נחמני: **ויחיד אימת.** מצוי לו דכתיב בהמצאו: **כנגד עשרה לגימות.** עשרה עבדים שלח לו דוד כדמפרש בקרא (ש"א כה) ונתן להם סעודה אחת לפיכך נתלו לו עשרה ימים: **רב נחמן אמר אלו עשרה ימים כו.** שהמתין לו הקב"ה שישוב ולא שב:

אמר רבא: **בזבחה ובמנחה - אינו מתכפר, אבל מתכפר בתורה.**

אביי אמר: **בזבחה ומנחה - אינו מתכפר, אבל מתכפר - בתורה ובגמילות חסדים.**

רבה ואביי מדבית עלי קאָתו, רבה דעסק בתורה - חיה ארבעין שנין. אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים - חיה שיתין שנין.

תנו רבנן: **"משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתייה מתיו בני שמונה עשרה שנה, באו והודיעו את רבן יוחנן בן זבאי, אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם? דכתיב ביה: 'וכל מרבית ביתך ימותו אנשים' (שמואל א ב-לג). לכו ועסקו בתורה וחייו. הלכו ועסקו בתורה - וחייו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו."**

אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב: **מניין לגור דין של צבור שאינו נחתם?**

אינו נחתם! **והכתיב: 'נכתם עונך לפני' (ירמיה ב-כב)!**

אלא, אף על גב שנחתם נקרא?

שנאמר: **"פה' אלהינו בכל קראנו אלינו" (דברים ד-ז).**

והכתיב: **"דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה-ו)!**

התם - ביחיד.

הכא - בצבור.

ביחיד אימת?

אמר רבה בר אבוח: **אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.**

"ויהי פעשרת הימים ויגף ה' את נבל" (שמואל א כה-לח).

עשרה ימים מאי עבדתיהו?

אמר רב יהודה אמר רב: **כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד.**

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: **אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.**

רש"י

בר"ה כל באי עולם כו' כבני אמרנא. ככבשים שמונין אותן לעשרן ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן שאין יכולין לצאת כאחד:

כמעלות בית מרון. הדרך קצר ואין שנים יכולין לילך זה בצד זה שהעמק עמוק משני צידי הדרך: ה"ג ורב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד והדר גרסינן אמר רבה בר בר חנה כו':

כחיילות של בית דוד. וכבני מרון כבני חיילות של מלך מרון לשון מרות ואדנות וכך היו מונין אותם יוצאים זה אחר זה בצאתם למלחמה:

וכולן נסקרין וכו'. ואע"פ שעוברין זה אחר זה:

אף אנו נמי תנינא. דכולן נסקרים בסקירה אחת מדנסיב תנא דידן תלמודא למלתיה מהאי קרא היוצר יחד לבס:

ולבייהו מייחד כי הדדי. כלבו של זה כך לבו של זה:

הכי קאמר היוצר רואה יחד לבס. ואקרא דלעיל מיניה קא מהדר השגיח אל כל יושבי הארץ היוצר אותם השגיח יחד את לבס:

61. יח, א

"בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כָּל בְּאֵי הָעוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו בְּבֵי מְרוֹן".

מאי "בבני מרון"?

הכא תרגימו - בבני אמרנא.

ריש לקיש אמר: כמעלות בית מרון.

אמר רב יהודה אמר שמואל: כחיילות של בית דוד.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: וכולן נסקרין בסקירה אחת.

אמר רב נחמן בר יצחק:

אף אנו נמי תנינא:

"היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם" (תהילים לג-טו).

מאי קאמר?

אילימא הכי קאמר: דברנהו לכולי עלמא, ומייחד לבייהו כהדדי - והא קא חזינן דלאו הכי הוא!

אלא לאו,

הכי קאמר: היוצר רואה יחד לבם, ומבין אל כל מעשיהם.

מתניתין

על ששה חדשים השלוחין יוצאין:
 על ניסן - מפני הפסח,
 על אב - מפני התענית,
 על אלול - מפני ראש השנה,
 על תשרי - מפני תקנת המועדות,
 על כסליו - מפני חנוכה,
 ועל אדר - מפני הפורים.
 ובשנה בית המקדש קיים:
 יוצאין אף על אייר - מפני פסח קטן.

גמרא

וְלִיִּפְקוּ נְמִי אֶתְמוּז וְטַבְתָּ!
 דְּאָמַר רַב חֲנַנְא בְרַ בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא:
 יח,ב מאי דכתיב: "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת: צוֹם הַרְבִּיעִי, וְצוֹם הַחֲמִישִׁי, וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְצוֹם הָעֲשִׂירִי, יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחָה" (זכריה ח-ט)?
 קָרִי לָהּ "צוֹם" וְקָרִי לָהּ "שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה"!

בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה,
 אין שלום - צום.

אמר רב פפא:

הכי קאמר:
 בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה.
 יש גזרת המלכות - צום.
 אין גזרת המלכות ואין שלום - רצו מתענין, רצו אין מתענין.

אי הכי, תשעה באב נמי!

אמר רב פפא:

שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות.

דאמר מר:

"בַּתְּשֻׁעָה בָּאֵב:
 חֲרַב הַבַּיִת בְּרֵאשׁוֹנָה וּבְשִׁנְיָה,
 וְנִלְכְּדָה בֵּיתָר,
 וְנִחְרְשָׁה הָעִיר."

מתני'
 על ששה חדשים שלוחים יוצאים. שקדשו ב"ד החדש ע"פ עדים כשראו את החדש ומודיעים השלוחין לגולה יום שקדשוהו אם ביום שלשים וחדש שעבר חסר או ביום ל"א וחדש שעבר מלא:
מפני הפסח. והולכין השלוחין עד הפסח חוץ מן השבתות:
ועל אב מפני התענית. והולכין כל שמונת הימים חוץ מן השבת:
על אלול מפני ר"ה. מודיעים מתי התחיל אלול ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה דרוב שנים אין אלול מעובר ואע"פ שספק הוא בידם שמה יעברוהו ב"ד אי אפשר להן לדעת ועל כרחן הולכין אחר רוב שנים ואם לא ידעו מתי התחיל אלול לא ידעו יום שלשים שלו:
ועל תשרי מפני תקנת המועדות. לאחר שקדשוהו ב"ד לתשרי השלוחין יוצאין ליום המחרת והולכין עד מקום שיכולין להגיע עד החג ומודיעים אם עיברו ב"ד את אלול ואם לאו כדי שלא יהא לבם נוקפן ביוה"כ וסוכות:
פסח קטן. פסח שני לטמא ושהיה בדרך רחוקה בראשון:

גמ'

דאמר רב חמא בר ביזנא כו'.
 דכולהו ימי תענית נינהו בזמן הזה שאין בהמ"ק קיים ומתניתין בזמן הזה קא מיירי מדקתני וכשהמקדש קיים כו':
שיש שלום. שאין יד העובדי כוכבים תקיפה על ישראל:
יהיו לששון ולשמחה. ליאסר בהספד ובתענית:
יש גזרת המלכות צום. חובה להתענות בהן:
רצו אין מתענין. וכיון דרשות הוא לא מטרחינן שלוחים עליהו:

63. יח, ב

רש"י

ארבעה דברים הללו נו'. וזו אחת מהן והגי שנויין בתוספתא דסוטה ובסיפרי בן אדם יושבי החרבות וגוי' הצאן והבקר ישחט וגוי' ותרא שרה את בן הגר המצרית וגוי':
סמך מלך בבל. התחיל לצור עליה:
שמועה לגולה. לגלות יכניה שגלו לבבל אחת עשרה שנה לפני החורבן:
שאני אומר על ראשון. שבסדר מקרא:
ראשון. לפורענות בתחלה הובקעה העיר ואח"כ נשרף הבית בתשעה באב ובתשרי שלאחריו נהרג גדליה ובטבת שלאחריו באתה השמועה:
והוא אומר על ראשון. שבפסוק אחרון לפורענות:
ועל אחרון. שבמקרא ראשון לפורענות שהרי תחילה סמך ואח"כ הובקעה נמצא י"ז בתמוז שהוא ראשון במקרא אחרון לסמיכת בבל שהוא מאוחר במקרא:
אלא שהוא מונה לסדר חדשים. ואמר שלא הקפיד המקרא אלא על סדר החדשים לכך מנה תמוז קודם לטבת ואני מונה אף לסדר פורענות:

תניא:

"אמר רבי שמעון:

ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש, ואני אין דורש כמותו.

"צום הרביעי"²⁸ (זכריה ח-ט) - זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר,

שנאמר: "בחדש הרביעי בתשעה לחדש,

ויחזק הרעב בעיר, ולא היה לחם לעם הארץ, ותבקע העיר" (ירמיה נב-ו).

ואמאי קרי ליה "רביעי"?

רביעי לחדשים.

"צום החמישי" - זה תשעה באב, שבו נשרף בית אלהינו.

ואמאי קרי ליה "חמישי"?

חמישי לחדשים.

"צום השביעי" - זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם.

ומי הרגו?

ישמעאל בן נתניה הרגו.

ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים בשריפת בית אלהינו.

ואמאי קרי ליה "שביעי"?

שביעי לחדשים.

"צום העשירי" - זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים,

שנאמר: "ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר:

בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים" (יחזקאל כד-א).

ואמאי קרי ליה "עשירי"?

עשירי לחדשים.

והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון, ולמה נכתב כאן?

כדי להסדיר חדשים בתיקונן.

ואני איני אומר בן,

אלא: "צום העשירי" - זה חמשה בטבת, שבו באת שמועה לגולה שהובתה העיר,

שנאמר: "ויהי בשתי עשרה שנה פעשירי בחמשה לחדש לגלותנו,

בא אלי הפליט מירושלם לאמר: הופתה העיר, ועשו יום שמועה מיום שריפה".

ונראין דברי מדבריו,

שאני אומר על ראשון ראשון, ועל אחרון אחרון.

והוא אומר על ראשון אחרון, ועל אחרון ראשון.

אלא שהוא מונה לסדר חדשים,

ואני מונה לסדר פורענות".

²⁸ מה אמר ה' צבאות: צום הרביעי, וצום החמישי, וצום השביעי, וצום העשירי, והיה לבית יהודה לששון ולשמחה

64. יח, ב - יט, ב

רפ"י

בטלה מגילת תענית. ימים טובים שקבעו חכמים ע"י נסים שאירעו בהם ואסרום בתענית ויש מהן אף בהספד וכתבום במגילה אחת אלון יומיא דלא להתענאה בהו כו' עכשיו שחרב הבית בטלו ומותרין בהספד ובתענית:

אין שלום צום. ואע"ג דבזמן הבית קרינהו מועדים טובים: **והנך נמי.** דמגילת תענית כי הני משוינן להו כי היכי דהני בטלי הני נמי בטלי:

דתלינהו בבנין. דע"י החורבן הוקבעו לצום ועל ידי הבנין הוקבעו ליום טוב שכשנבנה בית שני שלחו בני הגולה האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים מיום החורבן כמו שנאמר שם (זכריה ז) שהשיבם הקב"ה כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה וגו' ומכאן ואילך יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים:

וירד ר' אליעזר כו'. ורבי אליעזר ורבי יהושע אחר חורבן הבית הוו דבימי רבן יוחנן בן זכאי רבם חרב הבית:

התענו. כלומר עשו תשובה: דמפרסם ניסא כבר הוא גלוי לכל ישראל ע"י שנהגו בו המצות והחזיקו בו כשל תורה ולא נכון לבטלו:

בתלתא בתשרי כו'. כך כתוב במגילה לשון ארמי בטילת אזכרתא ביטלו אזכרת שם שמים מן השטרות ובקושי יכלו לבטל שכבר נהגו העם וכששמעו חכמי ובטלום הוכשר הדבר בעיניהם ונחשב להם לנס ועשאוהו י"ט:

ותיפוק ליה כו'. אי בית המקדש הוה קיים בלאו הכי הוי יום טוב דהיינו צום גדליה וקריא רחמנא מועדים טובים בזמן הבית:

לא נצרכה. הא דהדר קבעוה במגילת תענית על דבר זה אלא לאסור אתמול גם הוא בתענית כדאמרינן לקמיה הימים האלה הכתובים במגילה הם ולפניהם ולאחריהם אסורין:

איתמר:

רב ורבי חנינא אמרי:

בטלה מגילת תענית.

רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי:

לא בטלה מגילת תענית.

"רב ורבי חנינא אמרי: בטלה מגילת תענית".

הכי קאמר: בזמן שיש שלום - יהיו "לששון ולשמחה",

אין שלום - "צום".

והנך נמי כי הני.

"רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי: לא בטלה מגילת תענית".

הני הוא דתלינהו רחמנא בבנין בית המקדש,

אבל הנך כדקיימי - קיימי.

מתיב רב פהנא:

"מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד,

וירד רבי אליעזר ורחק,

ורבי יהושע וסיפר,

ואמרו להם: צאו והתענו על מה שהתעניתם!"

אמר רב יוסף:

שאני חנוכה דאיכא מצוה.

אמר ליה אביי:

ותיבטיל איהי, ותיבטל מצותה.

אלא אמר רב יוסף:

שאני חנוכה דמיפרסם ניסא.

מותיב רב אחא בר הונא:

"בתלתא בתשרי בטילת אדברתא מן שטרריא.

שגזרה מלכות יון גזרה שלא להזכיר שם שמים על פיהם.

ובשגברת מלכות חשמונאי ונצחום,

התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות.

וכך היו בותבים: בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון.

ובששמעו חכמים בדבר אמרו:

למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה, וביטולם.

ואותו היום עשאוהו יום טוב".

ואי סלקא דעתך: בטלה מגילת תענית - קמיייתא בטול, אחרנייתא מוסיפין!?

הכא במאי עסקינן:

בזמן שבית המקדש קיים.

יטא, ותיפוק ליה דהוה ליה יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם!

אמר רב:

לא נצרכה אלא לאסור את שלפניו.

שלפניו נמי תיפוק ליה,

דהוה ליה יום שלאחר ראש חודש!

רש"י

ראש חדש. מועד דאורייתא :
דאורייתא לא בעי חיזוק.
 לאסור לפניו ולאחריו אבל ימי מגילת תענית דרבנן וצריכין חיזוק כי היכי דלא ליתני להתענות בי"ט עצמו: יום שלפני כו' והוא לאו דאורייתא הוא ובעי חיזוק:
בעשרין ותמניא ביה. באדר קאי במגילת תענית:
דלא יעידון מן אורייתא. שלא יצטרכו לנתק עצמן מן התורה: **הפגיגו**. צעקו בשוקים וברחובות כדי שישמעו השרים וירחמו עליכם:
אי שמים. כלומר למען הקב"ה:
ורבי מאיר בתו חורבן הוה. כמה דורות דהא בימי רבן יוחנן בן זכאי חרב הבית ור' אליעזר תלמידו היה ור' עקיבא תלמידו של ר' אליעזר כדאמרינן בשלהי ארבע מיתות (סנהדרין דף סח.) ור' מאיר תלמידו של ר"ע כדאמרינן בפרק קמא דעירובין (דף יג.) כל מקום שאתה מוצא משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא אינו אלא ר' מאיר:
דתנן כו'. ר' יהודה בן שמוע תלמידו של ר' מאיר הוה:
כלי זכוכית שנקבו. שנטמאו ונקבו לטהרן מטומאתן:
אבר. עופרת לסתום את הנקב:
יהודה בן שמוע מטמא. לומר שחזרו לטומאתן ישנה ואע"פ שלא נגעו שוב בטומאה ואע"פ שאין כלי זכוכית חוזרין לטומאתן ישנה כדאמר בפ"ק דשבת (דף טז.) שלא גזרו חזרת טומאה ישנה אלא בכלי מתכות הני נמי הואיל והאבר מעמידו ככלי מתכות דמו דהכל הולך אחר המעמיד:
וחכמים מטהרין. דעיקרו כלי זכוכית הן ולא אזלי בתר המעמיד ע"א כלי זכוכית טהורין שניקבו והטילו לתוכן אבר יהודה בן שמוע מטמאן טומאת כלי מתכות דאורייתא אם נגע בהן טומאה דהכל הולך אחר המעמיד וחכמים מטהרים מטומאת כלי מתכות דאורייתא אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן שאין כלי מתכות טמאין דאורייתא אלא המנויין בפרשה (במדבר לא) הזהב והכסף והנחשת והברזל וגו':
תנאי היא. אי בטלה מגילת תענית:

ראש חודש דאורייתא,
 ודאורייתא לא בעי חיזוק.

דתנאי:

"הימים האלה הכתובין במגילת תענית - אסורין בין לפניהם בין לאחריהם. שבתות וימים טובים - הם אסורים, לפניו ולאחריהו - מותרין. מה הפרש בין זה לזה?
 הללו - דברי תורה, ואין דברי תורה צריכין חיזוק.
 הללו - דברי סופרים, ודברי סופרים צריכין חיזוק."

ותיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם!

אמר רב אשי:

גדליה בן אחיקם דברי קבלה הוא, ודברי קבלה כדברי תורה דמו.

מתיב רב טובי בר מתנה:

"בעשרים ותמניא ביה אתת בשודתא טבתא ליהודאי, דלא יעידון מאורייתא. שגזרה המלכות גזרה: שלא יעסקו בתורה, ושלא ימולו את בנייהם, ושיחללו שבתות.

מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו?

הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת, שכל גדולי רומי מצויין אצלה, אמרה להם: בואו והפגיגו בלילה, הלכו והפגיגו בלילה,

אמרו אי שמים! לא אחיכם אנחנו?! ולא בני אב אבך אנחנו?! ולא בני אם אחת אנחנו?!
 מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות?
 וביטלו.

ואותו היום עשאוהו יום טוב."

ואי סלקא דעתך בטלה מגילת תענית, קמיייתא בטול, אחרנייתא מוסיפין?!

וכי תימא: הכא נמי, בזמן שבית המקדש קיים,

והא יהודה בן שמוע תלמידו של רבי מאיר, ורבי מאיר בתר הכי הוה!

דתנן:

"כלי זכוכית שניקבו והטיף לתוכן אבר,

אמר רבן שמעון בן גמליאל:

יהודה בן שמוע מטמא משום רבי מאיר.

וחכמים: מטהרין".

יטב,

תנאי היא.

דתנאי:

"הימים האלו הכתובין במגילת תענית:

בין בזמן שבית המקדש קיים, בין בזמן שאין בית המקדש קיים - אסורין,

דברי רבי מאיר.

רבי יוסי אומר:

בזמן שבית המקדש קיים - אסורין, מפני ששמחה היא להם.

אין בית המקדש קיים - מותרין, מפני שאכל הוא להם."

והלכתא:

בטלו.

וְהִלְכְתָּא:
לֹא בְטָלוּ.

קְשִׁיָּא הִלְכְתָּא אֵהִלְכְתָּא!

לֹא קְשִׁיָּא:
כָּאן - בְּחֻנוּכָה וּפְוֵרִים,
כָּאן - בְּשִׁאָר יוֹמֵי.

רפ"י

65. יט, ב

הא איצטריך. אי משום ירקא
 אי משום מתיא כדלקמן (דף
 כ.):
 והא קמקלקלא ר"ה. דנמצא
 שלא עשאוה בני הגולה כהלכה
 אם מעברין אלול:
 דיקא נמי. דלהכי חשו רבנן דלא
 ליקלקלו שאר מועדות והתירו
 שיהא ר"ה מקולקל לגולה:

**"על אלול - מפני ראש השנה,
 ועל תשרי - מפני תקנת המועדות".**

כיון דנפקי להו אאלול, אתשרי למה להו?
 וכי תימא דלמא עברוה לאלול -
 והאמר רבי חיננא בר כהנא אמר רב: מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר!

לא מצינו דלא איצטריך,
 הא איצטריך - מעברין ליה.

הא מיקלקל ראש השנה!

מוטב תיקלקל ראש השנה,
 ולא יתקלקלו כולהו מועדות.

דיקא נמי, דקתני: **"על תשרי מפני תקנת המועדות",**
 שמוע מינה.

66. יט, ב - כ, א

רפ"י

ואלו אם נתעברה השנה. לאחר שנכנס אדר הראשון והלכו השלוחים ישבו בי"ד ועיינו ועיברו לעשות אדר השני אחר זה:

נוהגות בראשון. ויצאו ידי חובתן בפורים שעשו בראשון:

כמה עיבור השנה. ימי אדר הראשון שאותו עושין עיבור לשנה:

חדש. קא סלקא דעתך כ"ט ימים:

מאי שנא. למאן דאמר שלשים דאין צריך לחזור ולשלוח שלוחים על יום קידוש אדר השני:

דידעי. בני הגולה שלעולם אדר הראשון מעובר וביום ל"א נתקדש:

למאן דאמר חדש נמי. אין צריך להודיע דהא ידעי דלעולם חסר וביום שלשים נתקדש:

רצו חדש רצו שלשים. לפיכך צריכין להודיע אם עשאוהו מלא או חסר:

שמקדשין אותן ביום עיבוריהן. יום שלשים קרי יום עיבור שאותו עושין עיבור לחדש כשמעברין אותו שמקדשין יום שלשים של שניהם לר"ח הנכנס יום ל' לאדר הראשון הוא ר"ח לאדר השני ויום ל' של אדר השני הוא ר"ח ניסן:

למימרא דחסירין עבדינן כו'. בניחותא:

אחד מלא ואחד חסר. דוקא קאמר ראשון מלא ושני חסר: משום רבינו. רב:

שהוקבע ר"ח בזמנו. עד שאמר לך הבאים מארץ ישראל קדשו בי"ד ר"ח אדר השני ביום ל' לאדר הראשון ועשו את הראשון חסר:

מחללין את השבת. עדים שראו את הלבנה בחידושה מחללין את השבת לצאת חוץ לתחום לבא לב"ד להעיד לפנייהן לפי שהמועדין כולן תלויין בשני חדשים הללו וקס"ד חילולא דשרא רחמנא משום דקביעת ירחא לפי ראיית הלבנה הוא אם מלא מלא אם חסר חסר:

"ועל בסליו - מפני חנוכה, ועל אדר - מפני הפורים".

ואילו נתעברה השנה - יוצאין אף על אדר שני, מפני הפורים, לא קתני. מתניתין דלא קרבי,

דתניא:

"דבי אומר:

אם נתעברה השנה - יוצאין אף על אדר השני, מפני הפורים".

לימא בהא קמיפלגי,

דמר סבר: כל מצות הנוהגות בשני נוהגות בראשון.

ומר סבר: כל מצות הנוהגות בשני אין נוהגות בראשון.

לא!

דכולי עלמא: מצות הנוהגות בשני אין נוהגות בראשון,

והקא בעיבור שנה קמיפלגי:

דתניא:

"כמה עיבור שנה?

שלשים יום.

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

חדש".

מאי שנא שלשים?

דידעי.

חדש נמי ידעי!

אמר רב פפא:

מאן דאמר חדש - רצה - חדש, רצה - שלשים.

העיד רבי יהושע בן לוי משום קהלא קדישא דירושלים:

על שני אדרים שמקדשין אותם ביום עיבוריהן.

למימרא: דחסרין - עבדינו, מלאין - לא עבדינו.

לאפוקי מדדרש רב נחמן בר חסדא,

דרש רב נחמן בר חסדא²⁹:

העיד רבי סימאי משום חגי זכריה ומלאכי:

על שני אדרים - שאם רצו לעשותן שניהן מלאין - עושין, שניהן חסרין - עושין,

אחד מלא ואחד חסר - עושין,

וכך היו נוהגין בגולה.

ומשום רבינו, אמרו: לעולם אחד מלא, ואחד חסר,

עד שיוודע לך שהוקבע ראש חודש בזמנו.

ש'לחו ליה למר עוקבא:

אדר הסמוך לניסן לעולם חסר.

מתיב רב נחמן:

"על שני חדשים מחללין את השבת,

על ניסן ועל תשרי" (ר"ה כא:).

רש"י

משום הכי מחללין. אם ראוהו ביום ל' שאם לא יבאו ויעידו שראוהו היום לא יקדשוהו ב"ד עד מחר ויעשו את החסר מלא: ואי נמי לא אתו עדים מקדשין ליה האידינא למה להן לחלל: **על הראיה.** על פי עדים דכתיב (שמות יב) החדש הזה לכם ראש חדשים כזה ראה וקדש: **איכא דאמרי כו'. קא סלקא דעתיה חילול משום מצוה לקדש על הראייה הוא:** **משום הכי מחללין.** שאם לא יחללו נמצא שיתקדש החדש בלא עדים: **אלא אי אמרת זמנין מלא וזמנין חסר.** מכדי בב"ד תליא כדאמרינן לקמן (דף כה.) אתם אפילו מזידיים: **אמאי מחללין.** ליתקנו ב"ד שימתינו עד יום שלשים ואחד שלא לחלל עליו את השבת וילכו ויעידו למחר ויקדשו על פיהם: **נעבריה האידינא.** מיום ל' זה יעברו את אדר: **אי דאקלע יום שלשים בשבת.** וראו בו את הלבנה: **ה"נ.** דמעברין ולא מחללין: **הכא.** דקתני מחללין כגון דאקלע יום שלשים ואחד בשבת ולא נראה החדש אתמול אלא היום דאי נמי לא אזלי מקדשי ליה בית דין האידינא דאין לך חדש יותר על שלשים ומקדשי ליה שלא על פי עדים הלכך מחללין לקדש על הראייה: **מפני תקנת קרבן.** מוספי ר"ח שיקרבו בזמן: **ניסן ותשרי נמי לאו משום דמצוה לקדש על הראייה.** הוי חילול שבת דידהו אלא שיהו המועדות בזמן לפי תולדות הלבנה: **אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללין.** בלאו דידהו נמי האידינא מקדשין ליה:

אי אמרת בשלמא: זמנין מלא זמנין חסר - משום הכי מחללין, אלא אי אמרת: לעולם חסר - אמאי מחללין?

כא

משום דמצוה לקדש על הראייה.

איכא דאמרי:

אמר רב נחמן:

אף אנו נמי תנינא:

"על שני חדשים מחללין את השבת: על ניסן, ועל תשרי" (ראש השנה כא:).

אי אמרת בשלמא: לעולם חסר - משום הכי מחללין, דמצוה לקדש על הראייה.

אלא אי אמרת: זמנין מלא, זמנין חסר - אמאי מחללין? נעבריה האידינא ונקדשיה למחר!

אי דאקלע יום שלשים בשבת - הכי נמי,

הכא במאי עסקינן: דאקלע יום שלשים ואחד בשבת - דמצוה לקדש על הראייה.

מתיב רב כהנא:

"בשמהקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן" (ראש השנה כא:),

מדכוּלהו לאו משום דמצוה לקדש על הראייה,

ניסן ותשרי נמי לאו משום דמצוה לקדש על הראייה.

אי אמרת בשלמא: זמנין מלא וזמנין חסר - משום הכי מחללין,

אלא אי אמרת: לעולם חסר אמאי מחללין?

תויבּתא.

67. כ, א-ב

רפ"י

ידעי חברין בבלאי. כלומר נותנין לב להכיר טובה שעושין עמהם בני ארץ ישראל שעברו את אלול:

משום ירקיא. להפריד שבת ויום טוב זה מזה כדי שלא יכמושו ירקות הנאכלות כשהן חיינ בשבת שאחר יו"ט או ביו"ט שאחר שבת:

משום מתיא. להפריד שבת ויום הכפורים זה מזה שלא יסריח מת שימות באחד מהן שיהא ראשון ולא יקבר לא היום ולא למחר:

מאי בנייהו. תרווייהו איתנהו: **יום הכפורים שחל להיות אחר שבת.** אם לא יעברוהו: **מ"ד משום מתיא מעברין.** ודחינן ליום הכפורים ליום שני בשבת:

אימת בעי לה. לירקות: **לאורתא.** למוצאי יום הכפורים: **לאורתא טרח ומייתי.** ואין צריך ללקט ע"ש הלכך לא מעברין: **אפשר בעממי.** דאמר מר (ביצה דף ו.) מת ביי"ט ראשון יתעסקו בו עממין:

בחמימי. שורם בחמין וחוזרות לקדמותן:

לדין חביל לן עלמא. אנו בני בבל חס לנו העולם ויש לנו הבל לפי שבבל עמוקה היא ואינה ארץ הרים וגבעות כא"י ואין שולט בה אויר ואין בני ארץ ישראל צריכין לעבר משום מתיא ומשום ירקיא אלא בשבילנו:

איני. וכי מעברין חודש לצורך: **כשם שמעברין את השנה לצורך.** מפני האביב והתקופה ופירות האילן כדאיתא בפרק קמא דסנהדרין (דף יא.):

כזה ראה וקדש. כיון שתראה קדש בו ביום:

לעברו. לעשות את החסר מלא לצורך מותר:

לקדשו. ביום שלשים והלבנה לא נראית ואם ימתינו עד יום מחר יהא שבת ויוה"כ סמוכין אין מקדשין לצורך: וה"ק יכול כשם שמעברין לצורך כך מקדשין לצורך ת"ל כזה ראה וקדש. ראה תחלה ואח"כ קדש אבל כשאתה מעברו ראה וקדש הוא:

מאימינן על העדים על החדש שנראה בזמנו. ביום שלשים שיחרישו בשביל לעברו:

כי אתא עולא אמר: עברוה לאלול.

אמר עולא:

ידעי חברין בבלאי מאי טיבותא עבדינן בהדייהו?

מאי "טיבותא"?

עולא אמר:

משום ירקיא.

רבי אחא בר חנינא אמר:

משום מתיא.

מאי בנייהו?

איכא בנייהו:

יום הכפורים שחל להיות אחר השבת,

מאן דאמר משום 'מתיא' - מעברין,

ומאן דאמר משום 'ירקיא' - לאימת קא בעי להו? לאורתא, לאורתא טרח ומייתי.

ולמאן דאמר משום 'ירקיא' לעבריה משום 'מתיא'!

אלא, איכא בנייהו:

יום טוב הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה.

מאן דאמר משום 'ירקיא' - מעברין.

ומאן דאמר משום 'מתיא' - אפשר בעממי.

ולמאן דאמר משום 'מתיא' לעבריה משום 'ירקיא'!

אפשר בחמימי.

אי הכי, מאי שנא לדידן, אפילו לדידהו נמי!

לדידן - חביל לן עלמא,

לדידהו - לא חביל להו עלמא.

איני והתני רבה בר שמואל:

"יכול כשם שמעברין את השנה לצורך, כך מעברין את החדש לצורך? תלמוד לומר: "החדש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב-ב) - כזה ראה וקדש".

אמר רבא:

לא קשיא:

כאן - לעברו.

כאן - לקדשו.

והכי קאמר: יכול כשם שמעברין את השנה ואת החדש לצורך, כך מקדשין את החדש לצורך? תלמוד לומר: "החדש הזה לכם" - כזה ראה וקדש.

וכי הא דאמר רבי יהושע בן לוי:

מאימינן על העדים - על החדש שנראה בזמנו לעברו,

רפ"י

ואין מאיימין על העדים - על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו.

איני!

והא שלח ליה רבי יהודה נשיאה לרבי אמי:

הווי יודעין שקל ימיו של רבי יוחנן היה מלמדנו:

"מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו, אף על פי שלא ראוהו, יאמרו: ראינו!"

אמר אביי:

לא קשיא:

הא - בניסן ותשרי,

הא - בשאר ירחי.

רבא אמר:

הא דתני רבה בר שמואל - אחרים היא.

דתניא:

"אחרים אומרים:

אין בין עצרת לעצרת ואין בין ראש השנה לראש השנה אלא ארבעה ימים בלבד,

ואם היתה שנה מעוברת - חמשה".

רב דימי מנהרדעא מתני איפקא,

מאיימין על העדים - על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו,

ואין מאיימין על העדים - על החדש שנראה בזמנו לעברו.

מאי טעמא?

האי - מיחזי כשקרא,

האי - לא מיחזי כשקרא.

כב

ואין מאיימין. ביום שלשים על העדים שלא ראוהו ואנן צריכין לקדשו היום כדי להפריד שבת מיום הכפורים שיאמרו ראינו ויעידו שקר:

היה מלמדנו מאיימין כו'. אם

אנו צריכין לעשותו חסר:

בניסן ותשרי. שהמועדות

תלוין בהן מקדשין לצורך:

בשאר ירחי לא. ואם תאמר מה

צורך לנו בשאר חדשים לחסר ולעבר כגון אותה ששנינו

במסכת ערכין (דף ח:.) אין

פוחתין מארבעה חדשים

המעוברין בשנה ולא נראה לעבר

יותר על שמונה והתם מפרשין

הטעם ואם עיברו שמונה ובזה

לא נראית ביום שלשים נמצא

שאנו צריכין לאיים עליהן לומר

ראינו בשביל לקדש:

הא דתני רבה. שאין מעברין

ולא מקדשין לצורך:

אחרים היא. דאמרי לעולם כל

החדשים אחד מלא ואחד חסר

כסדר מולד הלבנה שמתחדשת

לעולם בסוף כ"ט ימים ומחצה

שהן חמשים ותשעה לשני

חדשים:

ארבעה ימים. אם נקבע עכשיו

באחד בשבת יהא לשנה הבאה

בחמישי בשבת שזה חשבון

שנים עשר חדש אחד מלא ואחד

חסר עולה לשני ימים והשלש

מאות וחמשים כולם שבועים

נמצא נדחה להלן ארבעה ימים:

ואם היתה שנה מעוברת ה'.

שמוסיפין עליה חדש חסר

שדוחה להן מן שבועים שלימים

יום אחד:

האי מיחזי כשקרא. כשנראית

בזמנה ואינן מעידין הרבה

אחרים יש שראוהו ונראה שעל

שקר עברוהו אבל כשלא ראוהו

ואמרו ראינו אין שקר נודע:

68. כ, ב

רס"י

יכילנא לתקוני. בלא ראיית עדים כי בקי אני בתולדות הלבנה והילוכה וסדר המזלות:
סוד העיבור. ברייתא שנויה ברמזים:
נולד קודם חצות או לאחר חצות. כך שנוי בה ורמז בעלמא הוא לומר קודם חצות חלוק מנולד לאחר חצות:
ידע מר. מה חילוק יש:
כי סליק רבי זירא שלח להו. לחבריו שבבבל שני דברים שלמד כאן:
צריך שיהא לילה ויום מן החדש. היום הולך אחר הלילה להיות היום מן החדש שהיה בו ליל שלפניו למדנו שאם נראית הלבנה הישנה משחשיכה יום עשרים ותשעה שהוא ליל שלשים אין מקדשין אותו ביום שלשים ואיית פשיטא דאין מקדשין שהרי לא תראה החדשה ביום שלשים דקיימא לן עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא כדאמרינן לקמן איצטריך למייד מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו ואשמעינן דאם נראית הישנה בלילה אין מאיימין שהרי הכל ראו שהלילה מן החדש שעבר:
וזו שאמר אבא אבא דר' שמלאי. לפני שמואל ולא ידע לפרשה מה חילוק בין נולד קודם חצות לנולד לאחר חצות אני מפרשה לכם:
מחשבין. את מולד הלבנה:
נולד קודם חצות. היום בידוע שנראה היום קודם שתשקע החמה שאין הלבנה מתכסה מבני איי שהם במערב אלא שש שעות אחר חדושה מתוך קוטנה שהלבנה לעולם בשש שעות לאחר חדושה בקרן מערבית דרומית ונראית להם:
נולד אחר חצות. בידוע שלא יראה היום שהיא קטנה כל שש שעות ונעלמת מעין כל:
למאי נפקא מינה. למיחשב הרי על פי עדים אנו מקדשין: **לאכחושי סהדי**. אם נולד אחר חצות ואמרו ראינו החדשה לפני שקיעת החמה כדי לקדשו היום עדי שקר הם:
כ"ד שעי מכסי סיהרא. סמוך לחידושה מלפניו ומאחריו היא מתכסה מן העין מתוך קוטנה שש שעות לפני חדושה ושש שעות לאחר חדושה נעלמת מכל אדם קודם לכן ולאחר מכאן שנים עשרה שעות שהיא במזרח נראית לבני מזרח ולא לבני מערב מתוך קוטנה וכשהיא במערב נראית לבני מערב ולא לבני מזרח והיא לעולם לפני חדושה בקרן מזרחית דרומית ולאחר חדושה בקרן מערבית דרומית כך ראיית ביסודו של רבי סעדיה ז"ל הילכך כשהישנה מתכסה במזרח אין החדשה נראית לבני מזרח עד כ"ד שעות וכשמתכסה מבני מערב אין החדשה נראית להן עד כ"ד שעות:
לדידן. לבבל דקיימין במזרח:
מכסיא שית מעתיקא. ולא יותר מה טעם מפני שהלבנה הישנה שלפני חדושה בקרן דרומית מזרחית ורואין אותה בני בבל הסמוכים למזרח ונעלמת מהן מכאן ואילך מתוך קוטנה ולסוף שש שעות של חדושה היא עומדת בקרן דרומית מערבית ורואין אותה בני איי הסמוכין למערב ולא בני בבל וכן כל י"ב שעות שאחר שש שעות הראשונות הרי שמתכסה החדשה מבני בבל י"ח שעות ולאחר י"ח שעות כבר גדולה היא ונראית בכל מקום:
לדידהו שית מחדתא. כמו שפירשתי שלבסוף שש נראית לבני מערב:
ותמניסר מעתיקא. כמו שפירשתי שהישנה בסוף תכלית העולם במזרח וכל שמונה עשרה שעות של ישנה מתוך קוטנה לא נראית במערב אבל קודם לכן גדולה היתה ונראית למרחוק:
לאכחושי סהדי. אם יאמרו ראינו הישנה והחדשה בתוך עשרים וארבע שעות שקר העידו:

אמר שמואל:
 יכילנא לתקוני לכולה גולה.

אמר ליה אבא אבא דרבי שמלאי לשמואל:
 ידע מר האי מילתא דתניא בסוד העיבור:
 "נולד קודם חצות או נולד אחר חצות"?

אמר ליה:
 לא.

אמר ליה:
 מדהא לא ידע מר, איכא מילי אחרנייתא דלא ידע מר.

כי סליק רבי זירא שלח להו:
 צריך שיהא לילה ויום מן החדש.
 וזו שאמר אבא אבא דרבי שמלאי:
 מחשבין את תולדתו,
 "נולד קודם חצות" - בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה.
 "לא נולד קודם חצות" - בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה.

למאי נפקא מינה?

אמר רב אשי:
 לאכחושי סהדי.

אמר רבי זירא אמר רב נחמן:
 עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא,
 לדידן - שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא.
 לדידהו - שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא.

למאי נפקא מינה?

אמר רב אשי:
 לאכחושי סהדי.

רפ"י

69. כ, ב

עד ערב תשבתו. למדנו שהיום הולך אחר הלילה לעניין המועדות:
עד יום האחד ועשרים בערב. למדנו יציאת המועד בערב הרי שהלך היום אחר הלילה:
חצות לילה איכא בינייהו. מאן דיליף מיום הכפורים הולך אחר תחילת הלילה דכתיב מערב עד ערב ולדידיה אם נראית הישנה אפילו בתחילת ליל שלשים טוב אין החדש מתקדש ביום שלשים ולמאן דיליף ממצות אין היום הולך אחר תחילת הלילה שהרי מחצות לילה הראשון של פסח עד יום האחד ועשרים אכילת מצה רשות ובלבד שלא יאכל חמץ כדאמרינן בשילהי ערבי פסחים (דף קכ:): וחצות לילה ראשון חלוק מהם ונמשך עם הפסח הנשחט בארבעה עשר שהמצה נאכלת עמו חובה ולדידיה אפילו נראית הישנה בתחילת הלילה מאיימין למחר על העדים לומר ראינוהו אם צריכין אנו לקדשו ביום שלשים להרחיק יום הכפורים משבת:

[כי סליק רבי זירא שלח להו:].

אמר מר:

"צריד שיהא לילה ויום מן החדש".

מנלן?

רבי יוחנן אמר:

"מערב עד ערב"³⁰ (ויקרא כג-לב).

ריש לקיש אמר:

"עד יום האחד ועשרים להחדש בערב"³¹ (שמות יב-יח).

מאי בינייהו?

אביי אמר:

משמעות דרשין איכא בינייהו.

רבא אמר:

חצות לילה איכא בינייהו.

70. כ, ב - כא, א

רש"י

כל ספיקא לקמיה שדינן. אין אנו צריכין להקדים פסח או סוכות בי"ד ליום שלשים של אדר ושל אלול מחמת ספק שמא קדשו בית דין את החדש ביום עשרים ותשעה אבל צריכין אנו לעשות יום טוב שני ביום ט"ז מספק שמא עיברו בי"ד את האדר וקבעו ניסן ביום שלשים ואחד וכן באלול:

למימרא דחמיסר ושיתסר כו'. בניחותא כלומר אשמעינן רב נחמן הכי:

דלמא חסרו לאב. ונמצא יום עשרים ותשעה באלול שלנו שעברנו את אב היה יום שלשים שלהן וקבעו בו ראש השנה וכן לענין ניסן דלמא חסרו לשבט:

תרי ירחי חסידי קלא אית להו. דטבת חיסרו ממה נפשך כסדר הלבנה באחד מלא ואחד חסר ואם איתא דחסרוהו לשבט כבר יצא הקול לפני הפסח ובא אצלנו אף למקום שאין שלוחי בי"ד של ניסן מגיעין וכן בתשרי אם חסרו תמוז ואב שהרי תמוז תמיד חסר:

בסיים תבשילא דבבלאי. אכלו לחם למעדנים ביוה"כ שבא"י שהרי בי"ד עיברו את החדש והיו מתענים:

אסהיד. ונקבל עלינו ולא נאכל:

לא שמעתי מפי בי"ד מקודש. לא אעיד לכם דאמרי לקמן בפרקין (ע"ב) על כולן שלוחים יוצאים מבערב כגון אם לא קדשוהו ביום ל' יוצאין השלוחים לערב לומר מעובר הוא אבל על ניסן ותשרי אע"פ שיודעין שיקדשוהו למחר ביום ל"א שהרי אין ר"ה נדחה לשלשים ושנים אפ"ה אין יוצאין עד שישמעו מפי בי"ד מקודש ואני לא שמעתי מפי בי"ד שלא הייתי במקום שישבו סנהדרין שם:

דמטו שלוחי ניסן. שבי"ד שולחין לגולה להודיע יום שקדשוהו וכל מה שהם יכולין לילך הם הולכין עד הפסח וכן בתשרי עד סוכות חוץ משבתות וימים טובים שלא ניתנו לחלל לשלוחין כדתניא בפרקין (לקמן ע"ב) על קריאתם אתה מחלל ואי אתה מחלל על קיומם לפיכך שלוחי ניסן מגיעין למקום שאין שלוחי תשרי מגיעין שהרי אין ימים טובים בינתים לעכבם ובתשרי יש ר"ה ויוה"כ שאין השלוחין הולכין בו:

ליעבדו תרי יומי. טבי ואע"פ שהגידו להם השלוחים יום קביעותו:

גזירה ניסן אטו תשרי. שאם תנהיגם לעשות בניסן יום אחד ינהגו כן בתשרי שלא ע"פ שלוחים ופעמים שיטעו:

רבי אייבו ור' חייא בר אבא. תלמידי דר' יוחנן היו ושמעו מפיו לכך הקפיד כנגדם:

עבדו יומא חדא. בני המקום:

יתיב בתעניתא תרי יומי. עם לילותיהם שמא עיברו בי"ד את החדש ויום אחד עשר שלנו הוא עשירי שלהן:

דס תהא אחריתו. הריני מת על ידך שתזקיקני להתענות ב' ימים ובי לילות דס תהא אחריתו נוטריקון של דמהריא:

כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן. שאין תקופת ניסן נופלת עד יום ט"ז וקיימא לן דיום התקופה מתחיל כו' יוסי דאמר הכי בפ"ק דסנהדרין (ד' יג.) נמצאת תקופת טבת מושכת עד שיתסר בניסן ולא עד בכלל:

עברה לההיא שתא. כאחרים דאית להו הא סברא בפ"ק דסנהדרין (שם):

ולא תחוש לה. למימר יחידאה היא ולא נעביד כוותייהו אלא ודאי כאחרים נעביד דמסייע להו קרא דכתיב את חדש האביב שיהא בחידוש ואביב הוא יום תקופת ניסן שניסן של חמה נכנס בו שניסן קרוי אביב על שם בישול התבואה ובישול התבואה אינו אלא לחשבונה של חמה שהקיץ והחורף אחר חשבון החמה הם והזהירך הכתוב לשומר שיהא בחידוש ואין לשון חידוש נופל אלא בלבנה שהיא מתחדשת בתולדותיה ואשמעינן קרא שיהא ניסן של חמה בתוך י"ד יום למולד הלבנה שהוא עדיין מחידוש הלבנה דמיום י"ד ואילך ישנה היא ואילו היה תקופת ניסן ביום ט"ז לא היינו צריכין לעבר את השנה אלא נעבר אדר ונדחה את ניסן יום אחד ותפול התקופה ביום י"ד אבל כשהיא באה ביום ט"ז בניסן לא די לן בעיבורו של אדר וצריכה השנה להתעבר ותפול התקופה באדר שני נמצא ניסן של חמה מושך בתוך חדש ניסן הלבנה הכי מפרשינן לה בסנהדרין (שם) אליבא דאחרים דכי מטיא בט"ז מעברין את אדר וכי מטיא לט"ז מעברין את השנה:

שמור אביב של תקופה. דהיינו ניסן של חמה שיהא בחידוש ניסן הלבנה:

סיהרא דמשלים ליומא. שהירח משלים מאורו עם הנץ החמה שאינו מחשיך עד שעת זריחה:

אמר רבי זירא אמר רב נחמן:

כל ספיקא - לקמיה שדינן.

למימרא: דחמיסר ושיתסר - עבדינן,

ארביסר - לא עבדינן.

וליעבד נמי ארביסר - דלמא חסרוה לאב וחסרוה לאלול!

כא,א תרי ירחי חסידי - קלא אית להו.

לוי אקלע לבבל בחדסר בתשרי.

אמר: בסיים תבשילא דבבלאי ביומא רפה דמערבא.

אמרי ליה: אסהיד.

אמר להו: לא שמעתי מפי בית דין 'מקודש'.

מכריז רבי יוחנן:

כל היכא דמטו שלוחי ניסן, ולא מטו שלוחי תשרי - ליעבדו תרי יומי,

גזירה ניסן אטו תשרי.

רבי אייבו בר נגרי ורבי חייא בר אבא,

איקלעו לההוא אתרא דהוה מטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי - ועבדי חד יומא,

ולא אמרו להו ולא מידי.

שמע רבי יוחנן ואיקפד.

אמר להו:

לאו אמרי לכו: "היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי - ליעבדו תרי יומי",

גזירה ניסן אטו תשרי!

רבא הוה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי,

זימנא חדא אשתפח כנותיה.

רב נחמן יתיב בתעניתא כוליה יומי דכיפורי,

לאורתא אתא ההוא גברא, אמר ליה: למחר יומא רפה במערבא.

אמר ליה: מהיכא את?

אמר ליה: מדמהריא.

אמר ליה: דם תהא אחריתו,

קרי עליה: "קלים היו רודפינו" (איכה ד-ט).

שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא:

כד חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן - עברה לההיא שתא,

ולא תחוש לה,

דכתיב: "שמור את החדש האביב" (דברים טז-א) -

שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן.

אמר להו רב נחמן להנהו נחותי ימא:

אתון דלא ידעיתו בקביעא דירחא,

כי חזיתו סיהרא דמשלים ליומא - בעירו חמירא.

אימת משלים? בחמיסר,

והא אנו מארביסר מבערין!

לדידהו, דמגלו להו עלמא - מארביסר משלים.

רָשִׁי

71. כא, ב

כא,ב מִתְנַתִּין

עַל שְׁנֵי חֲדָשִׁים מִחֻלְלִין אֶת הַשָּׁבֶת - עַל נִסּוֹן וְעַל תְּשׁוּרֵי שְׁבֹהוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין לְסוּרְיָא, וּבִהּוֹ מִתְקַנִּין אֶת הַמוֹעֲדוֹת. וּבִשְׁהִיָּה בֵּית הַמְּקוֹדֵשׁ קָיִים - מִחֻלְלִין אֶף עַל כּוֹלֵן, מִפְּנֵי תַקְנַת הַקְּרָבָן.

גְּמָרָא

עַל שְׁנֵי חֲדָשִׁים וְתוֹ לֹא!?

וְרַמְיָנָהוּ:

"עַל שְׁשֶׁה חֲדָשִׁים הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין" (ראש השנה יח.)!

אָמַר אַבְיִי:

הָכִי קָאָמַר: עַל כּוֹלֵן שְׁלוּחִין יוֹצְאִין מִבְּעָרְבָא, עַל נִסּוֹן וְעַל תְּשׁוּרֵי - עַד שֵׁשִׁשְׁמַעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקוֹדֵשׁ'.

תְּנִיא גַמֵּי הָכִי:

"עַל כּוֹלֵן יוֹצְאִין מִבְּעָרְבָא,

עַל נִסּוֹן וְעַל תְּשׁוּרֵי - עַד שֵׁשִׁשְׁמַעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקוֹדֵשׁ'."

תְּנֵי רַבָּנֵי:

"מִנֵּין שְׁמַחֲלִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשָּׁבֶת?

תְּלַמּוּד לּוֹמַר: "אַלְהָ מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם בְּמוֹעֲדָם" (ויקרא כג-לז).

יְכוּל כְּשֶׁם שְׁמַחֲלִין עַד שֵׁשִׁתְּקַדְשׁוּ, בְּךָ מִחֻלְלִין עַד שֵׁשִׁתְּקִימוּ?

תְּלַמּוּד לּוֹמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם" -

עַל קְרִיאַתָּם אַתָּה מִחֻלְל, וְאֵי אַתָּה מִחֻלָּל עַל קִיּוּמוֹ."

מתני'

עַל שְׁנֵי חֲדָשִׁים מִחֻלְלִין אֶת הַשָּׁבֶת.

עדים שראו את החדש:

שבעה שלוחים. ב"ד שולחין לסוריא להודיע לגולה יום קביעותם הלכך חשיבי ומן התורה מחללין על כולן אבל רבנן אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהם ולא איכפת למלאן ולחסרון ע"פ עדים אך שני חדשים אלו העמידום על דין תורה שכל המועדות תלויין בהן:

תקנת קרבן. של ר"ח שיקריב בזמנו:

גמ'

ותו לא. נפקי שלוחים (יוצאים) אלא אהני דקתני שבהן שלוחים יוצאים לסוריא:

שלוחין יוצאין מבערב. כגון נראה בעליל ביום כ"ט או בליל שלשים דודאי יקדשוהו ב"ד מחר א"י בחדש מעובר דפשיטא לן שביום ל"א יתקדש משלא נתקדש בזמנו שלוחין יוצאין מבי"ד ואין ממתניין עד למחר שישמעו מקודש מפי בית דין כדאמרינן לקמן (דף כד.) ראש ב"ד אומר מקודש ויעידו לגולה:

על ניסון ועל תשרי. אין שלוחין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש הלכך בשאר חדשים אין חילול שבת של עדים ממחרת יציאת השלוחין שאין השלוחין מחללין שבת לצאת היום וכשלא יבאו העדים היום יתעבר החדש והכל יודעין שהם קדשוהו למחר והשלוחים יצאו משתחשך לומר שעברו את אלול אבל בניסון ותשרי אם לא יבאו העדים היום ויתעבר החדש לא יצאו השלוחים עד מחר שאין ב"ד מקדשין בלילה נמצאו ממעטין את הלוכן מהלך לילה ויותר כיצד אם יבאו העדים ויעידו ויקדשוהו בשבת ויהא פסח בשבת יש זמן לשלוחים מהלך י"ב יום שלימים שהרי למ"ש יצאו וילכו כל ימי החול של ב' שבועות הללו שלימים ואם לא באו העדים היום לא יצאו השלוחים עד מחר ועל כרחם שבת של ערב הפסח ישבותו נמצא שלא הלכו י"ב ימים שלימים וא"י היאך הוא תולה טעם חילול העדים ביציאת השלוחים הרי השלוחים עצמן לא ניתן להם לחלל טעם החילול כדי שיתקדש החדש בזמנו הוא כדקתני ובהן מתקנין את המועדות דרחמנא אמר אשר תקראו אותם במועדס (ויקרא כג) אפי' בשבת ויציאת השלוחים דקתני אינו אלא לייפות וליישב את טעם החילול אף בשביל זאת דיש דברים שאין הטעם תלוי בהם והם נעשים סעד לדבר ליישבו ולייפותו כאותה ששינו בסנהדרין (דף יא.) אין מעברין את השנה מפני הגדיים והטלאים אבל עושין אותן סעד לשנה כיצד מהודעין אנחנא לכוון דגזוליא רכיכין ואמריא דערקין כו':

אשר תקראו אותם במועדס. הזהירם שלא יעבור המועד של זמן קריאתן מקרא קודש היינו קדוש ב"ד:

יכול כשם שמחללין. העדים כדי שיתקדשו בזמנן:

כך מחללין. השלוחים עד שיתקיימו המועדות בזמנן:

72. כא, ב

"וכשהיה בית המקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן".

תנו רבנן:

"בדאשונה - היו מחללין אף על כולן.

משחרב בית המקדש - אמר להו רבן יוחנן בן זבאי:

וכי יש קרבן?

התקינו שלא יהו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד.

רש"י

73. כא, ב

מתני'
נראה בעליל אין מחללין. לפי
שארין צורך:
ארבעים זוג. שני עדים זוג אחר
זוג:

גמ'
בעליל לארץ. גלוי לכל:
חמשים שערי בינה כו'. סיפיה
דהאי קרא דרשי רב ושמואל
מזוקק שבעתים שבע שביעיות
והם חמשים חסר אחת שנמסרו
למשה למדנו שחמשים נבראו
שהרי מעט נחסר מאלהים:
דכתיב ותחסרהו מעט מאלהים
וגו'. במזמור מה אנוש כי
תזכרנו:

מתניתין

בין שנראה בעליל,
בין שלא נראה בעליל,
מחללין עליו את השבת.
רבי יוסי אומר:
אם נראה בעליל - אין מחללין עליו את השבת.
מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועיבבם רבי עקיבא בלוד.
שלח לו רבן גמליאל:
אם מעבב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבא.

גמרא

מאי משמע דהאי "עליל" לישנא דמיגלי הוא?

אמר רבי אבהו:

אמר קרא: "אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים" (תהילים יב-ז).

רב ושמואל:

חד אמר:

חמשים שערי בינה נבראו בעולם,
וכולן ניתנו למשה חסר אחד,
שנאמר: "ותחסרהו מעט מאלהים" (תהילים ח-ו).

"בקש קהלת למצוא דברי חפץ" (קהלת יב-י).

בקש קהלת להיות כמשה,

יצתה בת קול ואמרה לו: וכתוב יושר דברי אמת: "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (דברים לד-י).

וחד אמר:

בנביאים - לא קם,

במלכים - קם.

אלא מה אני מקיים "בקש קהלת למצוא דברי חפץ"?

בקש קהלת לדון דינין שבלב שלא בעדים ושלא בהתראה,

יצתה בת קול ואמרה לו: וכתוב יושר דברי אמת: "על פי שנים עדים" (דברים יז-ו).

כ"י

מעשה ועברו יותר מארבעים זוג
וכו': שזפר. כך שמו:

.74 כב, א

כב, א "מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועיבבו רבי עקיבא" כו'.

תניא:

"אמר רבי יהודה:

חס ושלום שרבי עקיבא עיבבו,

אלא שזפר, ראשה של גדר, עיבבו,

ושלח רבו גמליאל והורידוהו מגדולתו".

רפ"י

מתני' אב ובנו שראו את החדש
כו':
שאם יפסל. יכשל בפיו
כשיבדקוהו כדלקמן (דף כג:):

גמ'
תהא כשרה בכס. ואע"פ שהם
אחים:
תהא מסורה לכס. לחשובי
הדור אני מוסר שיקבלו העדות
ויקדשו החדש ולא להכשיר
קרובים בא:

75. כב, א

מתניתין

אב ובנו שראו את החדש - ילכו,
לא שמצטרפין זה עם זה,
אלא שאם יפסל אחד מהו, יצטרף השני עם אחר.
רבי שמעון אומר:
אב ובנו, וכל הקרובין - נשרין לעדות החדש.
אמר רבי יוסי:
מעשה בטוביה הרופא,
שראה את החדש בירושלים, הוא ובנו ועבדו משוחרר,
וקבלו הבהנים - אותו ואת בנו ופסלו את עבדו,
וכשבאו לפני בית דין - קבלו אותו ואת עבדו ופסלו את בנו.

גמרא

אמר רבי לוי:
מאי טעמא דרבי שמעון?
דכתיב: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם"³² (שמות יב-א).
עדות זו - תהא כשרה בכס.

ורבנן?

עדות זו - תהא מסורה לכס.

76. כב, א

רש"י

היכי תנית. מתניתין קמיה דרב מי המכשיר ומי הפוסל: איפכא. תנינא ר' יוסי אומר אב ובנו וכל הקרובים כשירין אר"ש מעשה בטוביה כו': א"ל משום הכי. דאפכת דר"ש לרבי יוסי לא אמר לך מידי כי אמרת הלכה כרבי (יוסי) דהיינו דר' (שמעון):

"אמר רבי יוסי מעשה בטוביה הרופא" כו'.

אמר רב הונן בר רבא:
הלכתא כרבי שמעון.

אמר ליה רב הונא לרב הונן בר רבא:
רבי יוסי ומעשה, ואת אמרת הלכתא כרבי שמעון?!

אמר לו:
והא זמנין סגיאין, אמרית קמיה דרב: "הלכתא כרבי שמעון" - ולא אמר לי ולא מידי!

אמר ליה:
היכי תנית?

אמר ליה:
אפכא.

אמר ליה:
משום הכי לא אמר לך ולא מידי.

אמר טבי בריה דמרי טבי אמר מר עוקבא אמר שמואל:
הלכתא כרבי שמעון.

77. כב, א

רז"י

מתני' אלו הן הפסולין כו':
בקוביא. חתיכות של עצם שמשחקין בערבון ואמור רבנן אסמכתא לא קניא והרי הן גזלנין מדרבנן דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד איש כדכתיב (שמואל ב כג) ויגזל את החנית מיד המצרי:
ומלוי ברבית. לא גזלן דאורייתא הוא למפסליה משום אל תשת עד חמס (שמות כג) דהא מנפשיה יהיב ליה:
מפריחי יונים. היינו נמי כעין קוביא אי תקדמיה יונך ליוני:
וסוחרי שביעית. עושין סחורה בפירות שביעית דרחמנא אמר (ויקרא כה) לאכלה ולא לסחורה (ע"ז סב). ולפי שנחשדו כל אלו לעבור על דת מחמת ממון חשדום להיות מעידיים שקר ע"י ממון ושוחד:
והעבדים. פסולי דאורייתא הוא ק"ו מאשה כדאמרן בב"ק (דף פח.).

גמ'

הא אשה כשרה לה. כגון להעיד על מיתת אדם להשיא את אשתו ועל סוטה שנטמאת בסתירה שלא תשתה:
לעדות אשה. להתירה להנשא ודוקא גזלן דדבריהם אבל גזלן דאורייתא דחציף לעבור בפרהסיא לא הכשירו חכמים לעדות אשה ואע"פ שהכשירו את העבד ואת האשה דפסולי דאורייתא:

מתניתין

אלו הן הפסולין:
המשחק בקוביא,
ומלוי ברבית,
ומפריחי יונים,
וסוחרי שביעית ועבדים.
זה הכלל:
כל עדות שאין האשה כשירה לה - אף הן אינן כשירין לה.

גמרא

הא אשה כשירה לה - אף הן כשירין לה.

אמר רב אשי:

זאת אומרת:

גזלן דדבריהם - כשירין לעדות אשה.

78. כב, א

רש"י

מתני' מי שראה את החדש כו' :
 מרכיבין אותו. אף בשבת :
 ואם צודה להם. אם יש אורבים
 בדרך כמו ואתה צודה את נפשי
 (שמואל א כד) והבייתוסים
 והכותים הם היו אורבים להם
 לעכבם כדי להטעות את
 חכמים :

מתניתין

מי שראה את החדש, ואינו יכול להלך - מוליכים אותו על החמור, אפילו במטה.
 ואם צודה להם - לוקחין בידן מקלות.
 ואם היתה דרך רחוקה - לוקחין בידם מזונות.
 שעל מהלך לילה ויום - מחללין את השבת, ויוצאין לעדות החדש,
 שנאמר: "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם" (ויקרא כג-לז).